

Greve Kommune

ROSKILDE
KOMMUNE

Høje-Taastrup
Kommune

HEDELAND

Udviklingsplan
2017 - 2030

INDHOLD

INTRODUKTION	Baggrund	5
	Læsevejledning	5
	Kolofon	5
STRATEGI	VISION	12
	PEJLEMÆRKER	14
FYSIK	OM LANDSKABSFORSTÅElsen	20
	Det ny kulturlandskab	20
	TRE FORSKELLIGE RUMLIGHEDER	22
	DRAMATISERING AF LANDSKABET	26
	Hedbjergene	28
	Gravehistorien	29
	Vådområderne	30
	Tilgrænsende områder	31
	TILGÆNGELIGHED	32
	Flere måder at komme rundt i Hedeland på	33
	Horndrageren	34
	Loops	36
	Støttepunkter for oplevelse	38
	Wayfinding	40
	BYGVÆRKER	42
	ANKOMSTER OG FACILITETER	44
	FORBINDELSER	48
Koblinger til nærområder	48	
ZONERING	50	
Aktiviteter	50	
Natur	52	
Landskabsrum	56	

FORMIDLING	GRUNDFORTÆLLING	60
	OPLEVELSESKONCEPTER	62
	Krop & Bevægelse	62
	Ro & Fordybelse	62
	Istid & Råstof	63
	Kultur & Events	63
	MÅLGRUPPER	64
	Børn	64
	Venner	64
	Par	65
	BRANDPLATFORM	66
FORRETNING	MÅLSÆTNINGER	70
	ET BREDT SAMARBEJDE	71
	MARKED	72
	ORGANISERING	73
	INDSATSER	74
	1. Samskabelse	74
	2. Naturbaseret drift	75
	3. Frivillig naturpleje	75
	4. Udvikling af kommunale kerneydelser	76
	6. Ekstern finansiering	76
ETAPEPLAN	DANMARKS VILDESTE LÆRINGSRUM	80
	ETAPEPLAN OG ÅBNINGSTRÆK	82
	Besøgs- og læringscenter ved Flintesø	84
	Børnebjerg ved Vindinge Langsø	87
	ØKONOMI	88

INTRODUKTION

BAGGRUND

Hedeland Naturpark er et foreløbigt 1.000 hektar stort naturområde placeret mellem de tre kommuner: Greve, Roskilde og Høje Taastrup. Med sit kuperede og dramatiske kulturlandskab udgør Hedeland en unik naturoplevelse, en kontrast til egnens ellers overvejende flade landskab. Området rummer vigtige natur-, kultur- og industrihistoriske spor i form af istidsaflejringer, fortidsminder og spor efter mere end 100 års grusgravning. Hedeland har stor biologisk værdi, især på grund af den næringsfattige jord, der er blevet blotlagt i forbindelse med gravearbejdet.

I dag danner Hedeland ramme om en lang række friluftaktiviteter og naturoplevelser. Området huser omkring 20 foreninger og klubber, samt tilbyder mulighed for en række selvorganiserede aktiviteter og oplevelser i naturen. Her findes blandt andet ski- og kælkebakke, gang- og cykelstier, ridestier, golfbane, veteranogbane, knallertbaner, motocrosscenter, gokartbane, legepladser, amfiteater, bålpladser, m.m.

Hedeland er ejet af de tre kommuner Greve, Roskilde og Høje Taastrup, som gennem et kommunalt interessentskab - I/S Hedeland - har ansvaret for drift og udvikling af området. Den eksisterende strukturplan for Hedeland er fra 1979. Dens formål har været at skabe et sammenhængende, naturpræget fritidslandskab i Hedeland, efterhånden som de enkelte grusgravsområder er blevet afviklet og overtaget af I/S Hedeland. Der er potentiale for, at Hedeland Naturpark kan vokse til 1.500 hektar, når den sidste grusgravsaktivitet er afviklet. Strukturplanen har indtil nu opfyldt sit formål, men har ikke været revideret eller opdateret i de mellemliggende år, og derfor er der nu behov for at kaste et nyt blik på Hedelands fremtidige udviklingsmuligheder.

Som det første skridt i udviklingsprocessen har Greve, Roskilde og Høje-Taastrup kommuner i samarbejde med I/S Hedeland og Realdania igangsat en foranalyse af Hedelands styrker, udfordringer og potentiale. Foranalysen blev færdig i 2016 og har dannet grundlag for udvikling af visionen, ligesom både forundersøgelse og vision har dannet grundlag for nærværende udviklingsplan for Hedeland.

LÆSEVEJLEDNING

Nærværende udviklingsplan er en strategisk plan for den fremtidige udvikling af Hedeland. Udviklingsplanen sætter den overordnede retning, samtidig med at den giver konkrete anbefalinger til rækkefølge og omfang af de tiltag, som er nødvendige for at realisere planen i sin helhed.

Udviklingsplanen beskriver over fem hovedafsnit:

Det overordnede strategiske afsæt, herunder visionen, pejlemærker samt en summarisk fremstilling af udviklingsplanens hovedgreb holdt op i mod visionens fokusområder.

Strategi for fysiske hovedgreb og interventioner, herunder landskabsforståelsen, tilgængelighed, wayfinding, ankomster og faciliteter, naturtyper mm.

Strategi for formidling, herunder Hedelands grundfortælling, oplevelseskoncepter og en beskrivelse af de elementer, som er nødvendige for udvikling af en operationel brandplatform.

Strategi for forretningsudvikling, herunder anbefalet organisering og anbefalede indsatser, samskabelse, naturbaseret drift, frivillig naturpleje, kommunale kerneydelser og ekstern finansiering.

Plan for realisering af milepæle 2017-2030, fordelt på tre etaper samt herudover en beskrivelse af åbningstræk, som kan iværksættes enten med eller uden ekstern finansiering.

Bilag 1 er inspiration til det videre arbejde med oplevelseskoncepter.

Bilag 2 uddyber åbningstrækket med anlægsoverslag.

KOLOFON

Udviklingsplan for Hedeland er udarbejdet af SLA for Hedelands tre ejerkommuner - Greve, Roskilde og Høje Taastrup i 2017. De tre kommuner har i perioden 2015-2017 samarbejdet med I/S Hedeland og Realdania om foranalyse, vision, parallelopdrag, og udviklingsplan for Hedeland. ANDEL har bistået SLA med udvikling af strategi for formidling og forretning samt åbningstræk i udviklingsplanen. Udviklingsplanen rummer materiale og idéer fra parallelopdraget, som blev afviklet i foråret 2017.

I parallelopdraget deltog følgende teams:
MØLLER & GRØNBORG Arkitekter, Adept, Kollision og Kuben.
RUBOW Arkitekter, Reiulf Ramstad Arkitekter, Stagis, samt Dines Jørgensen, Jørgen Bo Larsen og Henrik Vibskov.
SLA Arkitekter, 2+1, Johansen Skovsted, Realise og Morten DD.

Alle illustrationer er vejledende og udført af SLA eller stammer fra Team SLAs forslag med undtagelse af illustrationer på s. 43, 54-55 samt materiale i bilag 1, der stammer fra Rubow Arkitekters forslag, ligesom loops er viderebearbejdet herfra.

Illustration: SLA Arkitekter

FYSIK

#IDENTITET - NY LANDSKABSFORSTÅELSE

Med udvidet brug og udviklingen af Hedeland introduceres en ny landskabsforståelse, et nyt kulturlandskab, hvor natur og kultur komplementerer hinanden og hvor der skabes nye rum for samskabelse, samvær og erkendelse. Den menneskeskabte natur får en stærkere oplevelsesværdi ved dramatisering af landskabet samtidig med, at man tydeligere oplever landskabets udviklingshistorie.

#OPLEVELSER - TRE FORSKELLIGE RUMLIGHEDER

Hedeland vil fremover være kendt for tre overordnede landskabsrum med hvert sit særkende - Hedebjergene, Sletten og Ødemarken. Hedebjergene introducerer en ny og dramatiseret landskabstopografi, som skaber et udfordrende og forskelligartet udgangspunkt for aktiviteter i Hedeland.

#FÆLLESSKAB - DANMARKS VILDESTE LÆRINGSRUM

Hedeland skal være et læringsrum for alle. Åbningstrækket tilrettelægges med fokus på læring, bevægelse og leg, fordi det skaber kvalitet for borgerne i de tre ejerkommuner og det lokale marked. Danmarks vildeste læringsrum forankres i området omkring Flintesø, som dramatiseres yderligere samt gøres mere tilgængeligt og overskueligt. Ved Flintesø etableres endvidere et besøgs- og læringscenter af høj klasse, som bliver Hedelands formidlingscenter. Parallelt med fokus på læring, bevægelse og leg "høstes de mest lavthængende frugter" i den forstand, at de foreninger der er klar med bedre og udvidede aktiviteter får mulighed for at iværksætte disse, og der etableres den mest nødvendige infrastruktur i form af wayfinding.

#SYNLIGHED - WAYFINDING

Wayfinding optimeres så det bliver let at finde vej rundt i området. Markeringer, installationer og interventioner indsættes i landskabet for at markere særlige steder og vejlede besøgendes ture gennem landskabet. Der etableres hovedindgang med besøgs- og læringscenter ved Flintesø. Arkitektur og design er et nyt lag i Hedeland: Både shelteres, follies, besøgscenter, trinbræt og andre bygværker bliver let genkendelige og samtidig tro mod området.

#BÆREDYGTIGHED- NATURBASERET DRIFT

I driften er der fokus på at det dramatiske landskab træder frem. En naturbaseret tilgang til drift skal minimere driftomkostninger og øge herlighedsværdien. Afgræsning med mange forskellige dyr giver forskellige driftsudtryk ligesom successionen og udviklingen af de nygravede områder, vil skabe stor variation og høj oplevelsesværdi i rummene.

Illustration: SLA Arkitekter

FORMIDLING

GRUNDFORTÆLLING

Hedelands grundfortælling hedder *Sammen kan vi bygge bjerge*. Grundfortællingen er afsæt for udviklingen af konkret aktivitetsindhold i samarbejde med foreninger, ejerkommuner og kommercielle aktører, samt for udviklingen af en brandplatform for Hedeland og relevante kommunikationselementer i forlængelse af denne.

OPLEVELSESKONCEPTER

Hedeland skal i fremtiden tilbyde oplevelser, som falder inden for fire forskellige strategiske koncepter. Krop & Bevægelse, Ro & Fordybelse, Istid & Råstof, Kultur & Events. Udbydere af oplevelser er I/S Hedeland, ejerkommunerne, foreninger og klubber samt ikke mindst kommercielle aktører.

MÅLGRUPPER

Hedeland skal i fremtiden målrette såvel udviklingsindsatsen som formidlingsindsatsen, så den tager afsæt i tre forskellige målgrupper - venner, par og børn. Henover tid kan der dog være behov for at justere målgrupperne, ligesom nye målgrupper kan komme til.

BRANDPLATFORM

Med afsæt i udviklingsplanen udvikles en brandplatform, der består af en fortælling og et grafisk visuelt univers. Det er afgørende at udvikle en fortælling om Hedeland, der ikke bare fortæller hvad Hedeland er, men også hvad Hedeland kan gøre for dig, og hvad du kan gøre Hedeland til. Grundfortællingen er både et afsæt for udviklingen af brandplatformen og et udviklingsredskab, der anvendes til at invitere samarbejdspartnere og brugere indenfor som medskabere af fremtidens Hedeland.

Illustration: SLA Arkitekter

FORRETNING

ET BREDT SAMARBEJDE

Hedelands foreninger, klubber, kommunale institutioner og kommercielle aktører er nøglen til at kickstarte en bæredygtig forretningsudvikling. Disse aktører er ikke bare brugere, de er også udviklere, ligesom de er medafsendere af oplevelsen, idet de står for afvikling af en stor del af Hedelands aktiviteter.

ORGANISERING

Der er behov for, at I/S Hedeland sikrer et bredere ejerskab ved at indgå i forpligtende samarbejde med foreninger, institutioner og kommercielle aktører. Det anbefales derfor, at I/S Hedeland etablerer og faciliterer en platform som kan sikre et bredt ejerskab og samarbejder mellem foreninger, kommercielle aktører og institutioner.

INDSATSER

Forretningsstrategiens fem indsatser fokuserer på at få det bedste ud af Hedelands eksisterende og fremtidige aktiver på en måde, så man understøtter de overordnede målsætninger om bæredygtig økonomi og et attraktivt område, der styrker bosætning og tiltrækker besøgende

1. Samskabelse

Hedelands udviklingsindsatser kan med fordel forankres i de mange kræfter, som allerede i dag er til stede både i og uden for Hedeland. Udviklingen af Hedeland bør fremover ske med en høj grad af samskabelse på tværs af brugergrupper og ejerkommuner samtidig med, at foreningsfaciliteter i højere grad gøres tilgængelige for besøgende.

2. Naturbaseret drift

En naturbaseret tilgang til drift skal minimere driftsomkostninger og øge herlighedsværdien. Den skal fremme landskabets variation, styrke oplevelsen af de dramatiske landskaber ved at friholde skrænter og lade andre områder springe i skov.

3. Frivillig naturpleje

Frivillige vil i fremtiden kunne indtage en nøglerolle i driften og bemandingen, der kan løftes i samarbejder. Hedelands natur kan styrkes eksempelvis gennem græsningslaug og uddannelse af frivillige til at støtte formidling, drift og pleje.

4. Udvikling af kommunale kerneydelser

Det tværkommunale samarbejde omkring Hedeland skal styrkes, sådan at Hedeland bliver en ressource for de tre kommuner og en løftestang for kommunale interesser. Således tilføres også ressourcer til udviklingen af Hedeland gennem en sammentænkning med kommunale kerneydelser og -opgaver.

5. Ekstern finansiering

Hedeland skal udnytte sit unikke brandpotentiale, herunder de kulturelle og naturmæssige værdier til at skabe vækst, baseret dels på provenu fra foreningers og eksterne aktørers kommercielle aktiviteter, dels via medfinansering af udgifter til anlæg og udvikling af naturværdier fra relevante fonde.

STRATEGI

VISION

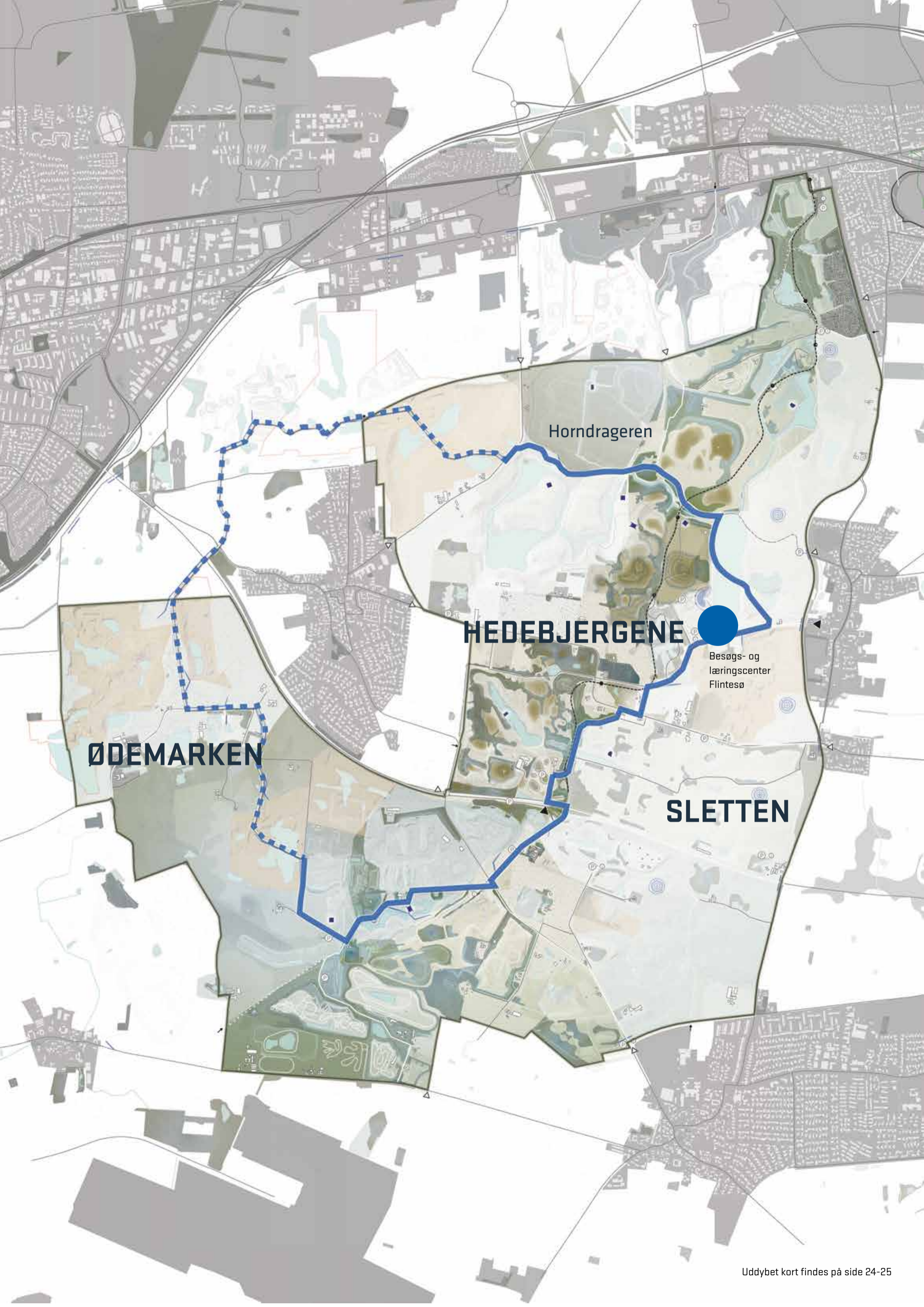
Visionen for Hedeland er vedtaget af Greve Kommune, Roskilde Kommune og Høje-Taastrup Kommune og udgør derfor det strategiske afsæt for udviklingsplanen. Visionen præsenterer i samlet form de overordnede målsætninger for udviklingen af fremtidens Hedeland.

Ønsket med visionen har været at etablere et fælles billede, der synliggør retningen for Hedelands udvikling mange år frem. Visionen er udarbejdet med et realistisk og målrettet sigte, der giver plads til de nye drømme og behov, som man endnu ikke kender.

INDEN 2030 ER HEDELAND KENDT SOM ET STORSLÅET LANDSKAB, DER RÆKKER UD TIL BÅDE LOKALE BRUGERE OG GÆSTER LANGVEJS FRA. HER FORENES NATUR MED KULTUR - VILDT RÅT OG VILDT ROLIGT. HEDELAND TILBYDER OPLEVELSER OG AKTIVITETER, DER TILTRÆKKER, OVERRASKER OG UDFORDRER.

Inden år 2030 opleves området som ét samlet Hedeland med en stærk fortælling og en væsentlig årsag til at borgere ønsker at bosætte sig på egnen. Hedeland er en palet af former, farver og aktiviteter, som på én og samme tid skaber kontrast og styrker hinanden. Her forenes naturen med kulturen i et landskab, der både rummer højt tempo og stille steder. Hedeland er i evig forandring og følger med - altid med afsæt i områdets fælles geologiske og kulturhistoriske fortælling og altid med kvaliteten i top. Hedeland byder alle indenfor og er et yndet udflugtsmål og læringsrum, der giver livskvalitet, og som man vender tilbage til, hvad enten man bor tæt på eller kommer langvejs fra.

Horndrageren

HEDEBJERGENE

Besøgs- og læringscenter
Flintesø

ØDEMARKEN

SLETTEN

PEJLEMÆRKER

Med afsæt i visionen og forundersøgelsen etableres følgende pejlemærker for udviklingen af Hedeland.

FYSIK

Hedelands eksisterende fysiske rammer lægger op til at dyrke det rå, det aktive og det rolige i kombination med lærings- og kulturoplevelser.

Den fysiske udvikling af Hedeland skal understøtte dramaet og kontrasterne mellem det menneskeskabte og det naturgroede. Vi skal skabe rum for rå og aktive oplevelser, for at blive kloge, og for at plukke, grave, bestige, indtage, dyrke og formgive. Alle de ting man kan gøre på en byggelejeplads, i en vildt voksende baghave, på en sportsbane, men som man aldrig har prøvet at gøre med så højt til loftet og så meget luft omkring sig, som man kan i Hedeland. Dermed får man som besøgende også markant anderledes naturoplevelser end man er vant til fra andre steder.

Vi forløser ikke Hedelands unikke potentiale ved at tænke, italesætte eller indrette Hedeland som en naturpark. Hedeland har syv naturprægede konkurrenter i det lokale og regionale opland, som i høj grad er karakteriseret ved ro og rekreative naturoplevelser. I en naturpark er naturen sin egen. I Hedeland er den også din. Der må godt være noget pionerånd og just-do-it attitude over Hedeland. Det er unikke konkurrenceparametre. Det betyder imidlertid ikke, at naturen ikke er vigtig for Hedeland. Tværtimod. Naturen er rammen om det hele og der skal fortsat være plads til stilhed og det at kunne blive helt væk.

FORMIDLING

Der skal først og fremmest fokuseres på Hedelands lokale naboer – borgerne fra de tre ejerkommuner. Formidlings- og forretningsindsatsen faseopbygges ligesom den fysiske udvikling faseopbygges, så der startes med fokus på lokale borgere og bosætningsmålsætningen og gradvist udvides med de besøgende og turismemålsætningen.

Hedeland er en oplagt ressource for ejerkommunernes bestræbelser for at øge sundhed og livskvalitet. Danskerne efterspørger i høj grad muligheder for organiserede og selvorganiserede aktiviteter samt naturoplevelser. Hedeland kan spille en langt større rolle for de lokale, hvis de har større kendskab til oplevelsesmuligheder og oplever en bedre tilgængelighed til området. Hertil kommer, at et stærk lokal forankring i Hedeland i et længere perspektiv vil være med til at øge attraktiviteten regionalt og internationalt. De mest attraktive destinationer er autentiske destinationer, der bruges af lokale borgere.

FORRETNING

Forretningsplanen for Hedeland skal afspejle målsætningerne om at styrke bosætningen og tiltrække besøgende. Forretningsplanens bæredygtighed sikres med et bredt samarbejde med foreningslivet, kommercielle aktører og i mellem de tre kommuner.

Hedelands foreninger og klubber efterspørger mere tværgående samarbejde og koordinering af aktiviteter samt tilhørende markedsføring og kommunikation. Fremtidens Hedeland skal bygges med afsæt i energier og ressourcer hos foreninger og klubber – samt kommercielle aktører – såvel i Hedeland som udenfor Hedeland i de tre ejerkommuner. Derudover foreslås et selvstændigt fokus på at involvere de tre kommuners kerneydelsesområder som fx skoler, daginstitutioner, ældrepleje samt social- og beskæftigelsesindsatser i udviklingen af Hedeland tillige med kommercielle aktører.

Illustration: SLA Arkitekter

Lørdag formiddag er det oplagt at tage til Hedeland sammen med sine børn, og se hvor de har været på udflugt med skolen eller børnehaven. Med sand på hænderne og en kikkert om halsen er børnene klar til nye oplevelser.

OM LANDSKABS- FORSTÅElsen

Hedeland er et bud på et nyt kulturlandskab. Her er natur og kultur sidestillede og gensidige værdier. Ingen andre steder kan vi, som i Hedeland, opleve det menneskeskabte landskabs muligheder. Og ingen andre steder kan vi fortsat påvirke og udvikle landskabet sammen med stærke grupper af ildsjæle.

DET NY KULTURLANDSKAB

Hedeland er et bud på et nyt kulturlandskab. Et sted, som ikke hænger fast i forældede idéer om natur og kultur som modsatte og adskilte fænomener. Her er natur og kultur sidestillede og gensidige værdier, der tilsammen fortæller den fulde historie om Hedeland.

Hedeland er kulturhuset version 2.0 uden tag og vægge, et åbent rum ude i naturen. Hedelands kulturlandskab er ikke en fast, uforanderlig form, ikke en færdigsyet oplevelse, der er den samme gang på gang. Det er et sted og en oplevelse, vi alle er med til at skabe gennem vores aktiviteter og samskabelse med andre; et aktivt landskab, der intuitivt leder os til at forstå og erkende noget om vores relation til hinanden, naturen og dens processer.

Rammen for Hedeland er de fortællinger landskabet bærer med sig. Den første handling var opdyrkningen af heden. Den anden handling var grusgravningen, og den tredje handling er udviklingen af Hedeland til et bud på en ny type kulturlandskab.

Gravearbejdet er den handling, der i dag ses allermest tydeligt i landskabet, og det er også i det greb, det nye kulturlandskab formidles. At grave begynder med, at man graver råjord op og samler det i en bunke. Der efterlades et hul. Det er denne handling og tanken om huller og bjerge – det der fjernes, og det der tilføjes – der er det hedelandske kulturlandskabs udtryk og form. Det er med dette greb Hedeland videreudvikles. Der graves huller, jorden formes, naturen får ro til at udvikle sig, samtidig skabes tilgængelighed og rum for aktiviteter, der bruger Hedeland. Det er dette greb, der er strategien for den videre udvikling.

Hedeland kan ikke afbildes i ét motiv eller en plan, der viser alt, fordi Hedeland lever og udvikler sig med de mennesker og den natur, kulturlandskabet er gjort af.

Det nye er den måde, kulturlandskabet tager imod alle og udvikles gennem borgernes aktive deltagelse i aktiviteter, pleje, bevægelse opmærksomhed og læring. Dét er forskellen på at gå på museum eller i teateret, hvor vi mere passivt ser på. I Hedeland deltager man og er en del af stedet også ved operaoplevelser på amfiscenen og når man bevæger sig gennem området.

Her er rum for spejderne, motorcrosserne og tog-entusiastene. Her er rum for skovbørnehaven, hvor ungerne samles om bålet og lærer om naturens kræfter. Og her er rum for den enkelte til at møde naturens fænomener på en kajaktur eller gåtur i vildniset. Her er plads til at naturen kan udvikle sig på egne præmisser. Her er ro og tid til at vente på at skoven vokser langsomt til.

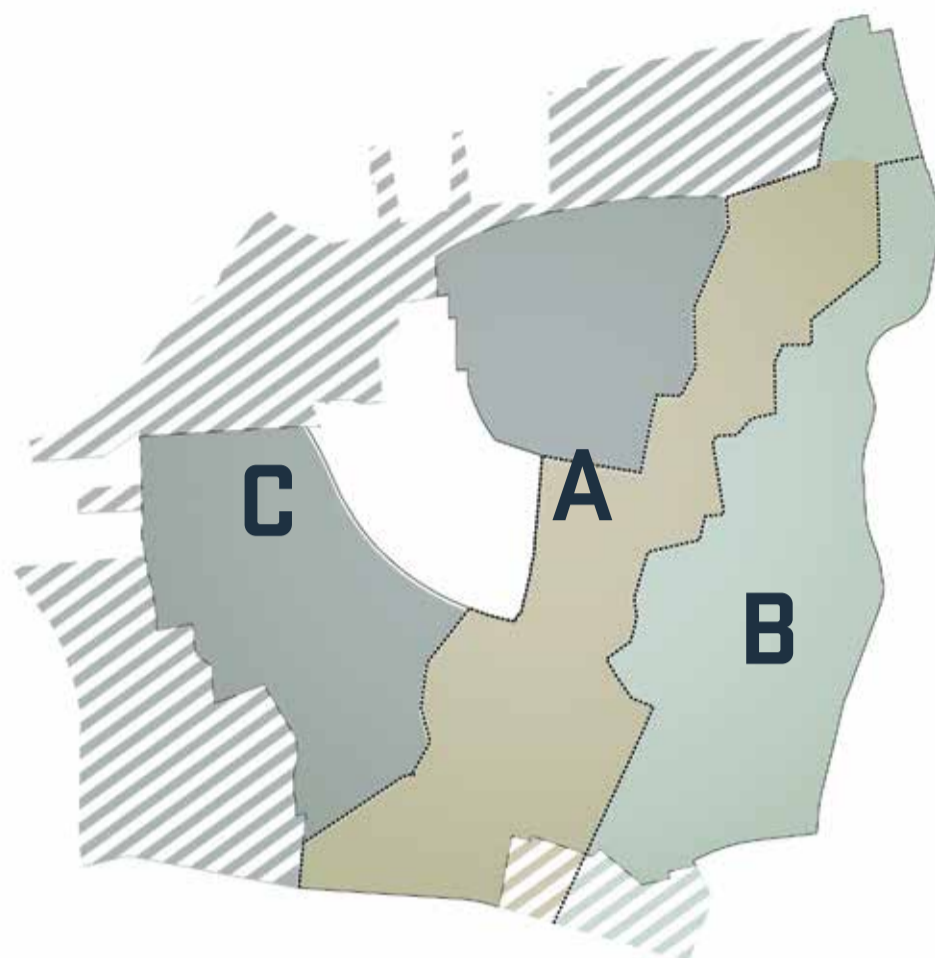
Hedebjergene og hullerne er Hedelands fysik. De fortæller historien om jord, istid, handling og forvandling - om 10.000 års natur- og kulturhistorie, hvor vi har arbejdet med den jord, vi har bygget vores velfærd på. Det er formidlingen af ikke alene natur men også kultur, og hvorfor de to tilsammen er fundamentet for den videre udvikling af kultur- og velfærdssamfundet. Hedeland er meget mere end blot rekreation. Det er det nye erfaringsrum i vores hverdag, hvor vi er ved at omstille os til et liv med et nyt klima og det faktum, at vi sammen er med til at forme naturen og vores fælles fremtid.

Illustration: SLA Arkitekter

TRE FORSKELLIGE RUMLIGHEDER

Hedeland består af tre hovedrum: HEDEBJERGENE, SLETTEN og ØDEMARKEN. De tre områder fortæller tilsammen historien om Hedelands forskellige landskaber og myriader af rum. Tredelingen af området er med til at sætte en klar retning for udviklingen af området de næste mange år.

A: HEDEBJERGENE

Hedebjergene er store, varierede landskabsrum med topografi, natur, historier og aktiviteter, der skaber sammenhæng fra nord til syd og formidler Hedelands historie. Hedebjergene er et rumligt og oplevelsesmæssigt landmark - et referencepunkt i området. Hedebjergene rummer mange signifikante landskabsrum. Her er bjerge, dybe dale og søer. Store terrænforskelle kan opleves indenfor relativt korte afstande. Stier og støttepunkter udformes så terrænforskellen markeres og bruges til at understøtte oplevelsen af de dramatiske landskaber. Aktiviteter, støttepunkter og stier kan guide brugerne ift. både at benytte og beskytte de særlige naturtyper, samt kanalisere brugstryk og sliddet de rigtige steder hen.

B: SLETTEN

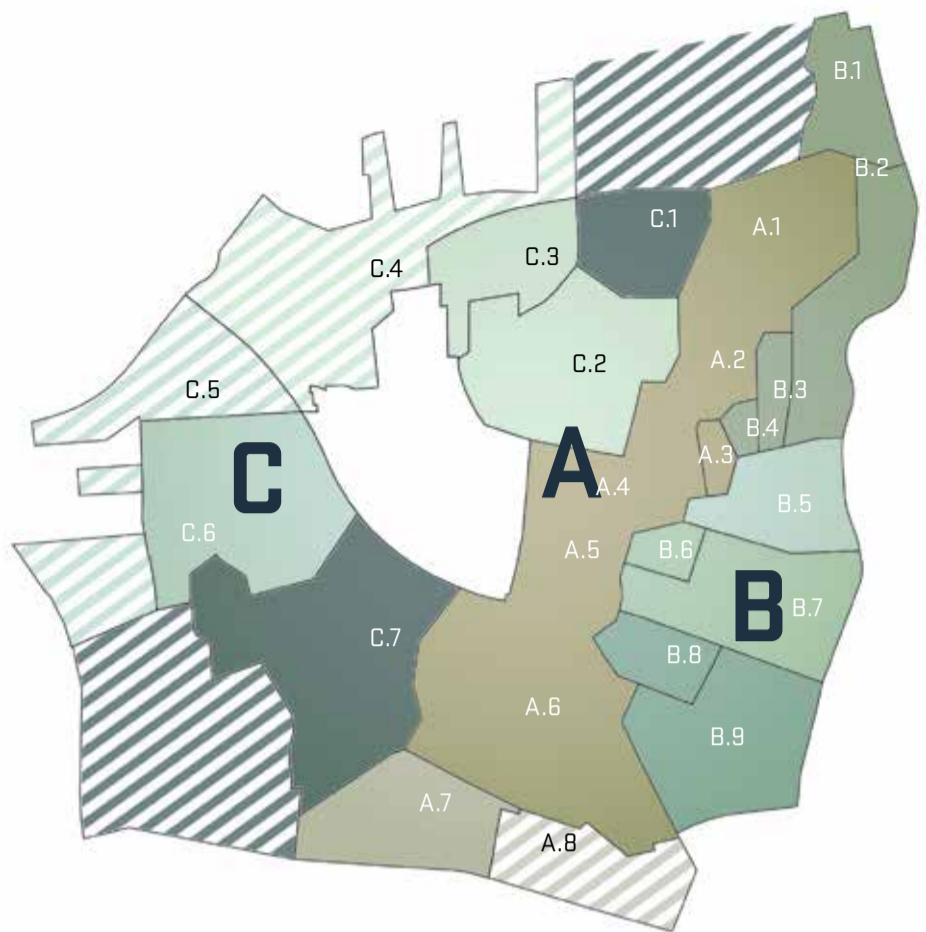
På Sletten fornemmer man de vidt forskellige måder, Hedeland er blevet brugt på og forvandlet af mennesket gennem tiden. Her er gravhøje, kig til kirketårne, golfspil og kratere, og den store lavning efter den seneste grusgravning er stadig synligt og formidler gravehistorien. Når den seneste grusgrav er færdiggravet afsluttes en lang æra med gravning på sletten. Det efterladte hul bearbejdes og gøres tilgængeligt som del af åbningstrækket. På Sletten opleves de lange kig og store åbne vidder. Sletten videreudvikles som steppe, slette og enge med afgræsning, så vegetationen holdes nede og åbne rum fastholdes. I de lavest liggende områder kan der, for at skabe rum, være områder, der springer i skov.

C: ØDEMARKEN

Ødemarken er en mosaik af skovpartier, jordpåfyld, grusgrave og søer. I Ødemarken er det naturen, det vilde, der får lov at styre, her er man længere fra de kulturelt bearbejdede steder. Området hænger landskabeligt sammen med Øde Hastrup og Store Hede udenfor Hedeland. Området er tæt knyttet til de større byområder. Her er rum til lange ture på cykel, til fods eller på hesteryg samt plads til flere selvorganiserede aktiviteter. I Ødemarken graves fortsat grus på store dele af området. I takt med at disse færdiggraves overgår de til rekreative formål og natur, der får lov til at udvikle sig successivt. Området vil dermed fortsat bære præg af dynamik i landskabs- og terrænuformning, eksperimenter i drift og aktiviteter, pionerbeplantning og pionerånd. I det omfang, der kan skabes større sammenhængende arealer, kan der arbejdes med selvforvaltende natur på store dele af Ødemarken. Samtidig skal der være fokus på de særlige naturtyper med størst naturpotentiale, der skal beskyttes, udvikles eller driftes på anden vis. Dermed fremmes mosaikken i naturudtrykket med vådområder, søer, områder med naturlig tilgroning der fx driftes som urørt skov.

Opdelingen af Hedeland i tre overordnet forskellige rumligheder rummer en myriade af landskaber og naturtyper. Hedebjergene, Sletten og Ødemarken består hver især af en række delområder med vidt forskellig karakter, oplevelser og muligheder. Forskelligheden gør de besøgende i stand til at navigere i et oplevelsesrigt og aktivitetsfyldt landskab og mærke modsætningerne. Beskrivelserne er eksempler på tiltag, der vil kunne styrke områderne.

A: HEDEBJERGENE

A.1. SMELTEVANDET

I den nordlige del af Hedebjergene er der større vådområder. Flere af disse renses op, bindes sammen og tilgængeligheden fremmes via broer og platforme.

A.2 FLINTEBJERG/SKIBAKKEN

Flintebjerg bliver lettere at komme op på med trapper og anlæg til fysisk udfoldelse, samtidig beskyttes naturen. Med nye tiltag bliver bjerget en attraktion året rundt. Fra toppen er udsigten sublim.

A.3 LERGRAVEN

Her kan skabes enkelte elementer, der øger brugs- og oplevelsesværdi ifm. leg og læring. Udsigtspunkt, platform, sten og broer.

A.4 DE NYE BJERGE

Hedebjergene kædes sammen fra skibakken og lergraven til områderne syd for Stærkendevej med beplantning, stier og aktiviteter. Her er et højt aktivitetsniveau med skibakke, MTB-spor, ridestier, leg og gåture. Der skabes en oplevelse sammenhæng fra området ved Flintesø til området ved Vindinge Langsø. Samtidig styrkes de landskabelige relationer og forbindelse til området ved højene syd for Vindingevej, som er et attraktivt område for mange pga. af den naturmæssige og rumlige diversitet.

A.5 VINDINGE LANGSØ

Naturlegepladsen udvides med Børnebjerg: En kondenseret oplevelse af Hedeland i børnehøjde. i tæt forbindelse med parkering og Hedebjergene.

A.6 HØJENE

Lange kig afløses af korte kig og man får sved på panden af at bevæge sig op og ned af bakkerne. På højene syd for Vindingevej er der ro.

A.7 PARIS-DAKAR (MOTORBANERNE)

Alle støjende aktiviteter placeres i dette område, fx kan der etableres ørken- og sandkørselsbaner i den grusgrav, der er i området. Området udbygges ad hoc og sikres støjdæmpet med jordvolde og bakkeanlæg som i dag, samt skærmes med beplantning.

TILSTØDENDE OMRÅDER TÆT PÅ HEDELAND:

A.8 Området kan udvikles med aktiviteter, der hænger sammen med A7.

B: SLETTEN

B.1 DEN NORDLIGE INDGANG TIL HEDELAND

Er karakteriseret ved en serie af mindre rumligheder og flere forskellige aktiviteter. Der kan skabes forbedrede adgangsfaciliteter via Hovedgaden og via Brandhøjgårdsvej særligt for fodgængere og cyklister samt øget opmærksomhed på synlighed til bl.a. veteranbanen. Enkelte støttepunkter kan etableres.

B.2 SLETTERNE MED GRAVHØJENE

På Sletterne mærkes vinden og de store vidder. Her etableres indhegning til afgræsning af områderne vha. store græsædere som fx kameler.

B.3 FLINTESØ + B.4 AMFISCENEN

Området omkring Flintesø, bliver Hedelands hovedindgang: et besøgs- og læringscenter. Herfra guides man til oplevelser i hele Hedeland, men særligt området lige omkring besøgs- og læringscenteret bindes bedre sammen.

B.5 PÅ ISHAVETS BUND

I den færdiggravede grusgrav ved Reerslev, vil det grønne hurtigt spire og tage over. Stejle vægge med blottede skrænter kan forsøges bevaret så digesvalerne kan flytte ind. Der skabes tilgængelighed og formidling af fx geologi og grusgravningshistorie.

B.6 Ridecenter

B.7 Golfbane

B.8 Vinterrasserne

B.9 Bunkerne

Næringsfattigt overdrevsagtigt månelandskab med lange kig og ro.

C: ØDEMARKEN

C.1 VIRVARET - SKOVOMRÅDE

Det eksisterende skovområde vokser til. Kan gøres tilgængeligt med enkelte stier og støttepunkter.

C.2 GLACIALSØERNE OG DE ÅBNE OMRÅDER

Her kan skabes mulighed for samling af mange mennesker på de flade områder, og glacialsøerne (større, forskelligartede søer) bliver et trækplaster.

C.3 TOMRUMMET

Graveområdet omdannes så hullet fortsat er markant.

C.6 TURKISERNE

Graveområdet bliver i fremtiden en mosaik af små søer og huller. De turkise farver i vandet giver stedet sit navn. Det kan bruges til forskellige former for MTB-løb, træningsbaner mv.

C.7 NATUREKSPERIMENTARIET

De langsomt udviklede områder. I natur-eksperimentariet er der naturlig succession, og alting får langsomt og konstant lov at ændre og udvikle sig.

TILSTØDENDE OMRÅDER TÆT PÅ HEDELAND:

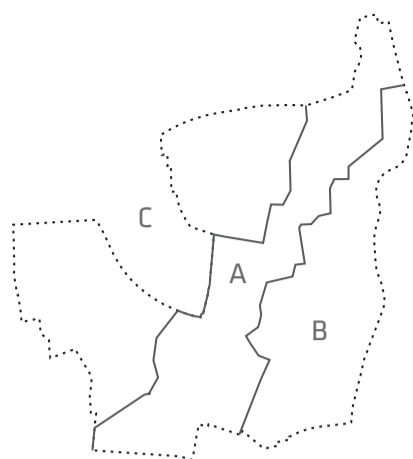
C.4 STORE HEDE

De efterbehandlede råstofgrave kan bidrage til at fremme den næringsfattige natur og supplere de allerede eksisterende moser og søer i området.

C.5 ØDE HASTRUP

Øde Hastrup er i dag præget af støj, støv og tung trafik fra grusgravene, men kan på sigt rumme et værdifuldt og unikt naturområde, hvor skrænter og søer efter udgravning har både biologisk og rumligt potentiale.

Hedeland består overordnet af 3 forskellige områder: HEDEBJERGENE, der skaber sammenhæng fra nord til syd, SLETTEN op mod Brandhøjgårdsvej og Villershøjvej samt ØDEMARKEN, der ligger vest for Hedebjergene og omkranser Vindinge.

A _HEDEBJERGENE

- A.1 Smeltevandet
- A.2 Skibakken
- A.3 Lergraven
- A.4 De nye bjerge
- A.5 Børnebjerg
- A.6 Engene og bakkerne
- A.7 og A.8 Banerne

B _SLETTEN

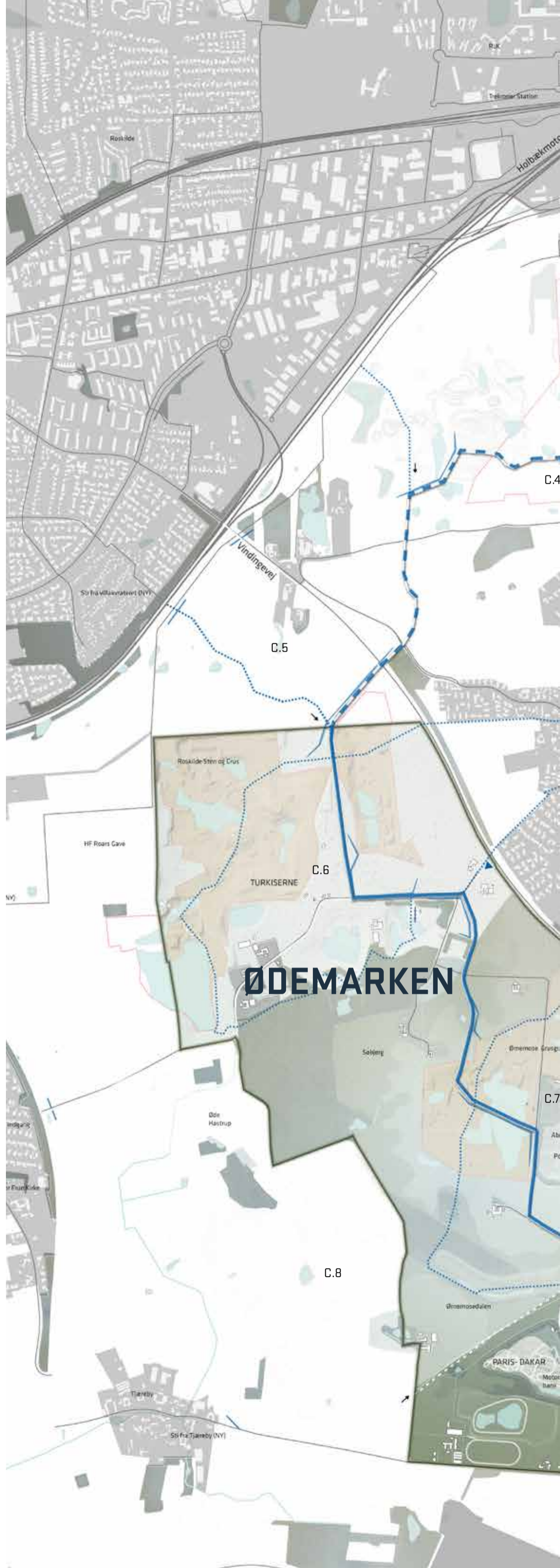
- B.1 Den nordlige indgang til Hedeland
- B.2 Sletterne med gravhøje
- B.3 Flintesø + B.4 Amfien
Besøgs- og læringscenter
- B.5 På ishavets bund
- B.6 Ridecenter
- B.7 Golfbane
- B.8 Vinterasserne
- B.9 Bunkerne (beskyttet natur)

C _ØDEMARKEN

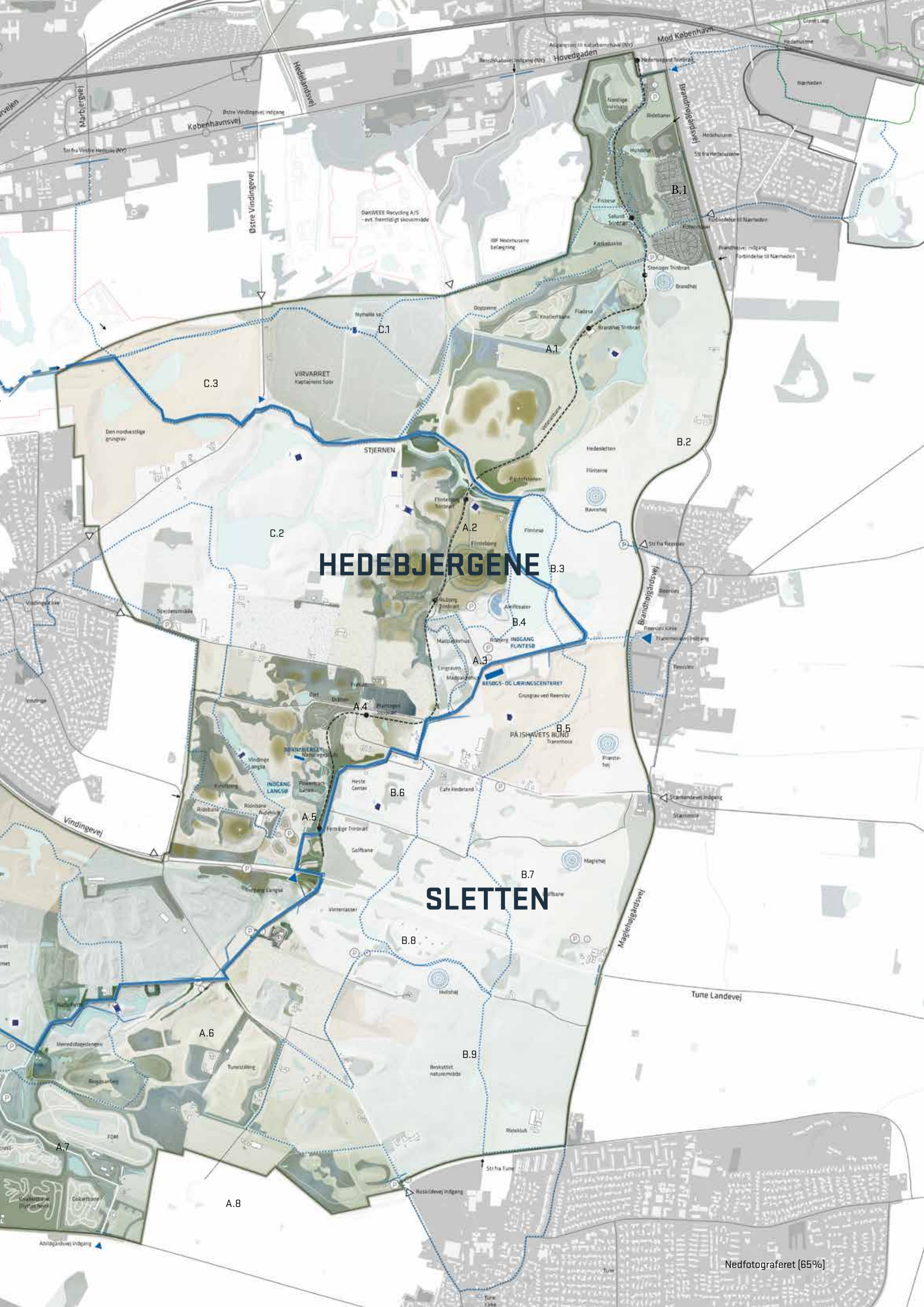
- C.1 Skovområdet
- C.2 Glacialsøerne og de åbne områder
- C.3 Tomrummet
- C.4 Store Hede
- C.5 Øde Hastrup
- C.6 Turkiserne
- C.7 og C.8 Natureksperimentariet

SIGNATURFORKLARING

- Hømdrageren
- Wayfinding og Hedeland hegn
- Eksisterende stier
- Nye ruter
- Væje
- Jernbane
- Jernbane station med trinbræt
- Særlige menneskeskabte og historiske steder
- Udpegning af særlige steder / folies
- Eksempler på folies
- Nye bygninger
- Eksisterende og nye skovområder/trægrupper
- Eksisterende vandløb
- Søer
- Graveområder
- Graveområder uden for grænselinje
- Hovedindgange og større indgange
- Sekundær indgang
- Stindgang

HEDEBJERGENE

SLETTEN

DRAMATISERING AF LANDSKABET

Hedeland er flade områder, grusgrave, dybe dale, lergrave, bakker og bjerge af overskudsjord, natur, grus, græs, vand og skov. Med nye tiltag i Hedeland bevæger man sig i det dramatiske landskab.

Drift med græssende dyr, der sørger for at renholde skråninger, oprensning af vådområder, stier der fører en op og ned i terrænet og arkitektoniske elementer, der understreger oplevelsen af landskabet er alt sammen med til at understrege og formidle de dramatiske landskaber.

Hedelands fortælling og fysik bliver stærkere med en række strategiske greb, der dramatiserer, organiserer og gør oplevelsen af landskabet forskelligartet. I det følgende beskrives hvordan dramatiseringen af landskabet kan komme til udtryk igennem den overordnede opdeling af området, driften, åbningstrækket, og på den lange bane med en række mulige udviklingsperspektiver, der ser længere frem end 2030.

RO OG AKTIVITET

Hedeland disponeres til aktiviteter, der appellerer til en bred vifte af motionsformer og oplevelser fra det vildt rå til det vildt rolige. Her passes på eksisterende natur, samtidig med at den bruges. Her er ny natur og helt nye rum til fysisk udfoldelse. Der skabes mulighed for, at bakkerne formes til både de aktiviteter, vi kender og ønsker i dag, og dem, vi ikke kender for fremtiden. Her er plads til et højt aktivitetsniveau med faciliteter, der supplerer og udvider mulighederne for foreninger og aktiviteter.

Her kan man stå på ski, køre mountainbike downhill, tage hesten med op på bakken og se udsigten fra toppen. Aktiviteterne har dedikerede områder og stier, der er flettet sammen af værdifulde naturområder, stier og landskabsrum.

Her skabes rum for nye former for motion, nye former for natur og nye landskaber. De aktiviteter, der bruger topografien aktivt er med til at styrke oplevelsen af de dramatiske landskaber. Her er både plads til ro og til aktivitet.

ISCENESÆTTE DE EKSISTERENDE DRAMATISKE LANDSKABER OG BRUGE DEN EKSISTERENDE TOPOGRAFIS DRAGENDE KARAKTER

Hedeland rummer i dag flere dale, slugter og høje områder. Her er vådområderne i nord, skibakken, lergraven, søerne, vinterrasserne og bakkerne i syd mv. De mest oplevelsesrige steder er knyttet til de store topografiske udsving, de høje bjerge, hvor jord er blevet fyldt på og de dybeste dale, der hvor der er gravet mest, og hvor vandet er kommet frem. I disse landskaber opleves det menneskeskabte landskab tydeligst. Denne særegne og fuldstændig menneskeskabte natur iscenesættes og opleves gennem en række nye tiltag, hvoraf flere knytter sig til åbningstrækket (se s. 80), hvor der er særlig vægt på områderne omkring Flintesø, lergraven, Flintebjerg og naturlegepladsen.

- Natur og topografi udvikles endnu mere oplevelsesrigt og dramatisk ud fra en overordnet tre-delning af området: Sletten, Hedebjergene og Ødemarken.
- Der skabes tilgængelighed gennem stier, støttepunkter, bygværker og via wayfinding.
- Fra start styrkes det centrale ankomstområde ved Flintesø markant ved at fx Flintebjerg tilføres elementer af beton, jern og træ til forskellige aktiviteter som klatring, trappeløb, rutche fra landets længste rutchebane, køre MTB på de bedste spor, klatre i stenskred mv. Der vil være udsigtspunkter, og der kan etableres bobsældebane, ziplining, svævebane, løb på trapper, træstammer osv.

Hedebjergene

Sletten

Ødemarken

DRIFTEN UNDERSTØTTER DET DRAMATISKE LANDSKAB

Driften af landskaberne (definering af områder, der fx må springe i skov eller hvor åbne områder bør bevares åbne) er med til at understrege de store forskelle i Hedelands landskabsrum,

- En række eksisterende vådområder oprenses, så vandspejlet er klart.
- Der kan udgraves, så det bliver muligt at skabe et sammenhængende vådområde og mulighed for at sejle ud på nogle af de større vådområder.
- Græssende dyr på skrånninger holder vegetationen nede, så skråningsprofiler er tydelige. På større sletteområder skabes afgræsning med større dyr.

BEVÆGELSE I LANDSKABET STØTTER OPLEVELSEN

Nye måder at bevæge sig gennem Hedeland på og opleve særlige steder støtter dramatiseringen af landskabet.

- Horndrageren, Hedelands gennemgående vandrerute, loops og etablerede trails fører brugerne rundt i Hedeland. I forskellige sværhedsgrader etableres mulighed for at bevæge sig mellem kt. 28 og kt. 80.
- Afmærkede ruter og follies guider til særlige oplevelser i landskabet.
- Landskabet iscenesættes gennem kig fra veje og stier, fremhævet ved fx beplantninger eller åbne udsigtpunkter.

UDVIKLINGSPERSPEKTIVER

I forbindelse med arbejdet med udviklingsplanen er der identificeret en række udviklingsscenarier, der rækker videre end 2030 eller er begrænset af gældende lovgivning eller planmæssige rammer. Disse udviklingsperspektiver knytter sig til centrale elementer i udviklingen af Hedelands natur og topografi og skitserer en række udviklingsscenarier i forbindelse med:

- Hedebjergene
- Gravehistorien
- Vådområderne
- Tilgrænsende områder

På de følgende opslag er udviklingsperspektiverne for disse beskrevet. De er beskrevet her, fordi de understreger det særlige landskab i Hedeland og styrker områdets identitet samt oplevelse af området som dramatisk.

HEDEBJERGENE

Hedebjergene er ryggraden, der kobler Hedeland sammen fra syd til nord. Det er bånd af beplantning, topografi, stier og aktiviteter, der kæder Hedeland sammen og skaber nye rum og muligheder. Området skaber en stærk forbindelse mellem nogle af de mest brugte aktivitetsområder idag: motorsportsområdet, naturlegepladsen og aktivitetsbanen, skibakken og togbanen. Hedebjergene er åbne for nye programmer - initieret af ildsjælene og kommercielle aktører.

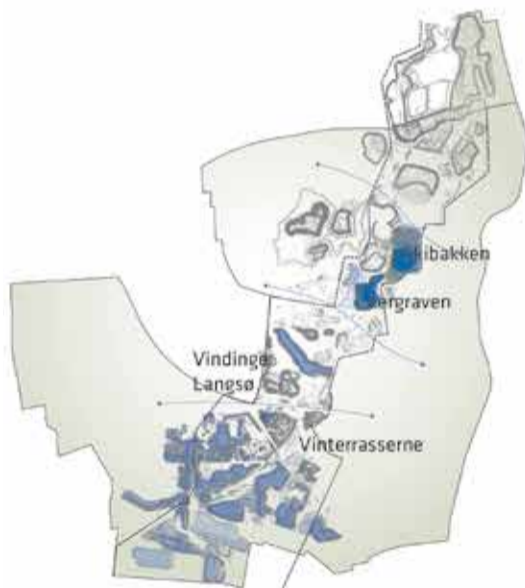
Hedebjergene er forskellige landskabskarakterer - høje, bakker, grave, søer og vådområder - nogle af Hedelands mest attraktive landskabsrum bundet sammen af stier og nye tiltag. På mange kilometer lange stiforløb kan man bevæge sig op og ned i terrænet, til høje toppe og lave vådområder. Man har skiftevis udsyn og lukkede rum. I 2030 vil Hedebjergene hæve sig markant fra Ødemarken og Sletten og skabe nye bevægelsesrum og tilbyde motionsformer, vi ikke kender i dag. Beplantningen hæver sig nogle steder og gør bakken større, end den er. Andre steder er

der åbne og græsklædte bakker. Bjergene er en markant rumlig markør og et referencepunkt, når man bevæger sig rundt i Hedeland.

De store græsklædte bakker i bjergkæden tilføres elementer af beton, jern og træ til forskellige aktiviteter. Bjergene er sammenvævet af forskellige aktivitetsmuligheder, med større områder målrettet specielle ønsker til at klatre, rutche fra landets største rutchebane, køre MTB på de bedste spor, klatre i stenscred mv. Der vil være udsigtspunkter, og kan etableres bobslæde- eller rutchebane, ziplining, svævebane, løb på trapper, træstammerul osv.

På tværs af ryggraden er der tre zoner, som kan passeres af de, der søger freden og roen i Ødemarken og på Sletten. Her er vildere aktiviteter trukket tilbage, så det er muligt at passere i roligt tempo og fortsat opleve noget af det Hedeland, der kendes i dag.

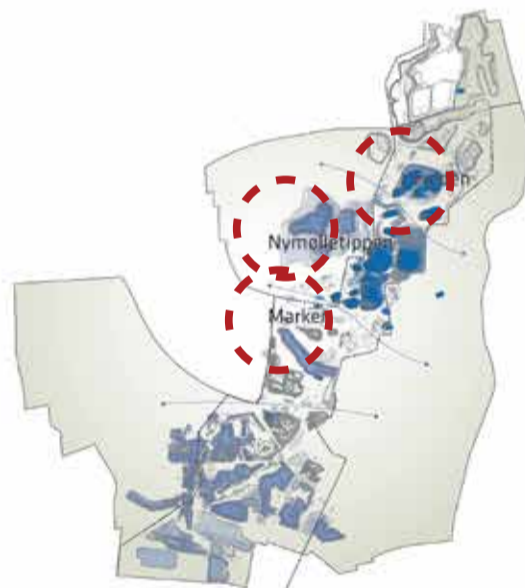
UDVIKLINGSPERSPEKTIVER

HEDEBJERGENE ETABLERES UDEN TILØRSEL ELLER AFGRAVNING AF JORD

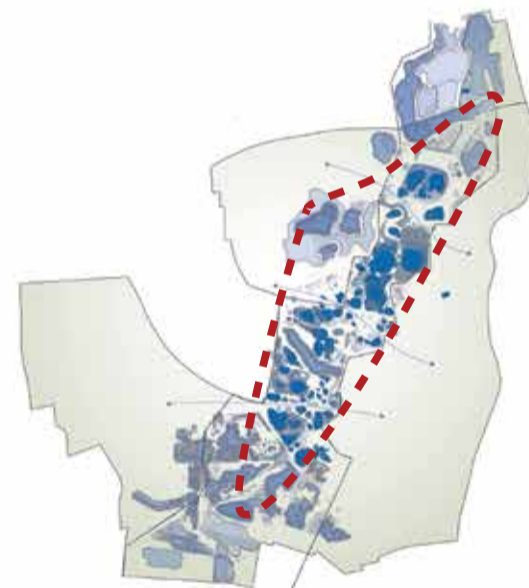
Hedebjergene iscensættes:

- Vådområdet i nord renses op
- Der etableres stier, hvor det dramatiske landskab opleves. Man oplever de allerede etablerede dramatiske landskaber som: det oprensede vådområde i nord, skibakken, lergraven, Vindinge Langsø, Vinterrasserne
- Der etableres elementer som follies, stier, broer og udsigtsposter, der intensiverer oplevelsen af det dramatiske landskab.

DER SØGES ENKELTE DISPENSATIONER OG DER TILFØRES JORD TIL NYMØLLETIPPEN, FOLDEN OG MARKEN PÅ NORD OG SYDSIDEN AF STÆRKENDEVEJ

Flere steder i kommunerne og i Hedelandsætningen er der indenfor de seneste år givet dispensationer fra jordforureningsloven. I scenarie 2 undersøges om der kan gives tilladelse til etablering af renjordsdepot og tilføres jord til Nymølletippen, Folden og marken, det flade område på begge sider af Stærkendevej. Hedebjergene vil være en serie høje, der placeres i forlængelse af og vest for skibakken, vest for amfiteateret og lergraven på de flade marker ned mod Stærkendevej og videre til området ved aktivitetsbanen nord for Vindinge Langsø.

HEDEBJERGENE BLIVER REGIONENS RENJORDSTIP OG DER TILKØRES JORD I STORE MÆNGDER FRA REGIONENS ANLÆGSOMRÅDER

Her rejser der sig i 2030 en helt ny topografi. Med råjord og overskudsjord fra nærområdet og de tre kommuners kommende anlægsprojekter skabes topografien. Bjergene bliver enkelte steder så høje, at de kan måle sig med skibakken.

GRAVEHISTORIEN

Hedeland er et resultat af gravehistorien. Efterbehandlingen af de tidligere råstofgrave i området har været grundlag for at skabe et unikt område, der rummer store kultur- og naturværdier. Hvor det er muligt at opkøbe jorden omdannes de aktive grusgrave i Hedelands interesseområde på sigt til rekreative områder. Her er reetableringsplanerne nøglen til at realisere og udfolde visionerne for Hedeland. Gennem tæt dialog med indvindingsselskaberne, er det muligt for Hedeland billigt at etablere nye faciliteter, stier og naturområder i de tidligere graveområder. Gruset, og dets fortællekraft, forsvinder stort set med den sidste lastbil, fordi vegetationen hurtigt spirrer frem.

UDVIKLINGSPERSPEKTIVER

Vedligeholde grave og fortælle gravehistorien. Grusgravene bløtlægger geologiske lag skabt af istiden – aflejringer, sand og grus. Disse udgravninger kalder vi Ishavets bund. På udvalgte steder bør grus og gravefronter bevares og vedligeholdes for at gøre gravehistorien og de geologiske lag synlige i landskabet. Når gravemaskinerne forlader Hedeland spirer vegetationen hurtigt frem. Det kræver, at der tænkes i alternative muligheder for at bevare sandet, gravefronter og grus enkelte steder, fx ved at

man slider vegetationen væk ved brug af køretøjer, gravemaskiner eller andet, eller bruger får og geder, der æder græsset. Det er oplagt at finde aktiviteter i gravene, hvor sandet fortsat kan blive flyttet rundt og dermed fortælle historier.

Det er meget svært at bevare skrænter til fx digesvaler, fordi vegetationen meget hurtigt spirrer frem. Ikke desto mindre bør det være et fokus, for det vil være helt unikt at have denne naturtype i Hedeland.

I de færdiggravede områder er det muligt både at skabe nye aktivitetsområder og plads og ro til, at naturen kan udvikle sig. Der er endnu ikke knyttet ejerskab til nye områder, hvorfor der vil være færre interessekonflikter, når nye aktiviteter placeres.

Illustration: SLA Arkitekter

Illustration: SLA Arkitekter

I bunden af råstofgravene går man på Ishavets Bund. Her har gravemaskiner gravet alle de lag ud, som isen aflejrerede. Skrænterne, det turkise vand og lyden af gruset gør oplevelsen unik.

Områder med nyligt afsluttede råstofgrave skaber rum for nye muligheder.

VÅDOMRÅDERNE

Ligesom bakkerne er søerne og hullerne karakteristiske for Hedeland. Indenfor de gældende rammer er det ikke muligt at grave større søer og vådområder i Hedeland. Det, der kan styrke de eksisterende vådområder, er oprensning. Efter 2030 kan Hedeland bestå af en mosaik af forskellige typer af huller i landskabet; Glacialsøerne, smeltevandet, ishavets bund, turkiserne, kanalsystemet omkring Smeltevandet og Flintesø.

UDVIKLINGSPERSPEKTIVER

Hvis det viser sig muligt at skabe flere vådområder, end der er i dag, vil bl.a. området Smeltevandet kunne udgraves i den nordlige del ad Hedebergene på de lavestbeliggende områder. Her bør være fokus på at skabe en markant anderledes type vådområde, som fx skaber spændende og dramatiske forløb for kano- og kajakbrugere, som man ikke finder andre steder. Turkiserne og glacialsøerne kan gøre nogle af de endnu uafsluttede graveområder til unikke naturområder med høj oplevelsesværdi.

En præcisering af hvilke vådområder, der med fordel kan kobles sammen, må bero på en nærmere analyse af både de hydrauliske forhold, og af naturregistreringer, idet tilføring af nyt vand kan forringe eksisterende vådområder med høj naturværdi.

Illustrationen til højre viser hvordan området Smeltevandet kunne se ud.

Illustration: SLA Arkitekter

En stille tur på vandet og roen sænker sig. Smeltevandet er et stort vådområde, med øer og store, spejlende vandflader. Oplevelsen er intens.

TILGRÆSENDE OMRÅDER

UDVIKLINGSPERSPEKTIVER

For at styrke Hedelands Identitet kan der, såfremt det planmæssige og lovmæssige grundlag er tilstede, udenfor Hedelands interesseområder arbejdes med tiltag, der styrker den landskabelige fortælling om Hedeland, feks. ved at skabe forbindelser til tidligere råstofområder, som Hedeland geologisk og landskabeligt hænger sammen med. Andre oplagte landskabelige sammenhænge eller modsætninger, der kan styrke Hedelands identitet vil være:

- Skovrejsning på østsiden af Brandhøjgårdsvej vil styrke fortællingen om det åbne landskab i Hedeland. Fordi man fx langs Tune Landevej vil kunne køre gennem lukkede rum, vil Hedeland ved ankomst stå tydeligere frem.
- Søerne - områder mod nord, nordvest og vest kunne med flere søer og vådområder opnå en større rumlig og aktivitetsmæssig sammenhæng til Hedeland.

Illustrationen til højre viser, hvordan Hedelands relationer til naboerområder kan styrkes fx med skovrejsning mod øst.

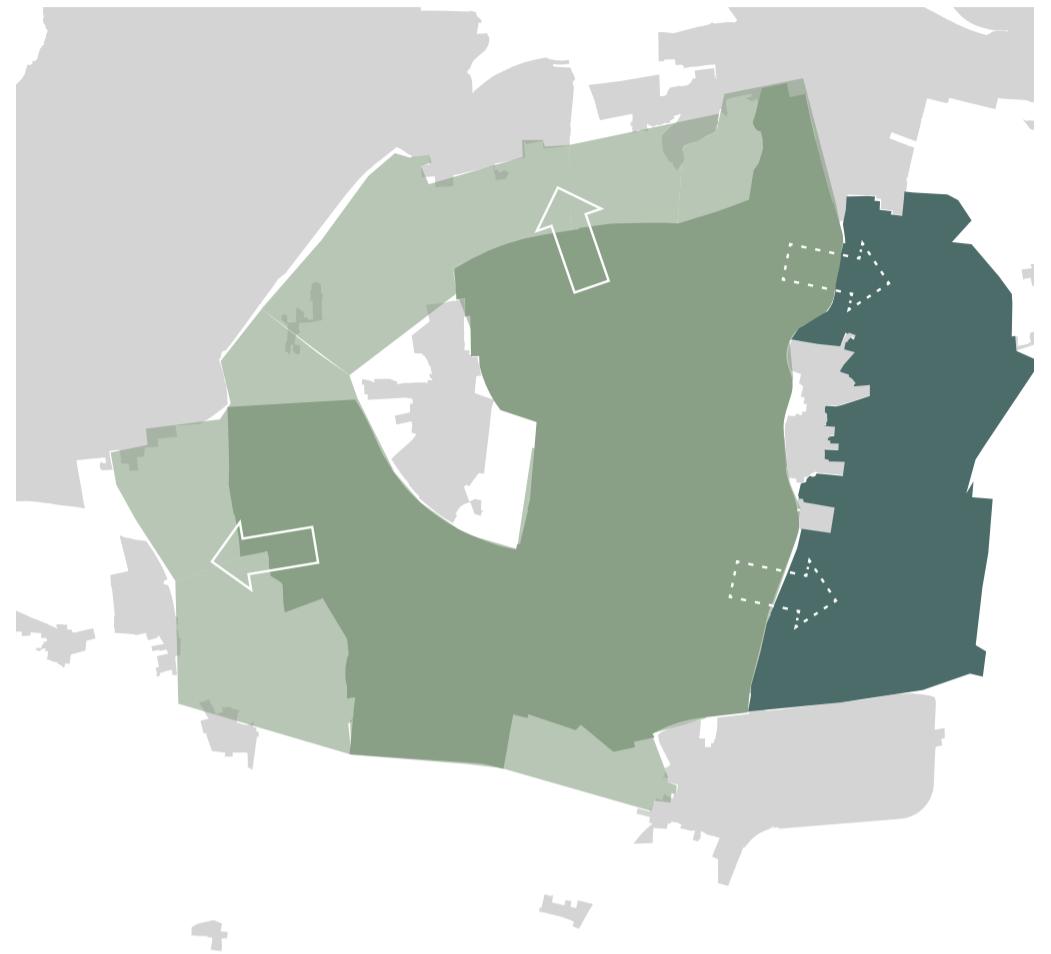

Illustration: SLA Arkitekter

TILGÆNGELIGHED

Hedeland gøres tilgængeligt gennem en række vejledende og understøttende greb. Hedelands centrale rute, Horndrageren, fører besøgende igennem forskellige landskabsrum, mens nærrecreative og tematiske oplevelsesruter henvender sig til lokale og besøgende med særlige interesser. Der etableres trails, støttepunkter og wayfinding, og stier kobles til veteranbanens stationer, så der skabes muligheder for at kombinere transportformer.

NYT FORMIDLINGSLAG I HEDELAND

Hedeland er med dets størrelse, forskelligartethed og dybde et landskab, der rummer mulighed for mange små og store oplevelser. Men af samme årsager kan det for den uindviede være svært at indtage. Derfor er det nødvendigt at hjælpe oplevelsen undervejs og gøre landskabet tilgængeligt, både gennem konkret rutevejledning og vejvisning, men også gennem et formidlingslag, der appellerer til intuitionen, sanserne og opdagelseslysten. Hedeland gøres tilgængeligt gennem en række formidlingsmæssige greb. Hovedgrebene - Horndrageren, støttepunkter og wayfinding - beskrives på de følgende sider. Nedenfor beskrives supplerende greb, der øger tilgængeligheden for særlige interesse- og brugergrupper.

OPLEVELSESROUTER OG KOBLINGER

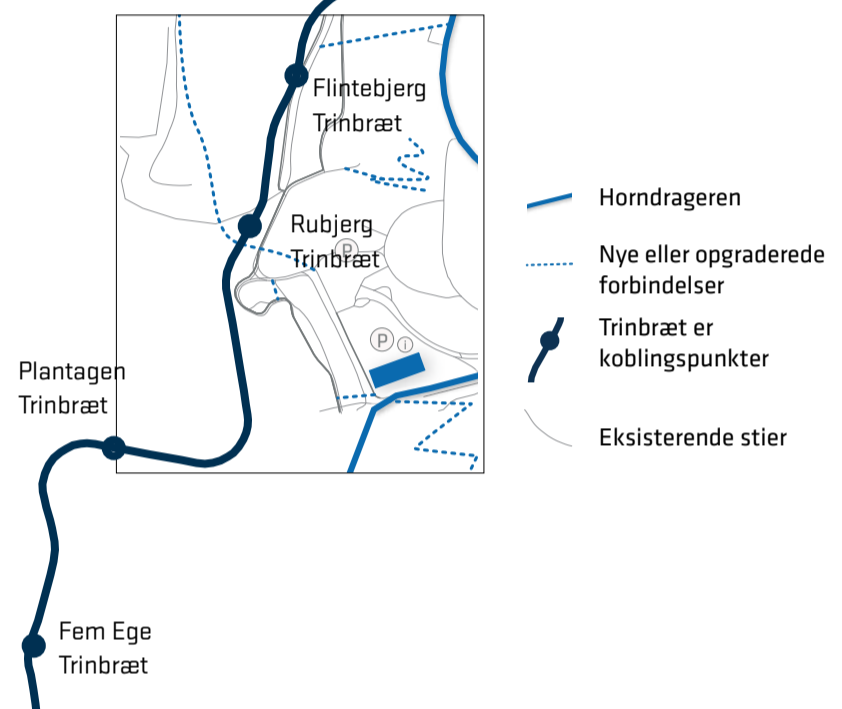
Oplevelsesruterne er en række loops, hvor Hedelands forskellige landskabsrum og historier kan opleves. Hver rute er en fortælling, en bevægelse gennem forskellige naturtyper og sanselige landskaber. Oplevelsesruter er udvalgte ruter på Hedelands hovedstinet. Det er derfor muligt at variere ruterne efter lyst og behov.

Det er den sanselige oplevelse, der er den bærende fortælling - udsigten, duftene og lydindtryk, tekstur og materialitet. Wayfinding langs ruterne gør det muligt at bevæge sig rundt i Hedeland uden at skulle orientere sig på kort. På den måde er det lettere for besøgende at fordybe sig i landskabet. Wayfindingen fremstår enkel og suppleres på udvalgte steder af skiltning til særlige interessepunkter, fx naturlegeplads, udsigtspunkt eller toiletfaciliteter.

NÆRREKREATIVE RUTER

De oplevelsesruter, der ligger i tæt kontakt til boligområder, skoler og/eller idrætsfaciliteter, kaldes nærrecreative ruter. De er i vid

Veteranbanens 8 trinbræt opgraderes med dæk, ly, skiltning, information og bliver centrale koblings- og omstigningspunkter til eksisterende stier og forbedrede forbindelser til centrale steder i Hedeland.

udstrækning allerede kendte af lokalsamfundene men tilføres wayfinding, så områdernes kvaliteter også i højere grad bliver tilgængelige for nye besøgende. Nærrecreative ruter indrettes med særlige støttepunkter til leg og læring for at understøtte især skolars brug af Hedeland.

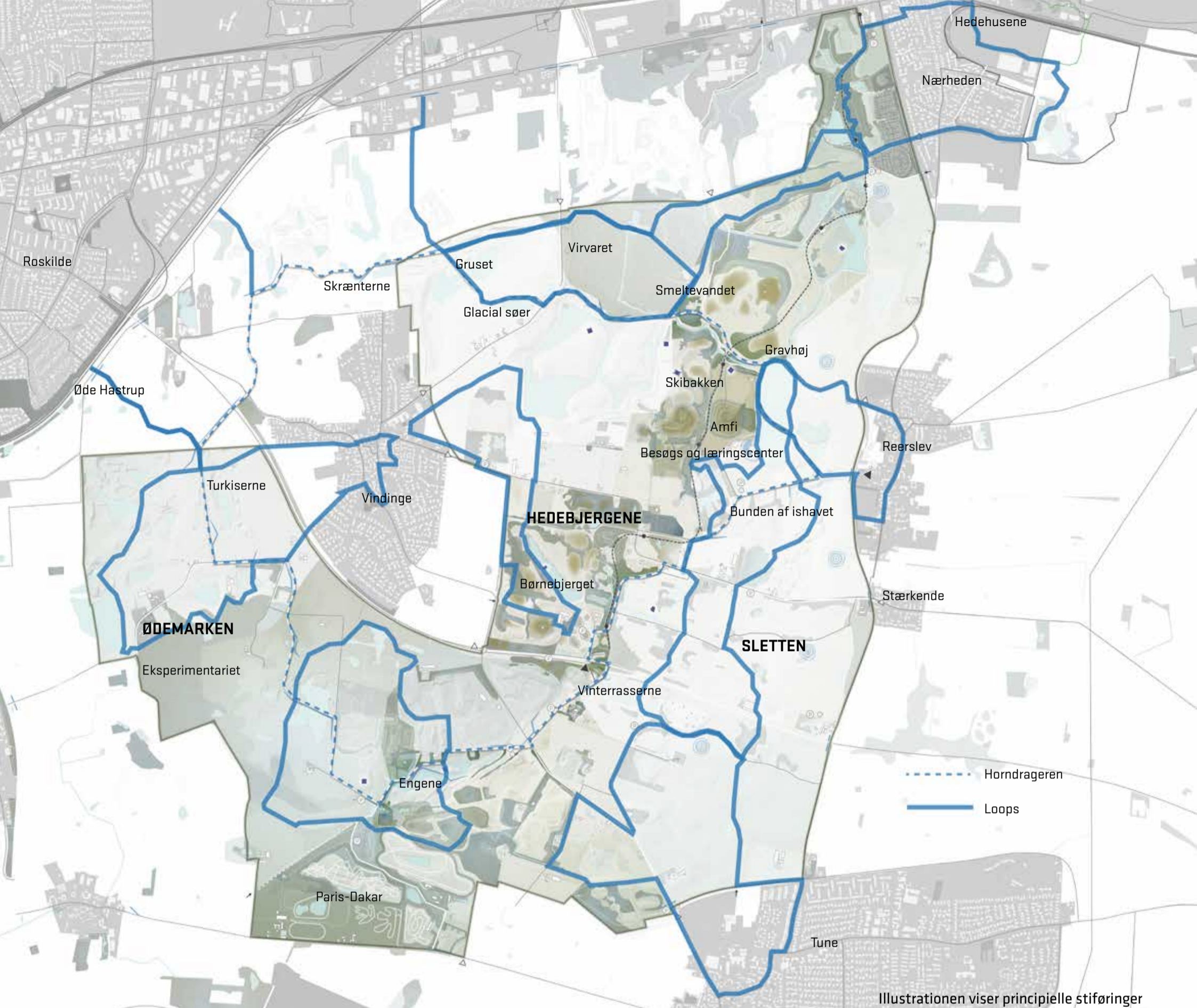
OPGRADERING AF VETERANBANEN OG KOBLINGER HERTIL

Veteranbanen skal kobles til Hedelands stinet. Trinbræt på den eksisterende veteranbane opgraderes arkitektonisk, og der etableres wayfinding i forbindelse med hvert trinbræt, så veteranbanen knyttes bedre sammen med Hedelands øvrige infrastruktur. Veteranbanen kan med fordel udvides, så den i højere grad binder Hedeland sammen og letter tilgængeligheden, især for børnefamilier og gangbesværede. En udvidelse kan både bestå i en forlængelse af ruten, et øget antal stationer eller en udbygning, så det fx ville være muligt at bruge sporene til dræsine-kørsel i de perioder, hvor der ikke kører tog. Trinbrættene gøres til centrale koblingspunkter for omstigning fra veteran tog til vandresti, cykelrute mv. Med enkle tiltag kan trinbrættene få en vigtig betydning for udbygning af Hedeland. Bl.a. kobles de med loopsene, der ligger i nærhed til veteranbanens stationer og gør det nemt at finde vej for nye besøgende i Hedeland.

TRAILS

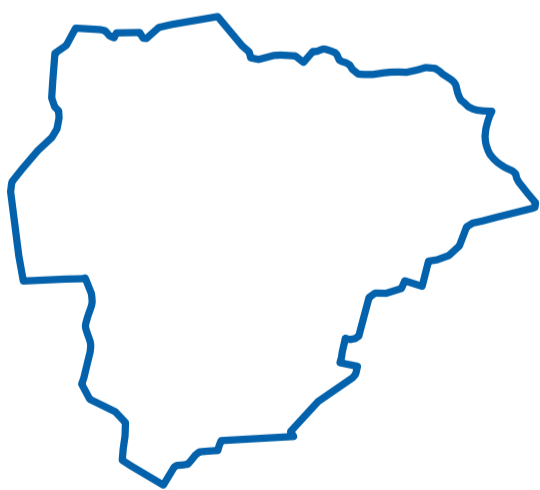
I tillæg til etablerede stier og ruter etableres en række interesse-specifikke trails, fx mountainbike- og ridespor eller særlige ruter for fugleinteresserede. I modsætning til stier har trails et mere oplejet og vildt udtryk. Trails etableres efter udtrykt interesse og i samarbejde mellem interessenter og I/S Hedeland. Trails findes enten kun på digitale kort eller meget simple markeringer på sten, træer eller pløkker.

Illustrationen viser principielle stiføringer

FLERE MÅDER AT KOMME RUNDT I HEDELAND PÅ

Horndrageren

Horndrageren er en 13 km lang oplevelsesrute, man kan vandre, cykle eller ride på og evt. køre på i små køretøjer. Den formidler og skaber adgang til en lang række særlige steder og kan sammenlignes med en 'scenic-route' i fx amerikanske State Parks.

De gode, velkendte ruter

Det eksisterende stinet er velfungerende og bruges af mange forskellige brugere. Stinettet organiseres i en række ruter med forskellige farvekoder og suppleres på udvalgte, relevante steder med udbygninger af stinettet.

Trails

Trails er en række spor, der kan laves efter udtrykt interesse og i samarbejde mellem foreninger og I/S Hedeland. Trails kan findes optegnet på digitale kort eller markeres simpelt med kryds eller bemaling på sten, træer eller pløkker. De supplerer de stier, der allerede er, men som mange gerne vil have mulighed for at søge væk fra. Et eksempel er MTB-tracks, spor til orienteringsløb mv.

HORNDRAGEREN

‘Horndrageren’ er Hedelands egen Margueritrute; en rute at bevæge sig gennem Hedeland på. Det er her, fortællingen om oldtiden, geologien, industrien, ildsjælene og naturens processer udspiller sig i ét sammenhængende loop. Gennem en række vejledninger i landskabet og på websitet føres den besøgende ind i Hedelands univers.

FORMIDLING AF ET OVERVÆLDENDE LANDSKAB

Hedeland kan virke overvældende i omfang og svært at gribe an. Derfor etableres Horndrageren som ét overordnet, fortællende greb, der leder den besøgende gennem både landskabet og dets små og store historier. Horndrageren formidler landskabet intuitivt og i dybden. Bevægelsen gennem landskabets forskelligartede udtryk leder den besøgende til at fornemme dets historiske dybde og den tætte udviklingshistorie mellem menneske og natur. Langs ruten tilføjes en række markeringer i landskabet på særlige steder, der fungerer som en iscenesættelse og understregning af landskabets stedsspecifikke kvaliteter og fortællinger. Det kan være overgange, forbindelser, udsigtspunkter og follies, der understøtter oplevelsen af landskabet ved at anvise en måde at opleve og indtage det – fx ved at vise over en bakketop, ind mellem træerne, ned i krateret eller til søens kant. En række af disse steder er beskrevet i opslaget om henholdsvis støttepunkter og follies, som vises senere. Den videnshungrende besøgende eller den nicheinteresserede kan finde uddybende og stedsspecifik viden om Hedelands forskellige steder, naturtypologier og landskabsformationer i foldere, på website og på udvalgte steder langs ruten. Stisystemet, markeringer og det supplerende videnslag, som kan vælges til og fra, giver indblik i alle Hedelands forskellige dele, uden at man mister orienteringen.

LET TILGÆNGELIGT FOR ALLE

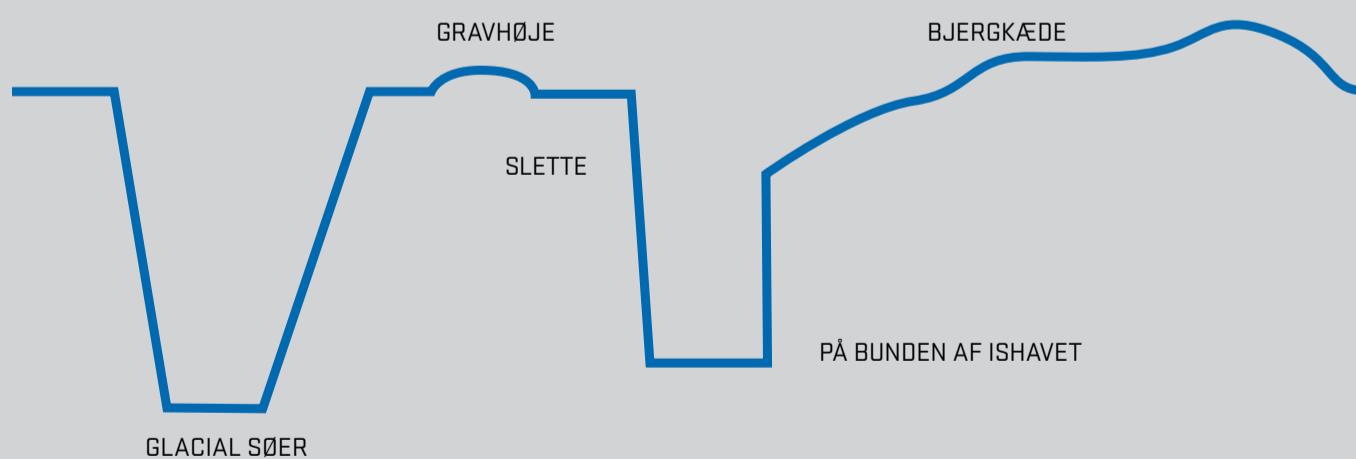
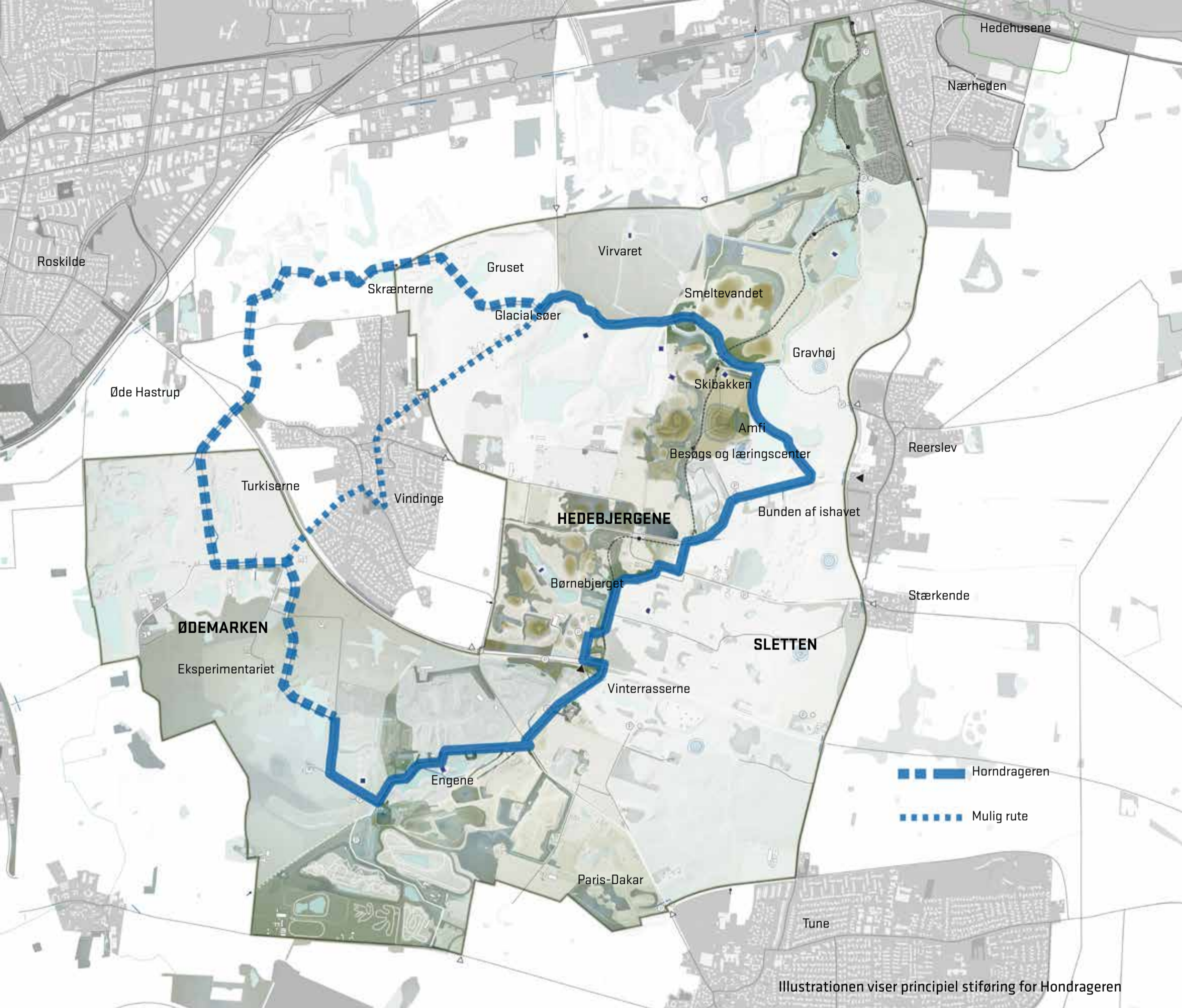
Hedeland er stort og for mange uoverskueligt. Børnefamilier, ældre, gangbesværede og andre, der ikke har mulighed for, eller har lyst til at trave de lange ture, kan komme tæt på de forskellige områder og opleve Hedelands særlige steder ved at køre på Horndrageren i fx små eldrevne køretøjer.

HORNDRAGERENS OPLEVELSER OG STEDER

Når man bevæger sig på Horndrageren, opleves en række varierede landskabsrum. Her er åbne sletter, kuperede bakker, områder, der er sprunget i skov, dale og søer. Her er også landsskabsformationer, der vidner om menneskets involvering og indgreb: graveområder, gravhøje, amfiteater og jernbanespor. På Horndrageren oplever man:

- **BJERGENE OG UDSIGTEN:** Fra områdets toppe fås et vue ud over Hedeland. Især i Hedebjergene er naturoplevelsen mere intens, den er vildere, bakkerne er stejle, det er lettere at finde bær og frugter, og man kan inden for en kort radius komme fra Ishavets Bund til toppen af Bjergene med udsigt over hele egnen. Fra Hedelands toppe ses, hvordan Hedelands landskab fortsat er under forvandling; der graves, fritlægges og flyttes rundt på jord.
- **NATUREN:** Den næringsfattige jord i Hedeland har skabt levesteder for en lang række sjældne arter, som ikke findes mange andre steder. Den selvforvaltende natur fortæller historien om naturens processer.
- **INDUSTRIHISTORIEN:** Industrihistorien er den underliggende kraft i hele Hedeland, der har forandret landskabet til det, det er i dag. De nye designmæssige lag, der tilføres Hedeland, er udformet med inspiration fra de industrielle maskiner, der har været i området, da der blev gravet grus.
- **VÅDOMRÅDERNE:** Vådområderne er en vigtig del af Hedelands identitet; de rummer aktiviteter, rige økosystemer og fortællinger om is, smeltevand og forvandling.
- **GEOLOGIEN:** Grusgravene har blotlagt geologiske lag, som er skabt af istiden. Disse udgravninger kalder vi Ishavets Bund. Her ses isens aflejringer, sandet og gruset, og den natur, der kommer frem, når gravemaskinerne er væk. I de store nygravede råstofgrave, der efterlades som huller, graves der, så de mange mineralske aflejringer afdækkes og lagene synliggøres. Nye aktiviteter, der holder vegetationen væk nogle steder, vil ligeledes danne en række nye muligheder for at opleve sand og grus i Hedeland også efter, råstofindvindingen er ophørt.
- **GRAVHØJENE:** Gravhøjene viser spor af mennesker på egnen for over 4.000 år siden og opleves på Sletten.
- **KULTUREN:** Den nyere tids efterbehandling med vinterasser, amfiteater, golfbane mv. står som et tydelig vidnesbyrd om, at Hedeland ikke er noget traditionelt naturområde men et nyt kulturlandskab.

Illustrationen viser, hvordan området og dets geologi kontinuerligt er blevet forandret af mennesker, hvor materiale er blevet udgravet og flyttet, og der er blevet fyldt op eller efterladt huller. Det er et snit i de historiske lag, der kan opleves i terrænet i 2030. Horndrageren tager den besøgende med rundt gennem alle disse lag, historier og uventede overraskelser.

Horndrageren er en af Hedelands sjældne arter. En orkidé, der har indfundet sig på trods af og i kraft af, at vi mennesker flytter rundt på råstofferne og har skabt et næringsfattigt grundlag, der er perfekt for netop denne sjældne, rødlistede art. Horndrageren lægger navn til Hedelands helt egen Margueritruete, der gør det nemt og oplevelsesrigt at finde vej i Hedeland.

LOOPS

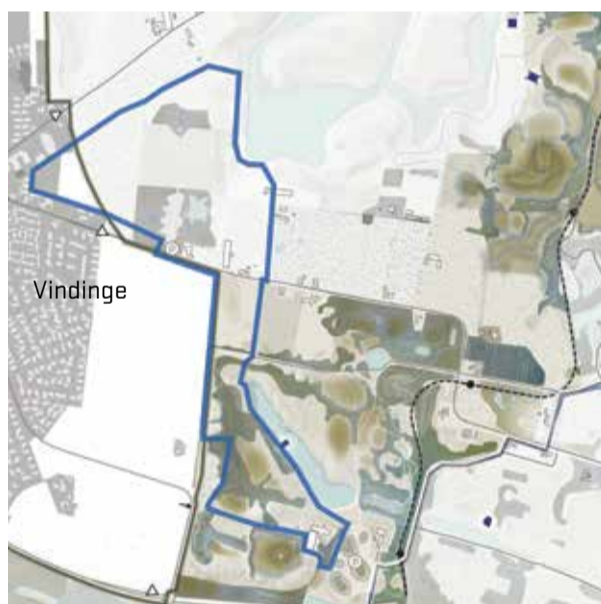
Loopsene går gennem vidt forskellige landskaber og knytter også byområder og Hedeland tæt sammen. Tæt på byerne er der nærrecreative faciliteter, som fx hundelufteområder, mere fintmasket stinet og støttepunkter. Der kan etableres en række støttepunkter og faciliteter, der på baggrund af en landskabs- og behovsanalyse tilpasses hvert sted. Støttepunkter kan være områder til leg, broer, boardwalks, fugleskjul, udsigtsplatforme, overnatningsmuligheder mv.

NÆRREKREATIVE RUTER

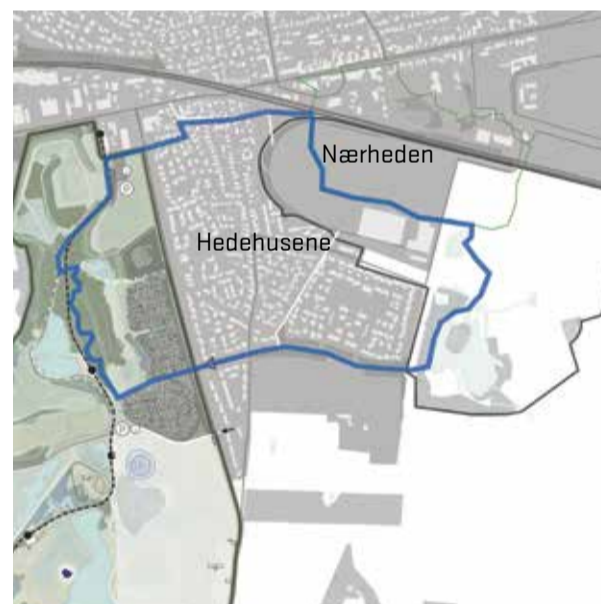
TUNE

I Tune forbinder et loop byens skole og hal med Hedeland. Ruten favner den integrerede institution Nørregården og skaber også forbindelse for byens øvrige dagsinstitutioner. Ruten kan løbe i Tune langs Roskildevej, Nørregade og Villershøjvej, og fra Rendebjergvej løber stien forbi rideklubben ind i Hedeland. Her fører den mod nord gennem det beskyttede naturområde kaldet Bunkerne op til Hvilshøj, og derfra til Vinterrasserne. Herfra løber den mod syd og slår et slag mod vest for at favne Tunestillingen for igen at ende i Tune.

VINDINGE

Der kan etableres et loop, der forbinder Vindinge med Hedeland. Ruten fanger Vindinge skole, hal og børnehave og leder ind til spejderområdet i Hedeland. Herfra drejer stien mod syd omkring Kvistbjerg, forbi rideklub og ridebane og tæt op af naturlegepladsen et kort stykke mod nordøst. Herfra bevæger den sig mod nord forbi Vindinge Langsø og op gennem Ødemarken med Glacialsøerne og de åbne områder. Til sidst slår den mod vest og slutter ringen i Vindinge. Byen forbindes dermed med relevante aktivitets- og naturområder, som kan bruges i forbindelse med idræt, leg og læring.

HEDEHUSENE OG NÆRHEDEN

Det bymæssige hovedgreb i Nærheden er det rekreative loop, der kobler handel, læring, transport, kultur og idræt. Vi foreslår dette suppleret med en naturroute, der går gennem Sejlbjerg Mose, hjertet af Nærheden og via Sejlbjerg, Industristien og Reerslevvej til Stenbuen. Naturruten vil gribe Hedeland og skabe en naturlig forbindelse mellem områderne øst for Brandhøjgårdsvej, bl.a. Nærheden og Hedehusene Station. Via en sikker krydsning samt en åbning i beplantningen og opgradering af stien ledes man til Hedeland. Med få tiltag såsom skiltning og enkelte støttepunkter, kan der skabes daglige relationer mellem Hedeland og Hedehusene.

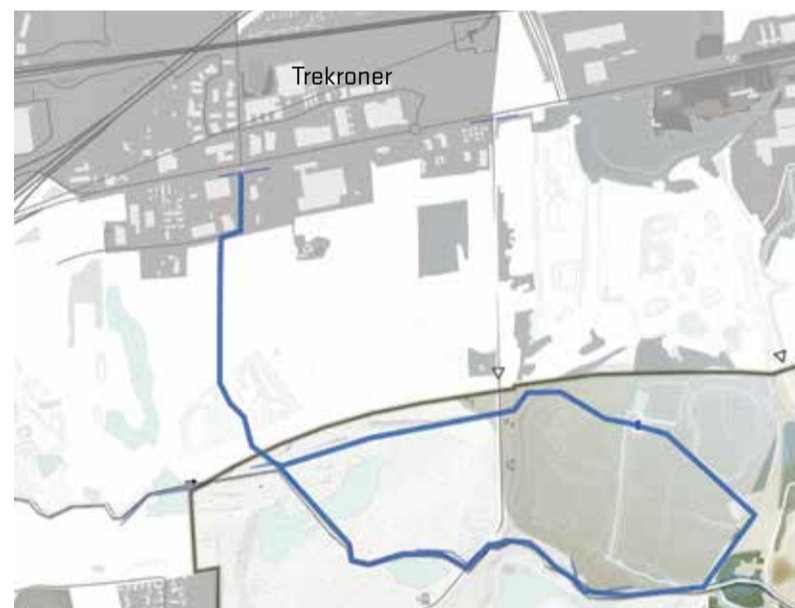
FORBINDELSE TIL ROSKILDE GENNEM DEN GRØNNE RING

FORBINDELSE TIL ROSKILDE

Udvidelsen af Hedeland vil på sigt skabe mulighed for at forbinde Hedeland bedre til Roskilde og Vor Frue og knytte endnu stærkere forbindelser mellem Vindinge og Hedeland. Hvis det nuværende interesseområde vest for Vindinge indlemmes i Hedeland, kan der etableres en rute, der især henvender sig til Roskilde i nord, Vor Frue i vest og Vindinge i øst.

Området bliver en del af Ødemarken og bliver kendetegnet ved Turkiserne, som er søer med navn efter den særlige farve, søer i tidligere råstofgrave har. Der etableres en sti fra ruten til villakvarteret sydøst for Roskilde Hospital. Ruten skaber forbindelse til Hedeland for bl.a. børnehaven i Vor Frue, skole, hal og børnehave i Vindinge og for Østervangskolen i Roskilde.

FORBINDELSER TIL TREKRONER & ROSKILDE

Der kan etableres en sti fra Trekroner, der leder til et loop i den nordlige del af Hedeland. En del af ruten ligger i Hedelands interesseområde, i et område, der fortsat graves i. Herfra leder ruten videre gennem et varieret landskab. Først et skovområde, forbi Nymølle Sø og videre mod Smeltevandet i øst. Stien løber mod syd og derefter mod vest forbi Glacialsøerne og de åbne områder. Her overlapper ruten med Horndrageren. Længst mod vest når ruten igen graveområdet.

Forbindelsen til Trekroner vil især henvende sig til fritidsbrugere og i nogen grad til Trekronerskolen, der dog ligger 3 km fra rutens nærmeste punkt.

STØTTEPUNKTER FOR OPLEVELSE

Naturen vil vi helst bare opleve og være i uden forstyrrende elementer. Samtidig vil vi gerne opleve Hedelands identitet, natur og landskaber endnu stærkere. Støttestrukturer for oplevelse er en fælles betegnelse for elementer i landskabet, der støtter eller guider til oplevelser og brug.

Frem mod 2030 lægges endnu et lag til Hedelands udvikling. Det sker, som det er beskrevet på de foregående sider, blandt andet gennem tilrettelæggelse af ruter, der leder den besøgende gennem Hedelands forskellige oplevelsesrum. Langs ruterne etableres en række støttestrukturer, der på forskellig vis udpeger landskabets kvaliteter og understøtter opholdet i og udforskningen af det.

Et støttestruktur kan være mange forskellige ting. Det kan være små arkitektoner, follies, der med deres genkendelige signaturfarve og industrielle form markerer, at her er et særligt sted i Hedeland. Det kan også være broer, der leder over eller ud på vandet, en trappe, der leder op af en stejl bakkeside, eller en gangbro, der lader én trænge igennem et ellers tæt krat. Det kan være en markering af et skift eller en landskabelig overgang. Eller det kan være et fugletårn, et hegn eller et ly, der også kan bruges til korterevarende ophold. Det kan i særligt egnede landskaber også være kunstinstallationer eller kunstneriske bearbejdnings af landskabet, der fortæller en særlig historie.

Støttestrukturens placering i landskabet afhænger af en nærmere landskabsanalyse, der tager højde for stedsspecifikke kvaliteter, herunder de mere interessespecifikke oplevelsesruter, der kobler sig på Horndrageren. Støttestrukturen henvender sig ikke nødvendigvis til særlige brugergrupper, men tager afsæt i formidlingen og oplevelsen af de forskellige landskaber, de er placeret i. De fleste støttestrukturer placeres i tilknytning til Horndrageren for netop at understrege denne som den oplevelsesmæssige ryggrad i Hedeland, men støttestrukturer bruges også til at understøtte og forstærke de forskellige oplevelsesruter særlige kvaliteter - for eksempel ved at skabe samlingspunkter med læringsredskaber til brug for skoleklasser på nærrekreative ruter.

Størstedelen af støttestrukturen etableres primært for at understøtte den sanselige oplevelse af Hedeland. Man ved, man er i Hedeland, fordi det man ser, og det man mærker, er noget særligt, og det understøttes af de støttestrukturer, der findes i området. Det er skift i rumlighed, stoflighed, atmosfære, farver og duft, der gør, at man mærker, at man er kropsligt til stede. Overgangene er små steder, der er udpegede i landskabet, og som formidler en overgang, peger på noget, man kan se eller mærke, skaber adgang eller mulighed for ophold.

Naturlegepladsen fx er et støttestruktur allerede i dag. Den kan udbygges og støttes med faciliteter som lærende legeområder (pumpe vand op, bygge, grave, bruge kroppen mere ekstremt osv) samt ly, toiletter og grejbank.

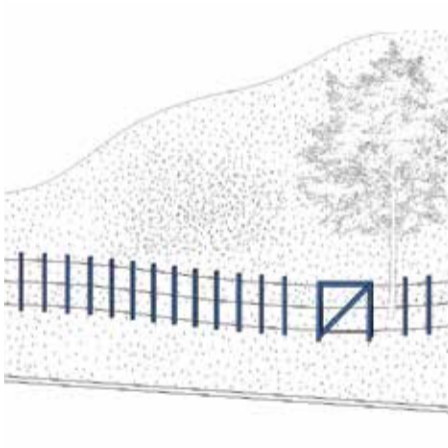
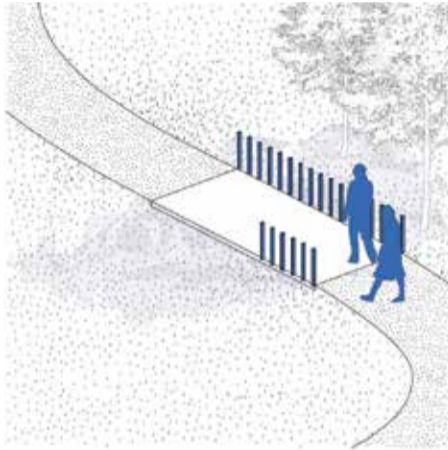
MATERIALER

For al ny arkitektur, wayfinding og andet inventar i Hedeland gælder, at de udformes efter et fælles vokabular, så der skabes sammenhæng og genkendelighed. Støttestrukturen udformes i overensstemmelse med dette vokabular og med afsæt i det sted, de indgår i. Materialerne er beton, malet jern eller træ. Der tilstræbes et simpelt, nordisk udtryk, der rammer stemningen i Hedeland.

SIGNATURFARVE

Her guider elementerne og fx en kendetegnende farve den besøgende til nye oplevelser. Elementerne vil fungere som pejlemærker i oplevelsen af Hedeland. I sammenhæng med websiden formidler de Hedelands forskellige lag. Wayfinding-systemet guider den besøgende til at finde elementerne, og signaturfarven (på modsatte side vist med blå som eksempel) viser, at man nu har fundet et særligt sted. Samtidig markerer elementerne et sted, hvorfra man kan orientere sig i det større wayfinding-system.

ELEMENTER

Stier, broer, udsigtsposter, hvilesteder, lege og læringsområder etableres som støttepunkter i forbindelse med særlige naturrum og stier.

WAYFINDING

Wayfindingen i Hedeland tilpasser sig de forskellige typer af steder, som Hedeland består af. Ved ankomsten finder besøgende vej ved hjælp af tydelig skiltning i området, uanset fra hvilken retning og med hvilke transportmidler, man ankommer. I landskabet guides man på vej med enkle markeringer og vejvisning til særlige interessepunkter.

Wayfinding bliver skarpt opdelt i 'ankomstområder' og 'i landskabet'. Ved ankomstområder, dvs. hovedankomstområdet ved Flintesø, veteranbanens stationer og de større parkeringspladser, indføres infoskilte ('her er du'), pegestolper og pegeskilte, så større grupper kan finde rundt på ankomststederne. Udenfor ankomststederne i landskabet bliver wayfinding minimal. Her bruges fysiske og digitale kort.

VEJEN TIL HEDELAND MARKERES

Større veje til Hedeland markeres med vejskilte til "Hedeland", og Hedeland får sit eget brune seværdighedsskilt ved frakørslerne på motorvejene ved Hedehusene, Roskilde og Greve.

Bilister og cyklister ledes let frem til hovedankomstområdet ved Flintesø. Fra motorveje og indfaldsveje markeres indgange til områderne med almindelige refleksskilte. Der bliver ikke skiltet ind til mindre områder, medmindre der findes særlige attraktioner på stedet.

MARKER INDGANGE

Ved indgange til området kan en stor sten males i Hedelands signaturfarve eller blive markeret med Hedelands logo i signaturfarve for at vise grænsen til Hedeland. De eksisterende porte kan med fordel males i signaturfarve. Den røde farve, de har i dag, signalerer Naturstyrelsens regler og måder at færdes i naturen på, hvilket ikke harmonerer med Hedelands identitet.

ANKOMSTOMRÅDER

Ankomstområder skal kunne modtage og fordele et større antal besøgende i de kommende år. Her vil komme besøgende, som forventer at kunne finde hurtigt videre til særlige steder fra ankomstområderne. Her er det vigtigt, at man nemt kan få et overblik og finde frem til oplevelserne ved ankomststederne. Ved ankomstområderne vil den besøgende møde Hedelands skiltetyper, så bevægelsen rundt i Hedeland bliver overskuelig og forståelig fra første færd.

Skiltning kan fx. være:

- **INDGANGSSKILTE:** Indgangsskilte stilles ved vigtige indfaldsveje og stier til Hedelands hotspots. Stolperne løfter sig 1 meter fra jorden og markerer tydeligt, at man er på vej til ankomststedet i Hedeland.
- **PEGESTOLPER:** Pegestolper viser vej til oplevelser og faciliteter i hotspottet og til stier, der leder videre ud i landskabet.
- **'DU ER HER'-SKILTE:** Viser på et kort, hvor man er i Hedeland. Placeres ved hovedankomstområdet ved Flintesø og ved sekundære ankomstområder, fx ved veteranbanens stationer.
- **INTERESSEPUNKTER:** Ved ankomstområderne skal der være skiltning til væsentlige interessepunkter, ligesom der skal anvises afstand i kilometer.

I LANDSKABET

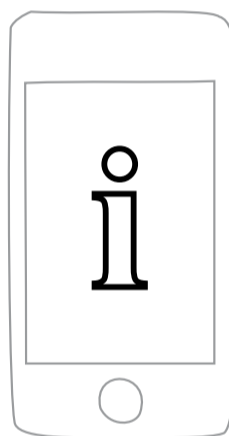
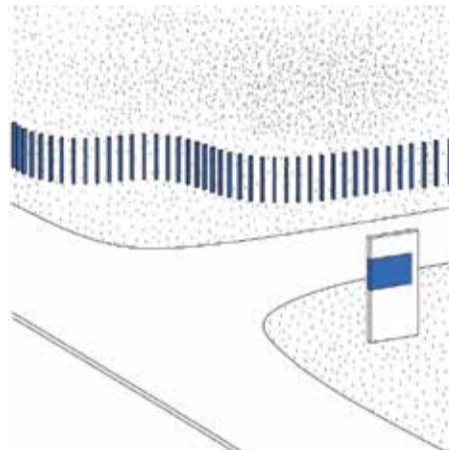
Wayfinding uden for ankomstområderne er minimal for at fastholde en fornemmelse af vildnis og for at holde driften minimal. Farvede markeringer på sten, pløkker og træer viser hvilket spor, man følger. Ved hver skillevej er der skiltning. Der er ikke yderligere markeringer. Enkelte skilte fx ved skilleveje viser vej og angiver afstand til interessepunkter i landskabet, attraktioner og faciliteter. Der kan udvikles en særlig pløk, som kan slås i jorden, når der ikke er andre materialer til stede.

Horndragerens rute er markeret med blomstens lilla nuance. Ved særlige interessepunkter langs ruten sættes et skilt, der leder ind til punktet.

DIGITALE & FYSISKE KORT

På Hedelands website kan man finde information om ruter og interessepunkter i Hedeland, ligesom man kan finde et kort over området med tydelige markeringer af ruter og interessepunkter. Ved ankomstområderne er det ligeledes muligt at finde kortmateriale, man kan tage med sig rundt i Hedeland. På den måde bliver det muligt for besøgende at afvige fra den valgte rute undervejs – fx ved at tage en afstikker fra Horndrageren til en af de tilstødende loops.

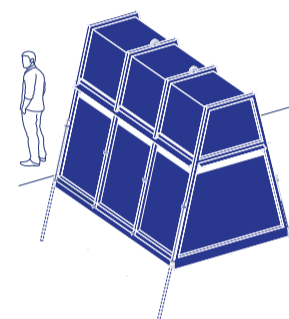
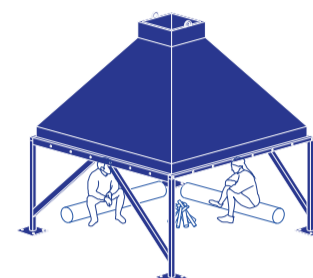

MAN LEDES PÅ VEJ HELT NATURLIGT

Wayfindingen i landskabet leder en simpelt på vej både til Hedeland fra det overordnede vejnet, via website og i landskabet.

BYGVÆRKER

I Hedeland opføres en række bygværker, der har til formål at understøtte formidlingen og oplevelsen af landskabet. Bygværkerne er forskellige afhængig af funktion men bindes sammen af et arkitektonisk slægtskab, der gør dem let genkendelige og samtidig tro mod området og dets historie. I alle bygværker efterstræbes høj arkitektonisk kvalitet, således at de bidrager positivt til den samlede oplevelse af Hedeland og fungerer som overbevisende iscenesættelser og formidlere af landskabet. Materialekvalitet og robusthed er forudsætninger for udviklingen af Hedelands arkitektur.

Eksempler på follies med inspiration hentet fra områdets grusgravningsmaskiner
Illustration: Johansen Skovsted Arkitekter

ANKOMSTOMRÅDER

Der etableres et primært ankomstområde i Hedeland: Besøgs- og læringscenteret ved Flintesø. Herudover er der 5 store indgange, der kan etableres med faciliteter, der understøtter og udvikler besøget i Hedeland. Ved ankomstområderne kan der for eksempel findes toiletter, udstyr til at udforske området, information om flora og fauna i Hedeland, rutevejledning mm.

Faciliteter ved ankomstområderne opføres i træ og stål i slægtskab med øvrige bygværker i landskabet, og dermed sikres et sammenhængende udtryk og formidling af Hedeland gennem det byggede.

TRINBRÆT

Ved eksisterende og nye stationer etableres trinbræt i overensstemmelse med Hedelands øvrige bygværker for at skabe sammenhæng og knytte jernbanen og dens steder til den overordnede fortælling om Hedeland. Trinbræt udføres primært i træ for at knytte stationerne til Hedelands øvrige understøttende og praktiske bygværker. Her skabes ly for regnen, information og wayfinding. Der kan med fordel opstilles follies ved stationerne for at gøre dem synlige i landskabet. Jernbanen, der løber gennem Hedeland, udvides, så Hedelands forskellige områder gøres mere tilgængelige.

FOLLIES

Små bygværker bliver nye pejlemærker rundt om i Hedelands landskaber. Ved første blik kan man blive i tvivl om, hvorvidt

objekterne er fragmenter eller efterladenskaber fra stedets industri. Ved nærmere eftersyn optræder de som præcise iscenesættelser af de specifikke landskabssituationer, de indgår i. Elementerne placeres særlige steder i landskabet, og deres form imødekommer de behov og særlige muligheder, der findes der. Flere af follierne kan placeres forskellige steder. Ved at flytte dem, kan man ændre eller understrege en bestemt brug og oplevelse af de steder, de placeres.

Som grusgravningsmaskinerne er alle elementer lavet som simple sammensvejsede, galvaniserede og malede objekter. De kan let flyttes rundt med en traktor i landskabet i takt med, at det forandrer sig og defineres på ny.

De er alle ligetil og billige at fremstille, simple at vedligeholde og besidder en stor robusthed, som står i kontrast til deres flygtige mobile karakter. Elementerne kan placeres simpelt i landskabet på justerbare fødder og plader og lysesikres for et beskedent beløb. De er industrielle i detaljeringen og leder tankerne hen mod de maskiner, der har formet det menneskeskabte landskab. Som kontrast til deres industrielle karakter er de nye elementer formet til de mennesker, der skal indtage dem som fx ly på vandreturen, shelter for overnatning, fugleskjul, sauna, overdækket bålplads, udsigtspunkt eller stjernekyggested. Follierne understøtter wayfinding og oplevelsen af landskabet ved at rumme informationer om området og på udvalgte steder opbevaring af udstyr. Der kan placeres en follie ved hvert af jernbanens trinbræt for at gøre stationen let at finde, lede den besøgende videre og markere sammenhængen mellem det enkelte stationsområde og det øvrige Hedeland.

Shelter ved Vinkelsø. Illustration: Johansen Skovsted Arkitekter.

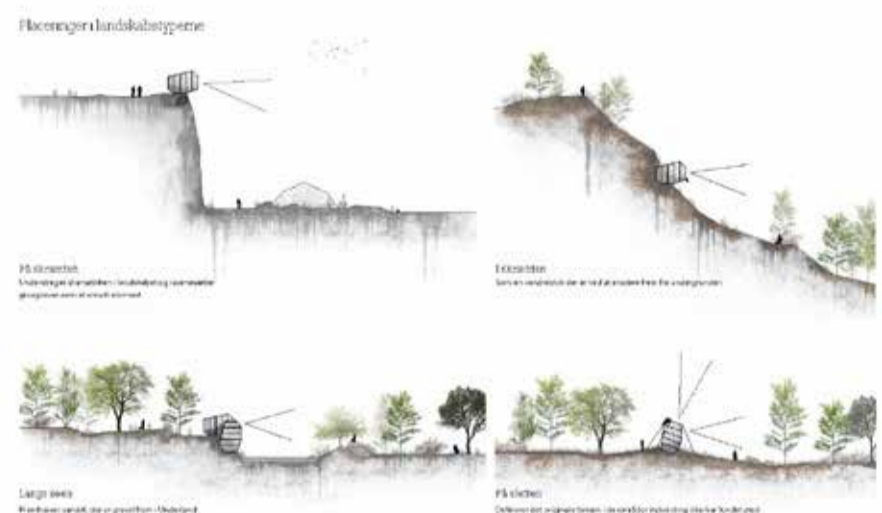

Øverst: Shelters som indramning af landskabet. Illustration Rubow Arkitekter og Vismo. Nederst: Eksempel på shelters i det Sydfynske Øhav. Lumo Arkitekter.

SHELTERS

Der etableres en række shelters i Hedeland for at skabe mulighed for længerevarende ophold i Hedeland og en tættere oplevelse af naturen. Alle shelters kan bruges til såvel overnatning som midlertidige opholdssted i forbindelse med pauser eller pludselige regnskyl, som base for dagens aktiviteter eller til at spise madpakke i. For at gøre overnatning tilgængelig for både øvede friluftsmennesker og nybegyndere etableres en ordning, hvor det er muligt at leje trangia-sæt, underlag og andet udstyr i besøgscenteret. Ved at vise Hedelands shelters på andre platforme som statens "Ude i Naturen" og kommunernes "Friluftsguiden", kan der skabes synlighed i en national kontekst. Shelters placeres forskellige steder i Hedeland, så de tilsammen giver mulighed for at opleve Hedelands varierede landskab, naturtypologier og stadier af succession. I placeringen af shelters tages der højde for områder med høj naturværdi og disses sårbarhed. Shelters placeres, så de iscenesætter en udsigt og herigennem fortæller om stedet og dets karakter. Shelters opføres primært i træ, stål eller beton i stort set vedligeholdelsesfri materialer. Der skal dog stadig afsættes nogen midler til vedligeholdelse og drift. Shelterne er arkitektonisk beslægtet med ankomstområdernes bygværker for på den måde at markere, at shelterne har en praktisk funktion. På særligt markante steder i landskabet kan shelters dog med fordel indrettes i follies for at markere, at der her er tale om et særligt sted i landskabet. Udover de offentligt tilgængelige shelters kan der arbejdes med en forretningsmodel for luksusshelters med udlejning via private aktører.

Som supplement til shelters kan Hedelands areal evt. åbnes op som område for fri teltning. I Danmark har man ikke tradition for fri teltning, og teltpladser i det fri er oftest maskinklippede lysninger med komfort i form af affaldsspande, toiletbygninger og bålpladser. Modellen med fri teltning bruges kun enkelte steder i Danmark – det vil derfor blive en unik fortælling i Hedeland. Telte kan udlejes i besøgscenteret.

Snit, shelters i landskabet. Illustration Rubow Arkitekter.

ANKOMSTER OG FACILITETER

Der er mange måder at ankomme til Hedeland på. Man kan komme med tog, i bus og i bil, på cykel eller til fods via regionale stier og ruter eller man kommer til Hedeland, som en del af sine gåture. Der er derfor mange indgange, men et sted bliver centralt. Der etableres et besøgs- og læringscenter placeret i det mest spektakulære område, midt i Hedeland, nemlig i området mellem Flintesø, lergraven og grusgraven ved Reerslev. Her kører man mellem gravhøje, grus- og lergrave, søer og bjerge.

Fremover er man ikke i tvivl om hvor man skal køre hen, hvis man vil opleve Hedeland. I området omkring Flintesø bliver man taget imod og oplever allerede på vejen til Besøgs- og læringscenteret de storslåede landskaber: Gravhøjene på Sletten, amfiteateret, skibakken og Hedebjergene, søerne og grusgraven mod sydvest.

På grund af Hedelands store areal er der flere indgange suppleret af lokale ankomststeder og indgange via foreninger. Etableringen af en ny hovedindgang styrker organisationen, brandet og formidlingen af Hedeland, og det bliver det naturlige udgangspunkt eller stop på turene ud i Hedeland. Det er her, man kører til, hvis man vil besøge Hedeland, ikke kender området i forvejen og gerne vil vide mere. Herfra guides man ud på Horndrageren, ud i området og ledes til de mest centrale rum, der ligger tæt på i lergraven, på skibakken, ved Flintesø mv. Faciliteter placeres hensigtsmæssigt i henhold til adgang og de forskellige aktiviteter. Der er fokus på, at eksisterende og nye faciliteter opnår synergi med landskab, foreningsliv og funktioner. Hertil kommer en lang række mindre og lokale ankomststeder via regionale og lokale stier, samt adgang via veteranbanen.

PARKERING OG INDGANGE

De store parkeringspladser, ved Flintesø og Vindinge Langsø, der eksisterer i dag, vil forsat være store indgange til Hedeland. Flintesø betones som hovedindgang med adgang til besøgs- og læringscenteret. Herudover er 4 større indgange (Hedehusene, Tjæreby samt på sigt evt. Østre Vindingevej og ved Landevejen). Hertil kommer en lang række mindre parkeringspladser, der også eksisterer i dag og suppleres med yderligere små parkeringspladser i kanten af området.

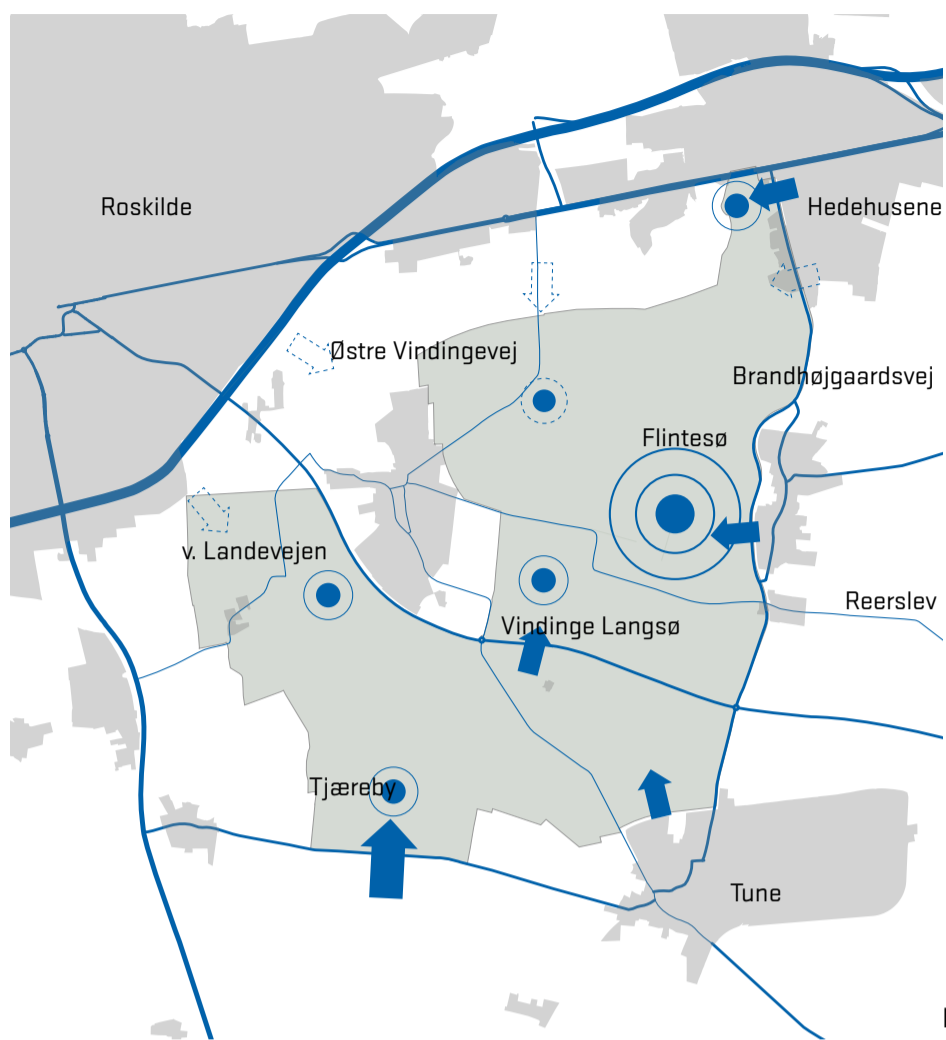
Den daglige trafik foreslås ledt til de større veje som Vindingevej, Villershøjvej, Brandhøjgårdsvej og Tjærebyvej. Mindre veje, såsom Stærkendevej, Roskildevej og Tunevej samt på sigt en række af vejene i den nordlige og østlige del af perspektivområdet, nedtones som smutveje gennem Hedeland. På den måde fredeliggøres større områder af både Sletten og især Ødemarken.

BESØGS- OG LÆRINGSCENTERET VED FLINTESØ

En ny bygning er placeret tæt på p-pladsen, højt over Flintesø, hvor der er en formidabel udsigt over området. Herfra ses kirketårnet i Reerslev, gravhøjene på Sletten, amfiteateret, skibakken og Hedebjergene, søerne og grusgraven mod sydvest. Det hele kan ses inde fra husets store åbne rum, og man oplever alle delene i bilen på vejen til Besøgs- og læringscenteret. Det er således et centralt sted at formidle Hedelands mange landskabelige lag, fordi de opleves særligt lige her. Besøgs- og læringscenteret er et naturligt sted at søge hen, hvis man skal ind i varmen, have det store overblik, guides, spise og samles, fordybe sig og lære om geologi, sten, natur, områdets udvikling mv.

Besøgs- og læringscenteret er et stort formidlingsrum. Den daglige ledelse holder til her, så der sikres bemanning. Besøgs- og læringscenteret rummer faciliteter som spisehus, udstilling, kontorer, mødelokaler, butik, undervisningsrum mv. og ligger optimalt i området ved Flintesø, lige ved Reerslev graven, tæt på lergraven, skibakken, Flintebjerg og operaen, hvortil man ledes med enkel vejledning og attraktioner. Der kan skabes synergi mellem aktiviteterne, områdets stier og koblingen via trinbræt til Veteranbanen.

Den landskabeligt mest overbevisende og betagende indgang til Hedeland går via Brandhøjgaardsvvej, forbi de nygravede områder ved Reerslev med kig over Flintesø og Amfiteateret. Dette er hovedindgangen til Hedeland. Herudover skabes der et særligt ankomstråde ved Vindinge Langsø og et fremtidig mulig indgang ved Østre Vindingevej tæt på motorvejen og ved landevejen, ligesom der er eksisterende indgange ved Hedehusene og Tjæreby.

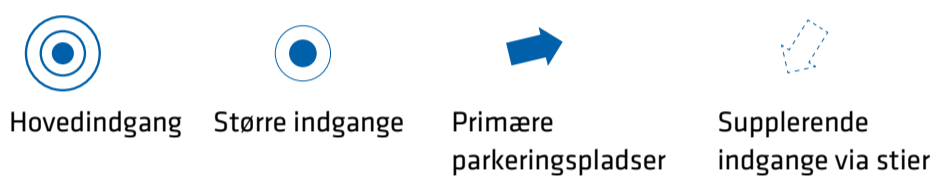
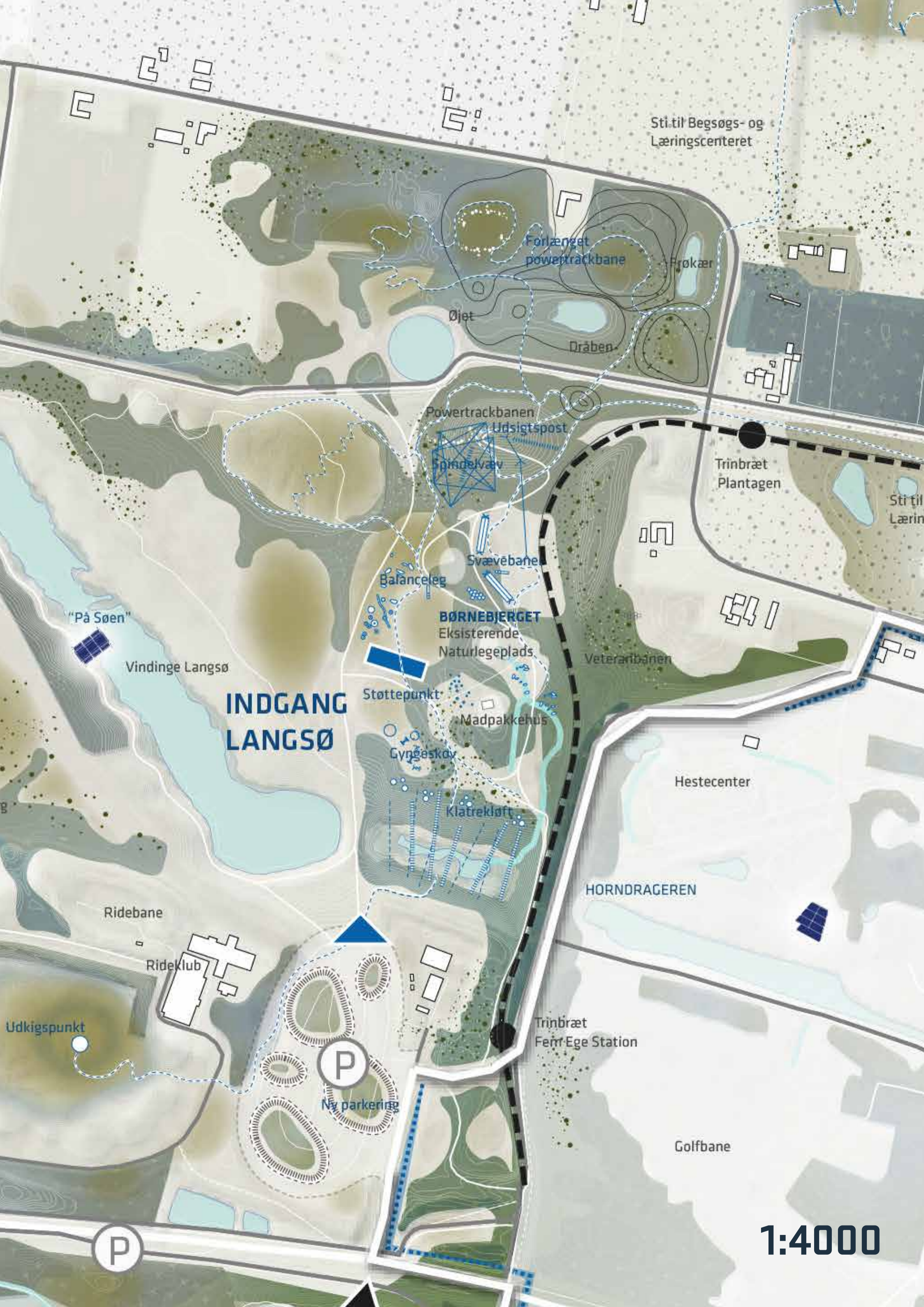

Illustration: SLA Arkitekter

Sti til Bogsøgs- og Læringscenteret

Forlænget powertrackbane

Frøkær

Øjet

Dråben

Powertrackbanen

Udsigtspost

Spindelvæv

Trinbræt Plantagen

Sti til Lærin

Svævebane

Balancelæg

BØRNEBJERGET

Eksisterende

Naturlegeplads

Veterarbanen

"På Søen"

Vindinge Langsø

INDGANG LANGSØ

Støttepunkt

Madpakkehus

Hestecenter

Cyngeskov

Klatrekloft

HORNDRAGEREN

Ridebane

Rideklub

Trinbræt Ferr-Ege Station

Udkigspunkt

P

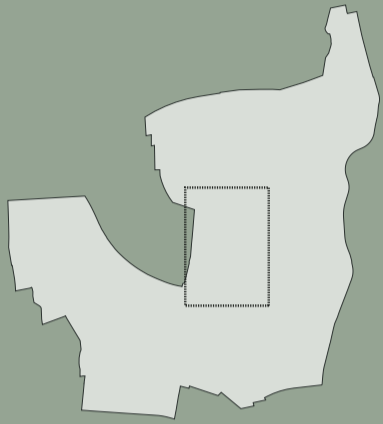
Ny parkering

Golfbane

P

1:4000

Indgang Langsø er et af flere ankomstområder i Hedeland. Herfra går turen mod nord i Hedebjergene eller mod syd til Ødemarken.

Illustration: SLA Arkitekter

FORBINDELSER

KOBLINGER TIL NÆROMRÅDER

Området styrkes yderligere gennem rumlige relationer, differentiering fra og forbindelser til nærområderne. Adgangsforholdene og den rumlige differentiering styrkes gennem nye rekreative naturområder, skovrejsning, stier fra byområderne, regionale stier og bedre forbindelser.

AFGRÆNSNING OG RELATIONER TIL OMRÅDER OMKRING

Hedelands afgrænsning er ikke tydelig i landskabet, da rumlighederne hænger sammen. Der er derfor i oplevelserne og brugen af området at Hedeland differentierer sig fra de omgivende landskaber.

Gravhøjene i slettelandskabet er den første markering af Hedeland langs Brandhøjgårdsvej. På den østlige side af Brandhøjgårdsvej er landskabet åbent og sletteagtigt og derfor rumligt sammenhængende med Hedeland.

Hedeland afgrænses mod syd af Tjærebyvej, hvor der ligger en række pladskrævende og støjende aktiviteter såsom motocrossbane, køreteknisk anlæg mv. Lidt sydligere ligger Roskilde Lufthavn. Området er fladt og præget af landbrug og de tekniske anlæg.

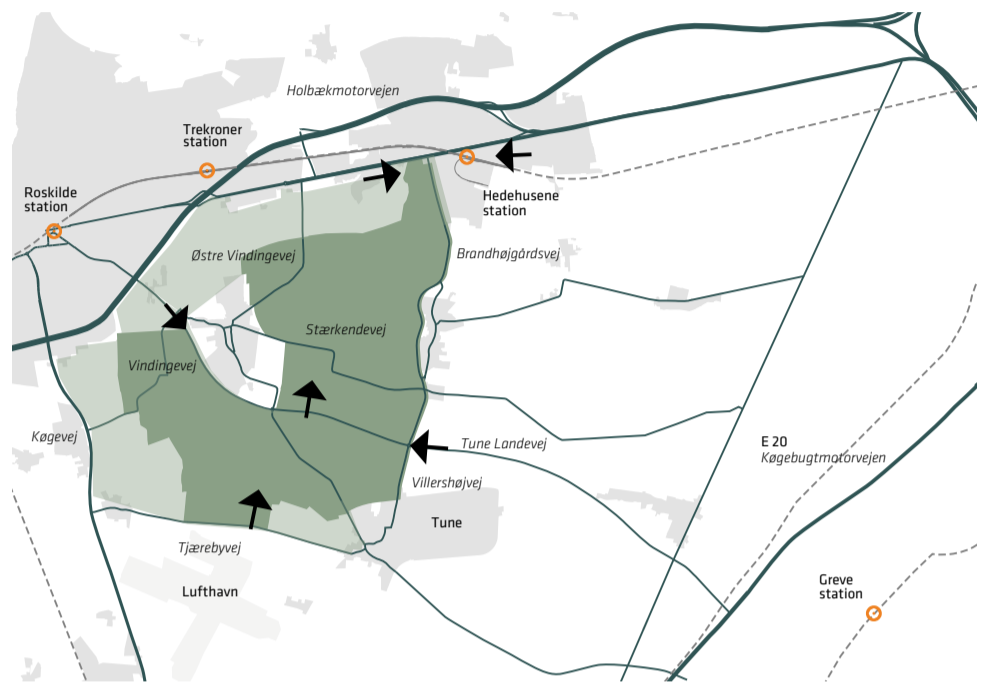
Mod nord og vest op til Holbækmotorvejen er der grusgravningsområder. Området mod nordøst er derfor landskabeligt i familie med Hedeland, fordi der også graves her. Hedeland strækker sig derfor oplevelsesmæssigt og naturmæssigt op til motorvejen mod nordvest og til Køgevej mod vest selvom den administrative interesseområder ligger tættere på Vindinge.

BYOMRÅDERNES TILKNYTNING TIL HEDELAND STYRKES

Roskilde og Hedehusene ligger som de største byområder med stationer tættest på Hedeland. Herfra bør stier, forbindelser og overgange forbedres, så der skabes bedre og tydeligere forbindelser.

Byområderne Hedehusene med det nye byområde Nærheden, Vindinge, Stærkende, Reerslev og Tune ligger i direkte tilknytning til Hedeland. Der ligger en stor rekreativ naturressource i Hedeland, som det skal være lettere at komme til at opleve. Et mere fintmasket stinet, oplevelsesruter og faciliteter tættere på byerne prioriteres for at understøtte og tydeliggøre indgangsmulighederne.

Vindinge By er stort set omsluttet af Hedeland, ligesom også

Hovedindgange i bil

Stærkende, Reerslev og Tune ligger godt ift. let indgang til Hedeland. Nærheden til naturen vil være et stort trækplaster for kommende beboere. Hedeland kan også i meget højere grad smitte af på byerne.

REGIONALE KOBLINGER

Flere regionale forbindelser i Hedeland kobler området til omgivende byer og regionen: Den nyetablerede Hedecesti forbinder Hedeland med både Roskilde og Greve. Hedecestien er vigtig strategisk ift. indgang og wayfinding, og skal være en kendt indgang til Hedeland for cyklister.

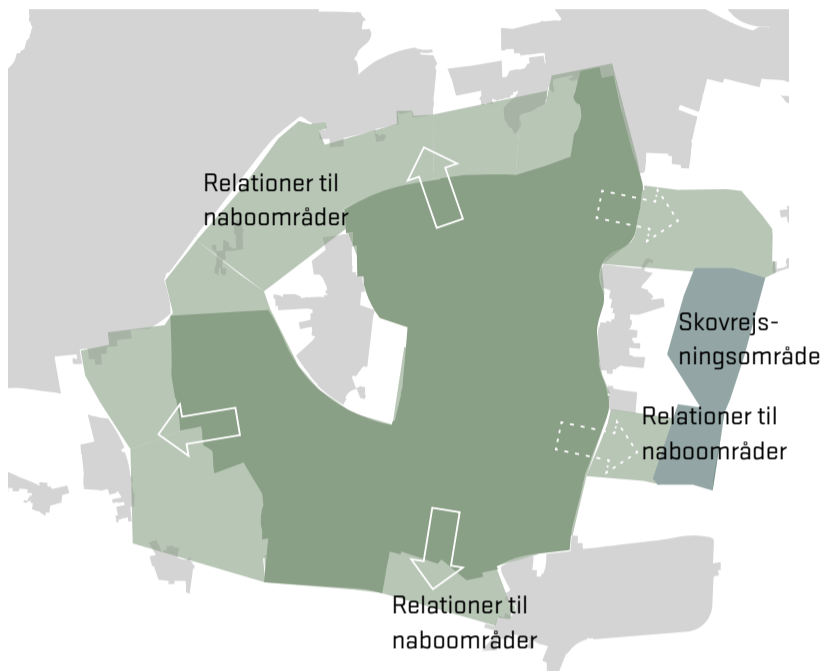
HORNDRAGEREN

Formålet er at skabe et klart formidlings- og bevægelsesmæssigt greb med koblinger til både det regionale stinet særligt den nationale cykelrute og Hedecestien.

FORSLAG TIL INDSATSER UDEN FOR HEDELAND

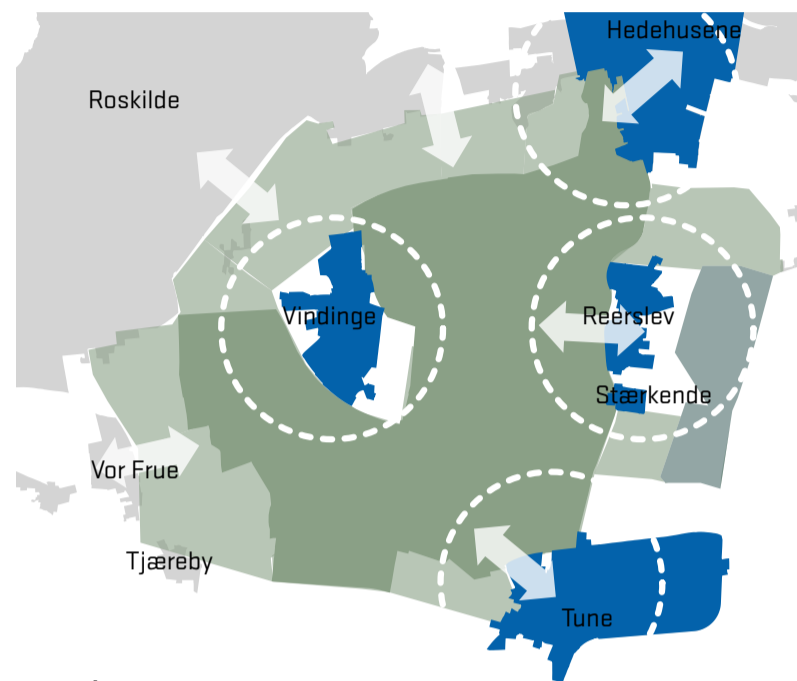
- Etablering af supercykelsti til København.
- Gode forbindelser til Hedeland fra stationerne i Hedehusene og Trekrone
- De offentlige busforbindelser planlægges så besøgende kan komme så tæt på indgangene til Hedeland som muligt.
- Skabe ordning med "tilkaldebus", så de tre kommuners institutioner får mulighed for at bruge Hedeland.
- Åbning til Hedelykkestien, hvor det er muligt at krydse banen og skabe stiadgang for mange af Hedehusenes borgere, der bor nord for banen.
- Skabe sikre cykelveje fra Køge Bugt, der kan forbedre adgangen til Hedeland, særligt en cykelsti langs Mosede/Tune Landevej.
- Skabe bedre rekreative forbindelser over motorvejen fra Roskildes boligområder.
- Adgangen til Nærheden etableres gennem en rute koblet til Hedeland. Stierne gennem landskabet til de mindre byområder bør prioriteres ifm. wayfinding og nærrekreative faciliteter.

LANDSKABELIG KOBLING TIL OMGIVELSER

De rumlige og naturmæssige relationer til naboeråderne kan styrkes og adgange forbedres, så der skabes større udveksling til hhv. landbrugsområder, tekniske områder og rekreative områder i de tidligere råstofudvindingsområder.

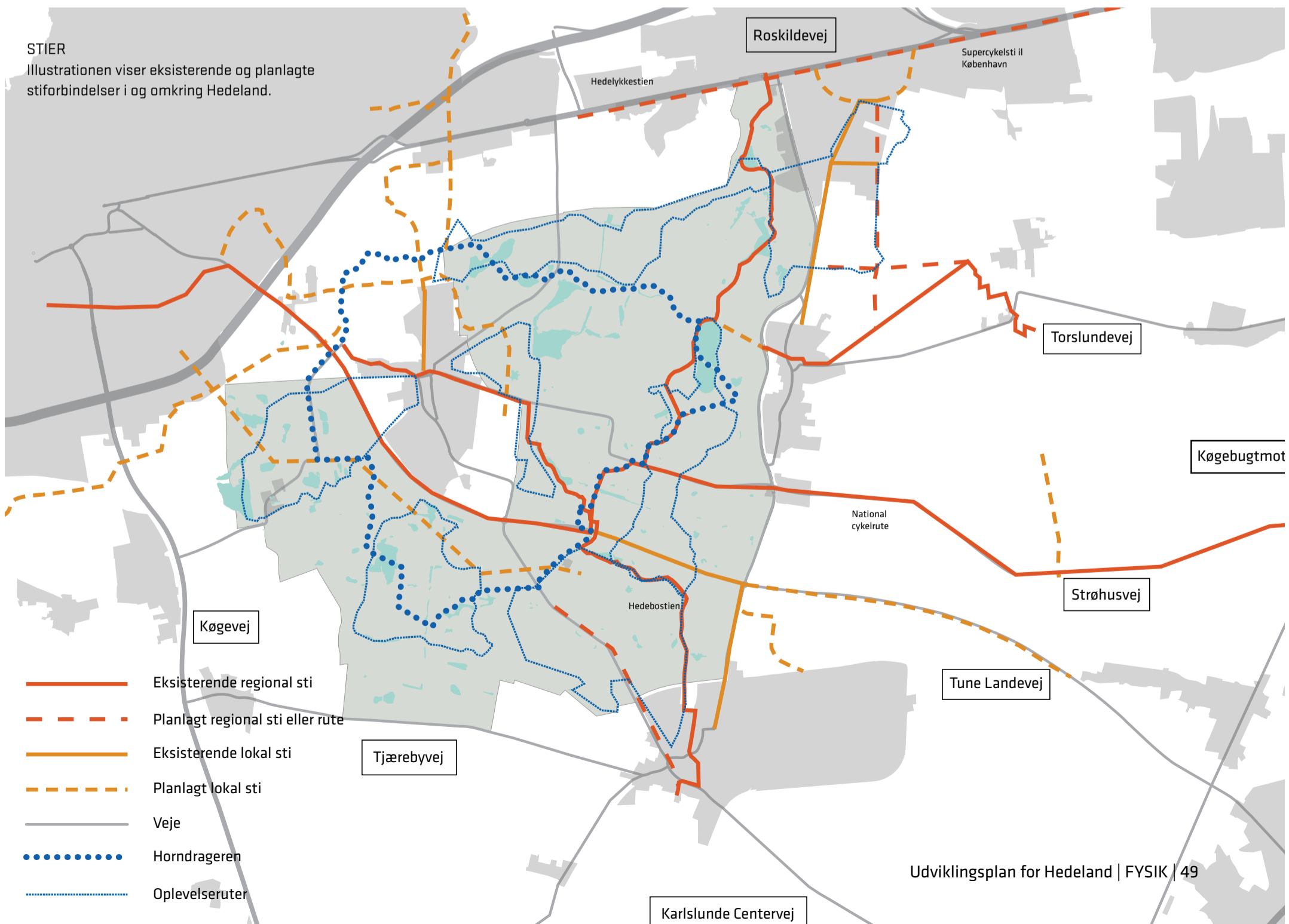

BYOMRÅDERNE

De nærrecreative områder til bysamfundene, der grænser op til Hedeland prioriteres med mere fintmasket stinet, god skiltning, tydelige indgange og faciliteter, der gavner og bruges af både Hedeland og byerne (foreninger, borgere)

STIER

Illustrationen viser eksisterende og planlagte stiforbindelser i og omkring Hedeland.

ZONERING

AKTIVITETER

NÆRREKREATIVE OMRÅDER

Nær byområderne er stinettet tættere forgrenet og her kan etableres loops, der styrker de nærrekreative områder. Flere af de større loops fletter byområderne sammen med Hedeland. Nær byområderne kan der desuden laves større områder, hvor man kan lufte hunden uden den er i snor. De mindre hundeområder kan udvides, så det bliver muligt at gå en større tur uden hunden er i snor.

OMRÅDER MED RO SAMT OMRÅDER MED AKTIVITETER

Der skal være balance mellem aktivitet og rolige områder i Hedeland. Der er behov for en række stille områder i Hedeland, der inviterer til ro og fordybelse. I områderne kan der være enkelte støttepunkter som fyllies, shelters, mv. Ligeledes er der områder, hvor aktiviteter samles: Større tværkommunale idrætsanlæg og specialanlæg som fx mtb, klatring, handicapridning mv. kan etableres i Hedeland på tværs af de tre kommuner. Disse kan afhængig af udformning og aktivitet placeres i forskellige steder i området. Særlige intensive aktivitetsområder er markeret på kortet på modstående side. En opdateret naturregistrering er under udarbejdelse og på baggrund af blandt andet denne, vil man nærmere kunne udarbejde drifts- og handleplaner der udpeger områder til ro, som vil gavne både de som søger stilheden, og naturhensyn, særligt fuglelivet.

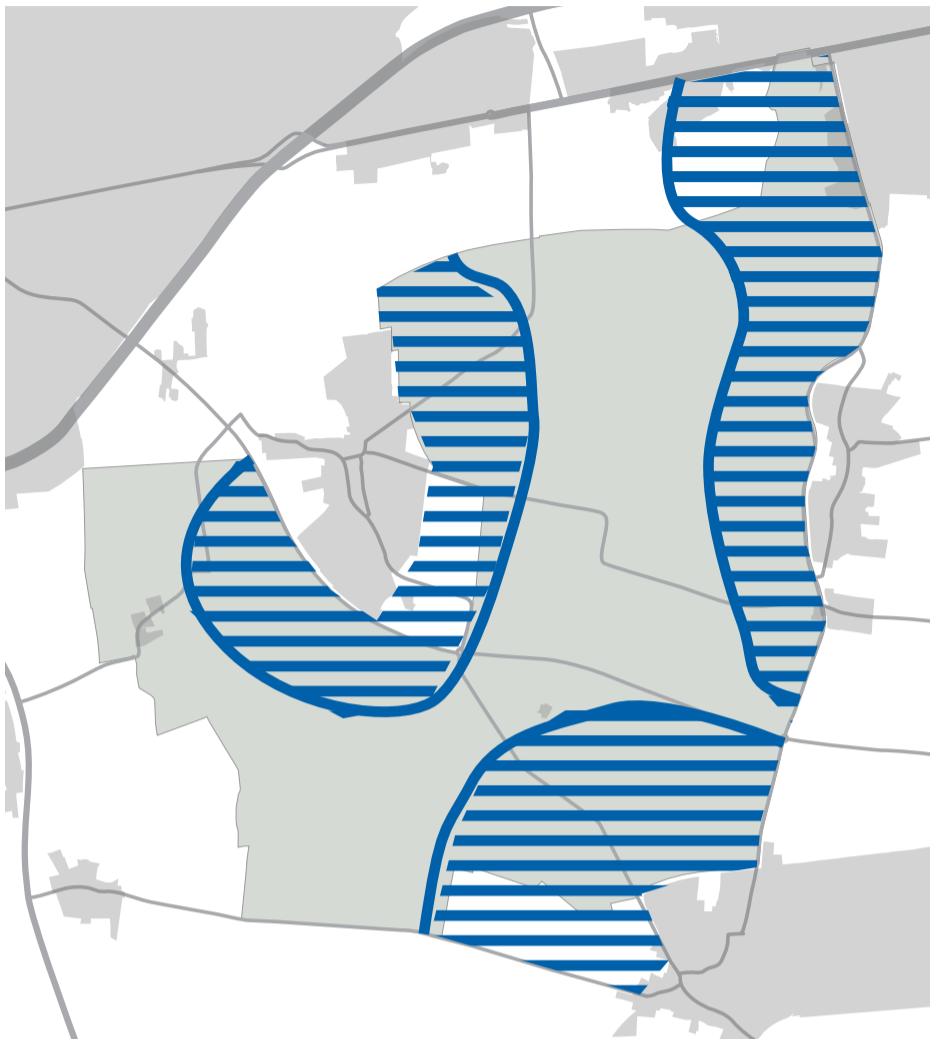
STØJ

I området mod Roskilde lufthavn ved Tune er der i dag etableret en række støjende motorsportsaktiviteter. Man bør samle øvrige motorsportsaktiviteter i denne afskærmede sydlige del af Hedeland. Andre støjende aktiviteter placeres også i dette område fremover - fx kan der etableres ørken og sandkørselsbaner i den grusgrav, der er i området. Området udbygges ad hoc og sikres støj-dæmpet med jordvolde og bakkeanlæg som i dag, samt skærmes med beplantning.

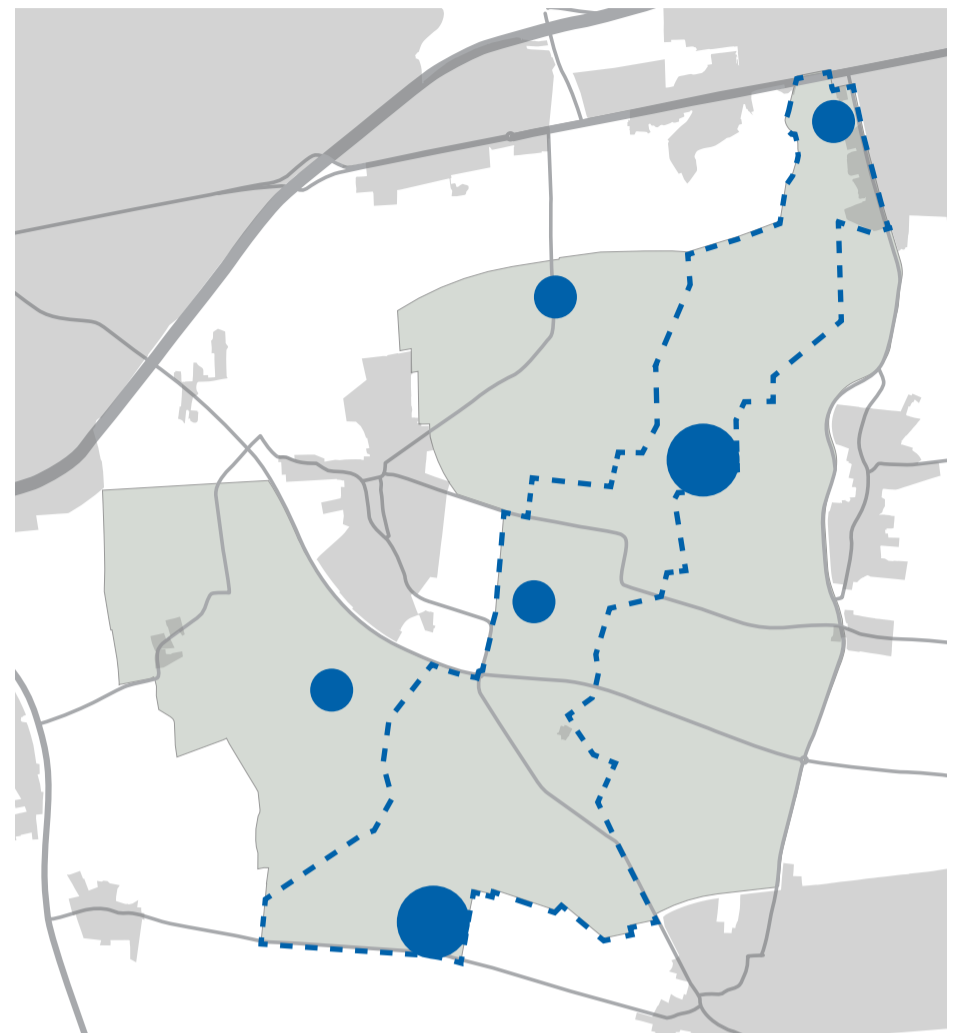
ANKOMSTOMRÅDER

Ankomstområderne opdeles i hovedindgange for bilister ved hhv. Reerslev og Vindinge samt en kommende indgang ved Østre Vindingevej. Derudover etableres centrale ankomststeder i syd og nord samt lokale indgange fra bysamfundene. Der skabes bedre kontakt til Roskilde via stier i den grønne ring

NÆRREKREATIVE OMRÅDER

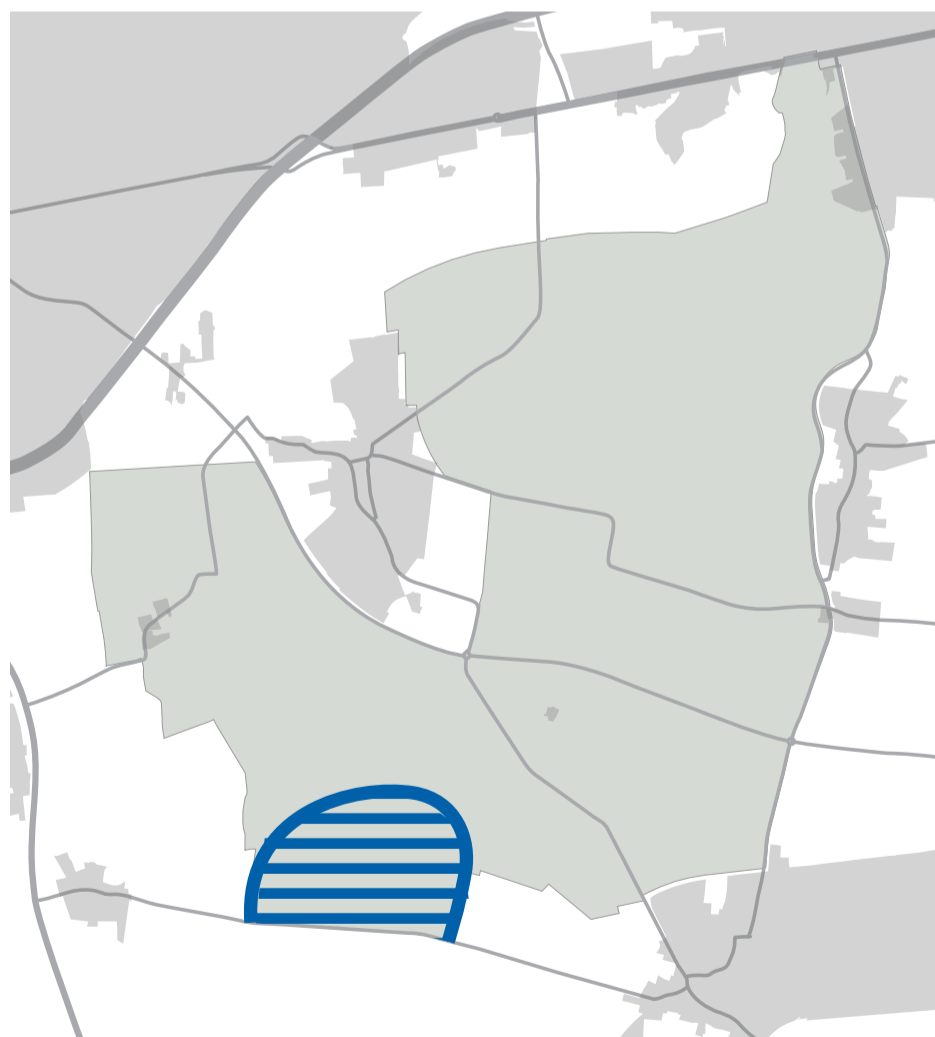

OMRÅDER MED ØGET AKTIVITET

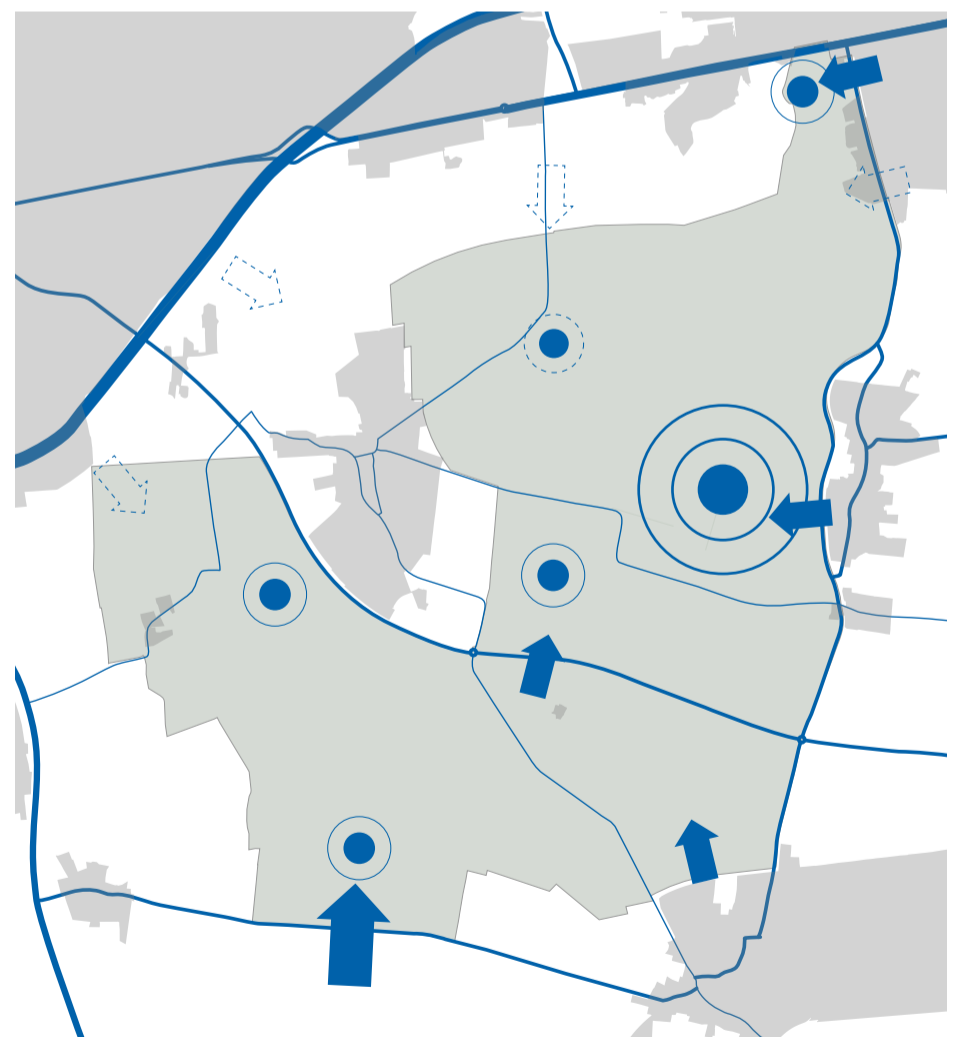
Områder med øget aktivitet

Tredeling af området ligger op til forskellig brug og aktiviteter

STØJ

INDGANGSOMRÅDER

Hovedindgang

Større indgange

Primære parkeringspladser

Supplerende indgange via stier

NATUR

Hedeland er et patchwork af forskellige rumligheder og naturtyper. Det dyrkes endnu mere frem mod 2030, hvor der kommer flere dale, flere søer, skovområder og flere områder, hvor successionen kan opleves. I Hedeland kan naturen selv, og brugere og besøgende må gerne være en del af natur og drift og bruge området på måder, de ikke gør i dag.

HELSTØBT NATURFORVALTNING

Med udgangspunkt i primærsuccesionsforløb, stedets vækstpræmisser og kombinationen af naturskov og græsning er det forventet, at Hedeland vil udvikle en række særegne biotoper, der bibeholder og udvikler de allerede mangfoldige arter, der findes i området i dag. Udviklingen vil primært pege i to retninger; den næringsfattige og den næringsrige, med interne variationer baseret på vandmætningen og lysforhold.

Driften af naturarealerne skal tilgodese de biologiske værdier i Hedelands biotoper, ikke mindst fordi disse værdier er i tilbagegang overalt i Nordeuropa, og fordi Danmark for længst har forpligtet sig til at bremse tilbagegangen i biodiversitet. Målet for Hedeland er derfor en naturforvaltning, der er så helstøbt, at den ikke bare gavner naturen, men også formår at gøre befolkningen til aktør og medejer i en biologisk meningsfuld forvaltning.

Hedeland har i kraft af sin størrelse gode muligheder for selvforvaltende natur. Samtidig findes en række mindre områder med værdifuld natur, som kræver en særlig indsats i forhold til naturpleje, en adaptiv naturforvaltning, hvor man overvåger og justerer indsatsen løbende.

SELVFORVALTENDE NATUR

Selvforvaltende natur vinder frem som et nyt paradigme. Selvforvaltende natur har til formål at sikre rammerne for, at naturen kan udvikle sig på egne præmisser, dvs. at de naturlige processer får lov til at udfolde sig uden videre menneskelig indblanding. Forudsætningerne for vellykkede selvforvaltende områder er, at arealerne har en tilpas stor størrelse, og at man sikrer tilstedeværelsen af store planteædere, som altid har forekommet i naturlige økosystemer overalt i verden. De allerstørste og væsentligste planteædere som skovnæsehorn,

skovelefanter, mammutter, kæmpehjorte og urokser mv. er for længst forsvundet, men i kategorien af mellemstore planteædere kan nævnes vildheste, køer, krondyr eller kameler, de er umådeligt hårdføre og vil sagtens kunne klare sig i det danske klima.

Så store arealer som muligt i Hedeland udlægges til selvforvaltende natur med store græssere fx vildheste og kameler i store indhegninger samt skovpartier, der udvikles frit ved naturlig succession. Bevæggrundene for at gøre dette er, at det virker. Både ift. naturkvalitet, fordi naturen bliver spændende, det er billigt, og fordi fortællingen er stærk og har stort formidlingspotentiale, som naturligvis kræver formidlere. Skovarealer etableres gennem naturlig tilgroning. Naturlig tilgroning er den billigste metode at rejse skov på, og er allerede godt i gang mange steder i Hedeland. Metoden skiller sig ud fra de fleste andre skove i Danmark. Metoden frigiver de økologiske processer og vil på sigt udvikle en række habitater, der er under pres i de dyrkede skove. Den udnytter de frøkilder, der findes i området eller vandrer ind fra omkringliggende områder, og artsfordelingen tilpasser sig naturligt efter landskabets lokale vækstforhold. Vegetationen vil således følge successionen, og artssammensætningen vil ændres over tid.

Arealerne afsat til skov, driftes som urørt skov. Der driftes med græssende dyr og slåning de steder, hvor græssende dyr ikke er en mulighed. Driftsopgaver såsom tilseelse og reparation af hegn, pasning af dyr og slåning med le kan med fordel løftes med hjælp fra frivillige laug.

I Hedeland er vegetationen i forskellige stadier, fra pionerfasen til konsolideringsfasen, hvor de på sigt vil udvikle sig mod klimaksfasen med vegetationstypevariation, der reflekterer landskabets kompleksitet med bakker, vandhuller, rige muldsletter og magre skrænter.

FOKUS SÆRLIGE NATURTYPER

RIGKÆR

NÆRINGSFATTIGE ENGE

GRUNDVANDSSØER

SKRÆNTER

FOKUS SÆRLIG FAUNA

ISBLÅFUGL

KAMELER

VILDE BIER

DIGESVALER

UDVIKLING AF SÆRLIGE NATUROMRÅDER

SPISELIGE BÆR, FRUGTER OG PLANTER
Der plantes forskellige træer og buske med spiselig frugt. Den nordlige kant forstærkes med plantager af blommetræer, æbletræer og en lav beplantning af blåbær.

SUCCESSION
I planen udpeges en række områder, hvor successionen får lov at gå sin gang. Her vil være virkelig interessante skovområder om 50-60 år. Der er altså et meget langt tidsperspektiv i disse områder, hvor naturen får lov at passe sig selv. Her har vi god tid til at vente på det, der gror.

SLETTERNE
Udvalgte arealer plejes som enge, hvor afgræsning let holder vegetationen nede. Græsningen skaber et græs- og urtesamfund med stor biodiversitet og mange blomster. På naturgræsarealer lader man jordbundsforhold og andre vækstvilkår præge udtrykket uden yderligere styring.

NATURNÆR SKOVDRIFT
Træbeplantningerne skal stort set klare sig selv og udvikle sig naturligt og vil derfor generelt kunne plejes efter det laveste plejeniveau for træer, nemlig som kategorien 'skov'. Plejen vil således indebære tyndningshugst og evt. udrensningshugst.

Snit i landskabet. Illustration Rubow Arkitekter og viderebearbejdet af SLA.

FOKUS PÅ SÆRLIGE NATURTYPER

Hedeland bør fokusere særligt på en række rødlistede arter, som vil klare sig godt i disse naturtyper, og som vil være en attraktion for naturkendere og naturelskere, der vil rejse langt for at se netop de arter. Rødlistede arter er plante- og dyrearter, som er sjældne og i fare for at forsvinde.

Generelt gælder det, at sydvendte arealer uden påfyldt muld har suverænt det største naturpotentiale, idet de kontinuerligt vil være tørkestressede og derfor kun langsomt gror til. Ydermere vil de have et så varmt mikroklima, at de vil være fremragende levesteder for insekter. Det er derfor af yderste vigtighed at friholde sådanne arealer for tilplantning. Også kær med fremstrømmende grundvand er af meget stor betydning for biodiversiteten. Her vil naturkvaliteten kunne opretholdes med græsning.

Af arter, der vil kræve særlige tiltag, kan nævnes digesvalen, som er helt afhængig af aktive profiler, hvori de kan udgrave deres redehuller. Aktive profiler vil kunne samtænkes med formidling af områdets geologi. Også forekomsten af bl.a. isblåfugl, liden padderok, mose-vintergrøn og horndrager kræver særlig opmærksomhed, idet disse arter alle er meget sjældne. Ydermere er de rige orkidé-forekomster, bl.a. af sumphullæbe, af stor betydning, også i formidlingsammenhæng.

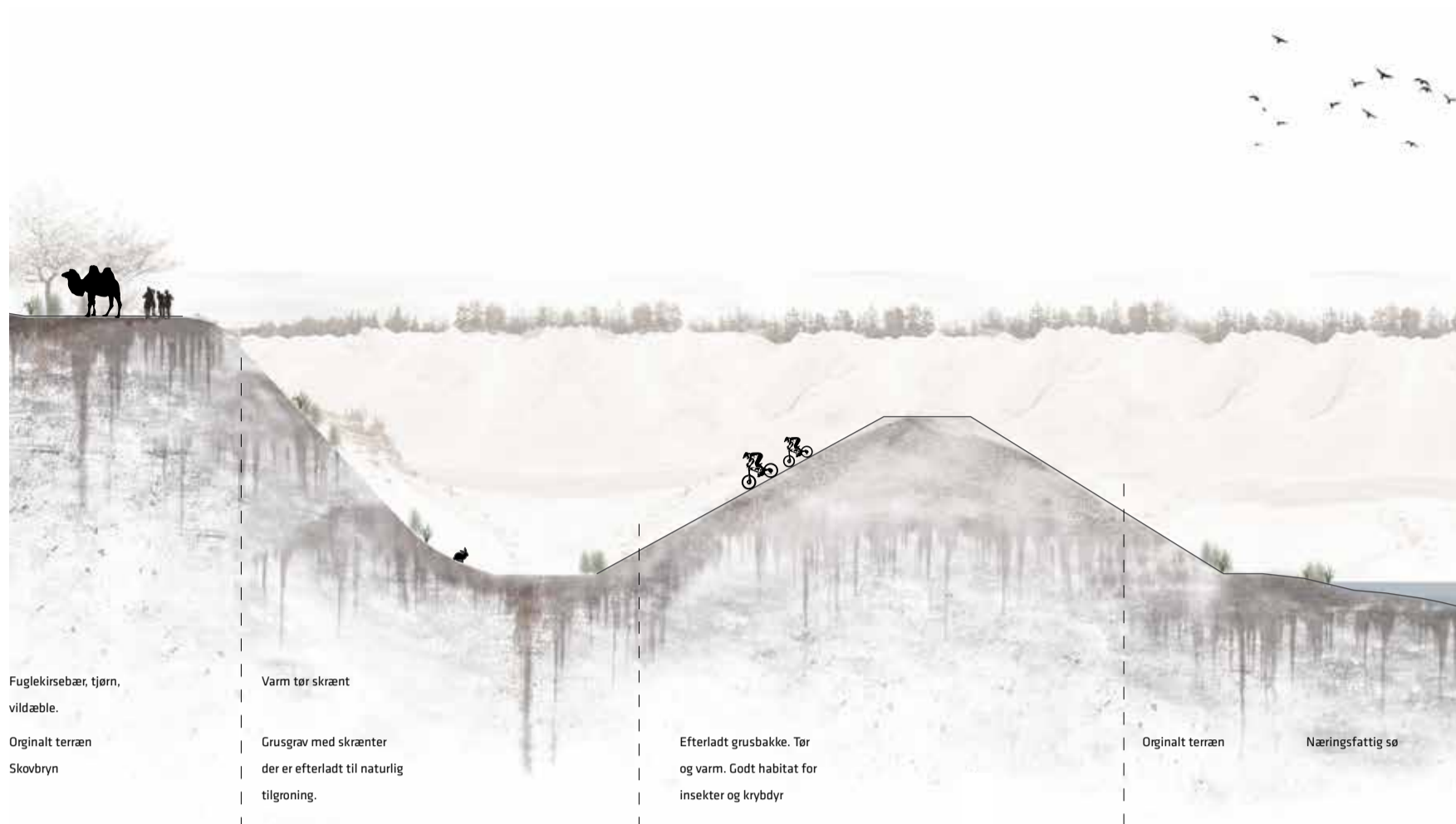
MARKERING AF HEDELAND

Natur og drift kan være med til at markere Hedeland i landskabet og adskille det fra blandt andet de omkringliggende landbrugsarealer, fordi det ser anderledes ud. Ved at skabe kontrast til de omkringliggende arealer i udviklingen af Hedelands forskellige naturtyper og grænsearealer, gøres overgangen til Hedeland mere klarset udefra. Der kan arbejdes med at reducere eller øge beplantning langs veje for at skabe større eller mindre synlighed. Driftsmæssigt bør der arbejdes med differentiering mellem Ødemarken, Hedebjergene og Sletten jvf. de forskellige naturtyper, skove mv. Der kan arbejdes med en række af de lysåbne naturtyper, der ligger i Hedelands kant kan afgræsses med større græssere, så områderne ikke springer i skov. Signaturhegn langs vejen, hvor dyrene græsser, vil rumligt markere Hedeland. Geder og får kan afgræsse skråninger, så terrænformerne tydeligt står frem og ikke springer i skov, hvor det dette udtryk ønskes.

BEVARINGSVÆRDI I NATUREN

Det er unikt, at der findes et så stort sammenhængende område med mange forskellige typer af natur. Denne mosaik af forskellige naturtyper giver levesteder for et rigt liv af planter, insekter, fugle, vandlevende dyr og pattedyr. Værdier, der skal beskyttes og som forholdene kan forbedres for.

Snit i landskabet. Illustration Rubow Arkitekter og viderebearbejdet af SLA.

Arter med blå blomstring: Krybende læbeløs, Krumhals, Læge-oksetunge, Almindelig akeleje, Smalbladet klokke, Ensidig klokke, Liden klokke, Nælde-klokke, Kornblomst, Cikorie, Voldtimian, Slangehoved, Blåmunke, Østrigsk hør, Eng-forglemmigej, Skov-forglemmigej, Almindelig skjolddrager, Bredbladet ærenpris, Tykbladet ærenpris, Tveskægget ærenpris, Muse-vikke, Marts-viol.

LANDSKABSRUM

HISTORISKE LAG

Spor af menneskers færden og indgriben er karakteristisk for Hedelands dramatiske landskaber. Når de sidste gravkøer forlader grusgravene omdannes det mineralske stof hurtigt og naturligt med vækst og beplantning. Der kan arbejdes med enkelte steder at lade sand og grus fortsat være en del af aktiviteterne i Hedeland fx områder til motorbane, bevarelse af gravefronter, steder der kan graves eller flyttes rundt på materiale. Det kræver aktiviteter og brug, der gør at naturen ikke tager over disse få steder. Ved at bevare gruskratere og mineralske områder i Hedeland, bliver der skabt en oplevelsesmæssig, rumlig og biologisk kontrast til det biologiske stof af træer, græsser og buske, som er så karakteristiske for meget af Hedeland i dag - en kontrast, der kan fremhæve Hedelands særegenhed.

TOPOGRAFI

Topografien, bakker og huller, dale, slugter, bunker, søer og vådområder gør Hedeland særegen. I fremtiden vil Hedebjergene skærpe fortællingen om det dramatiske landskaber. De store indvindingsområder, der efterbehandles vil løbende indgå i den fortsatte udvikling og dramatisering af hedeland.

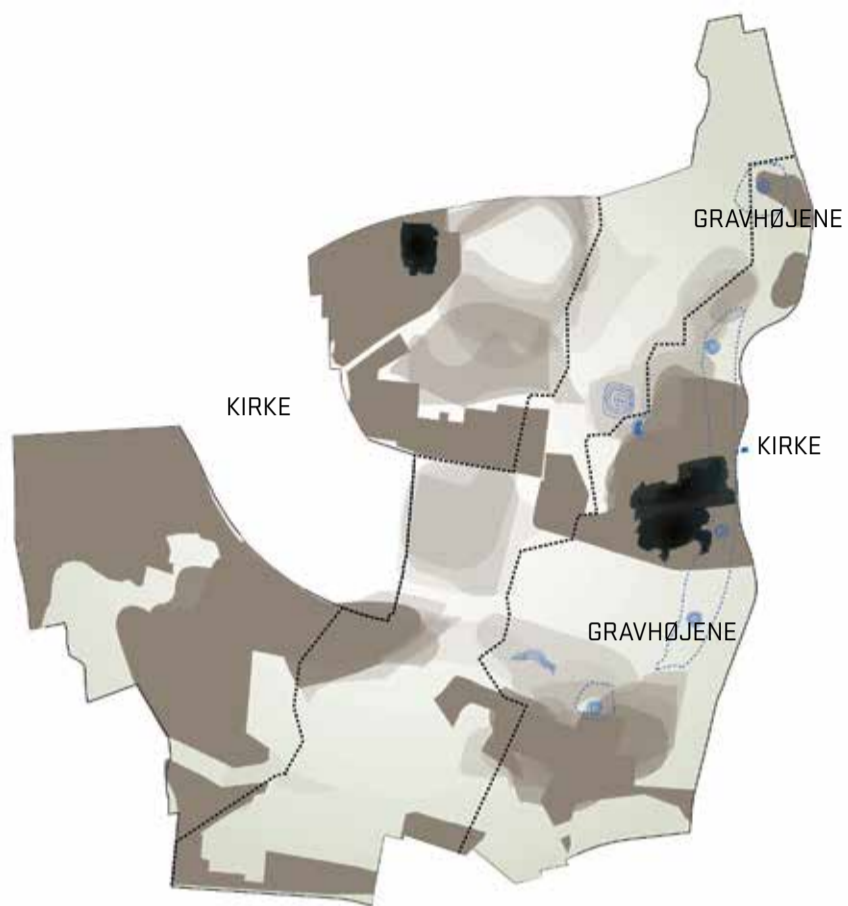
HULLER - VÅDE OG TØRRE

Ligesom bakkerne er søerne, hullerne og vådområderne karakteristiske for Hedeland. Efter 2030 kan Hedeland bestå af en mosaik af forskellige typer af huller i landskabet; Glacialsøerne, smeltevandet, ishavets bund, turkiserne, kanalsystemet omkring Smeltevandet og Flintesø kan tilbyde oplevelser, der ikke i dag findes i Hedeland.

SKOVVOLUMENER OVER TID

Mange områder i Hedeland er i dag sprunget i skov, fremover vil succession og områder med naturskov fortsat være et vigtigt parameter i rumskabelsen i Hedeland. Omdannelsen er langsom.

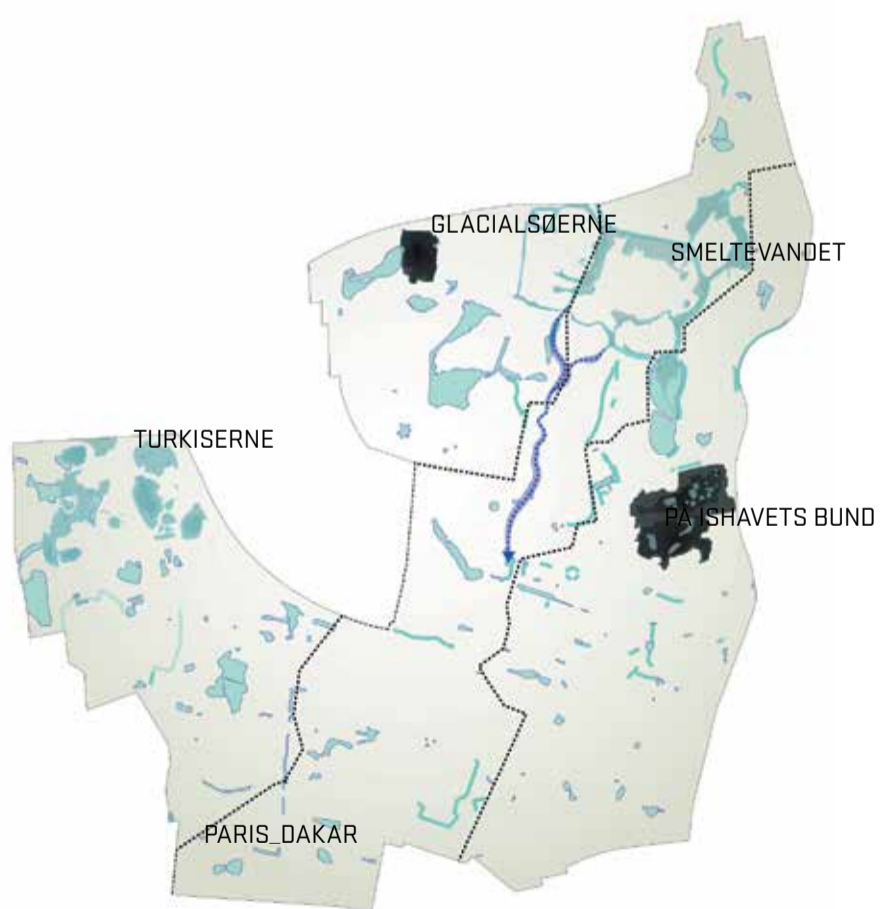

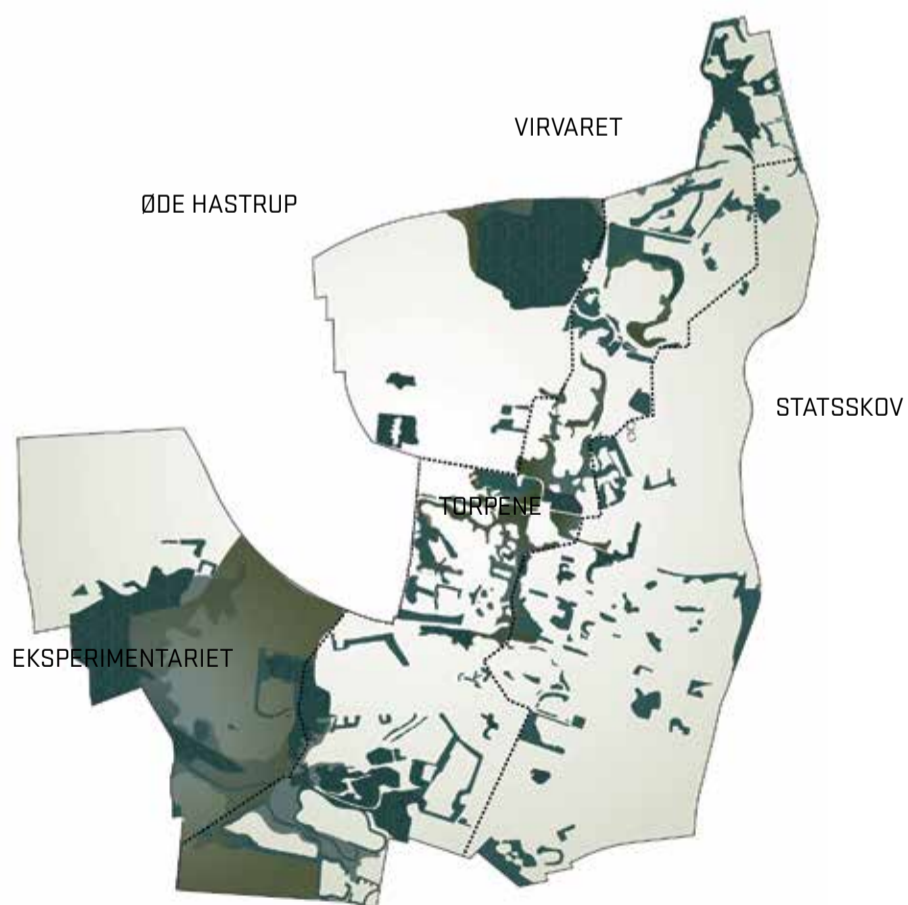
HISTORISKE LAG

TOPOGRAFI

HULLER - VÅDE OG TØRRE

SKOVVOLUMENER OVER TID

FORMIDLING

GRUND- FORTÆLLING

Grundfortællingen er afsæt for udviklingen af konkret aktivitetsindhold i samarbejde med foreninger, ejerkommuner og kommercielle aktører samt for udviklingen af en brandplatform for Hedeland og relevante kommunikationselementer i forlængelse af denne.

Med afsæt i udviklingsplanen udvikles en brandplatform, der består af en fortælling og et grafisk visuelt univers. Det er afgørende at udvikle en fortælling om Hedeland, der ikke bare fortæller hvad Hedeland er, men også hvad Hedeland kan gøre for dig, og hvad du kan gøre Hedeland til.

Hedelands grundfortælling hedder *Sammen kan vi bygge bjerge*. Grundfortællingen forener mission, vision, værdier, historie, oplevelser og mennesker. Den samler ejerkommuner, foreninger, kommercielle aktører, brugere, rådgivere - og giver mening for alle målgrupper.

Grundfortællingen er både et afsæt for udviklingen af brandplatformen og et udviklingsredskab, der anvendes til at invitere samarbejdspartnere og brugere indenfor som medskabere af fremtidens Hedeland.

SAMMEN KAN VI BYGGE BJERGE

I Hedeland bygger vi bjerge og du kan være med. På bjergene er der kameler og heste og du kan klappe dem. I Hedeland vokser vilde orkideer og du kan dufte til dem. Hvis du har tid, for du kan også plukke svampe eller havtorn og kaste snøren ud efter geder og aborrer.

I Hedeland er der drøn på i naturen. Du kan tage veterantoget ud i det blå. Du kan tage på den vildeste naturlegeplads. Du kan mountainbike, klatre, køre gokart, svæve og stå på ski. Du kan også lave bål og sove omkring det. Hvis du tør og har samlet mad nok.

Hedeland er istid og råstoffer. Danmarks største grusgrav, hvor naturen og kulturen har taget over. Du kan opleve lag på lag af Danmarks fortid, og forstå hvordan byerne er blevet bygget. Du kan også opleve den helt vilde natur, der er rykket ind, hvor gravkøerne er rykket ud. Du kan gøre det sammen med os i besøgscenteret, eller du kan gå på opdagelse på oplevelsesruten Horndrageren. Uanset hvad, så garanterer vi, at det i Hedeland er både sjovt og smukt at lære noget, og at du sover godt, når du kommer hjem.

Hedeland er højt til loftet, masser af energi og tonsvis af plads, så sig til, hvis du har en idé og vil være med. Vi kan bygge bjerge, så mon ikke vi kan få noget til at ske.

OPLEVELSES- KONCEPTER

Hedeland skal i fremtiden tilbyde oplevelser, som falder inden for fire forskellige strategiske koncepter. Udbydere af oplevelser er I/S Hedeland, ejerkommunerne, foreninger og klubber samt ikke mindst kommercielle aktører.

Oplevelseskoncepterne har til formål

- at skabe samlede fortællinger på tværs af aktører og dermed understøtte samarbejde på tværs af foreninger, klubber, institutioner, kommercielle aktører og ejerkommuner.
- at skabe letomsættelige fortællinger om Hedeland, som kan formidles til besøgende, til pressen og via de sociale medier. Afsendere af budskabet er såvel de besøgende som foreningerne, kommercielle aktører, ejerkommunerne og øvrige aktører, som arbejder med formidling af destinationen.
- at gøre det klart for besøgende og turister, at Hedeland tilbyder oplevelser, som ikke findes andre steder.

De fire oplevelseskoncepter er

Krop & Bevægelse

Ro & Fordybelse

Istid & Råstof

Kultur & Events

KROP & BEVÆGELSE

I Hedeland skal naturen og kroppen bruges. Naturen har godt af det, og vi mennesker har godt af det. Her er der plads til at udfordre kroppen med mountainbikebaner, fitnessruter, drageflyvning, afvekslende ride-, vandre- og klatreture. Hedelands foreninger og klubber er med til at sikre, at der konstant er nok at foretage sig i området uanset vejr og årstid. I Hedeland finder man også Danmarks vildeste naturlegeplads, hvor børn og barnlige sjæle kan mærke Hedelands forskellige tilbud indenfor et mindre område. Der er med andre ord skabt plads til gode oplevelser i naturen for vennegrupper, virksomheden eller familier, der er på tur sammen. Wayfinding og informationstavler integreret i follies leder en på rette vej uanset om man ankommer med tog, bus, bil, cykel eller med klapvogn. Oplevelserne skal også være lette at dele og derfor er der særligt fokus på, at de besøgende deler Krop & Bevægelse aktiviteterne på de sociale medier.

Formål: Formidle Hedelands store udbud af organiserede og selvorganiserede oplevelser.

RO & FORDYBELSE

Hedelands natur og historie formidles bedst på stedet. Et hovedgreb for formidlingen handler derfor om via afmærkede temaruter at vise besøgende vej til Hedelands interessepunkter med plads til ro og fordybelse. Hedelands mange forskellige ruter kan være tilpasset forskellige brugergrupper, så alle kan få mulighed for gode oplevelser i Hedeland om man er til fods, til hest, på cykel eller med klapvogn.

Den mest prominente rute er Horndrageren, Hedelands egen Margueritrute, en 13 km lang rute at bevæge sig gennem Hedeland på. Det er her, historiefortællingen om Hedelands geologi, natur og historie udspiller sig. Wayfinding, follies, udsigtspunkter, broer, trapper og andre markeringer leder én på vej eller udpeger en særlig oplevelse, der kan mærkes på kroppen. Oplysningsskilte med historiske billeder og fortællinger om arter, gravhøje, stenarter mv. integreres i follies, som også fungerer som adgangsportaler til digitalt indhold. En række oplevelsesruter supplerer Horndrageren og udvikles med de forskellige brugergrupper og målgrupper for øje. Stierne kobles til veteranbanens stationer, så der skabes muligheder for at kombinere transportformer.

Se side 32 for en detaljeret beskrivelse af Horndrageren.

Formål: Guide besøgende rundt til Hedelands centrale natur- og kulturoplevelser.

ISTID & RÅSTOF

Naturen og råstofindvindingen er en særlig ramme omkring Hedeland. Historien stikker dybt ned i lag af kalk, sten, ler, grus og sand. Hedeland gemmer på en myriade af spor fra is, mennesker og endda dyr.

Istid & Råstof handler om at fremkalde Hedelands naturhistoriske spor frem til overfladen, hvor man som besøgende ikke blot kan se, men også udforske og lege med elementer fra istiden i kombination med elementer fra grusgravene. Eksempelvis når man bevæger sig i bunden af grusgravene på det, der her kaldes Ishavets Bund, eller på toppen af Hedebjergene. Den næringsfattige grus giver mulighed for nogle helt særlige naturtyper, som bliver plejet af dyr og som derfor ser ud på samme måde som lige efter istiden.

BESØGS- OG LÆRINGS-CENTER FLINTESØ

Besøgs- og læringscenter Flintesø er Hedelands centrum for formidling om natur, kultur og historie og henvender sig til såvel børn og voksne. Besøgs- og læringscenter Flintesø rummer udstilling, naturskole og restauration og fungerer herudover som base for vandreture i Hedeland.

Udstillingen introducerer Hedelands rige naturhistorie fra Istiden til i dag. Indsamlede prøver, dyr, materialer, fotos og modeller sammensætter billedet af et område, som har ændret sig gennem tiden og med menneskets indblanding. Her lades man op med information, så man kan vælge den rute gennem Hedeland, der passer bedst til éns interesser. Området omkring besøgs- og læringscenteret sammenbinder flere af Hedelands markante landskabstræk, hvormed ikke kun bygningen men også landskabet bliver en aktiv formidler af istid og råstof.

Centrets læringsfacilitet for natur og geologi henvender sig primært til skoleklasser. Her er undervisning, men det er også her, at de frivilliges naturindsats er forankret. Fra centret ved Flintesø ledes klasserne til oplevelse gennem landskabet via broer og udsigtspunkter, og man kan vælge den rute gennem Hedeland, som bedst passer til curriculum.

ANDRE ELEMENTER

Istid og råstofindvinding indarbejdes i aktiviteter, hvor det er muligt. Legepladser kan introducere gravelegetøj, der efterligner grusgravenes kørebælter og gravemaskiner. Veterantoget kan lade en togvogn med grus indgå i togsættet osv.

Formål: Formidle Hedelands natur- og kulturarv med særligt fokus på henholdsvis naturhistorie fra istid til i dag og industrialder.

KULTUR & EVENTS

I Hedeland er der plads til store armbevægelser. Også selvom der er fart på eller hvis der meget lyd på. Derfor kan man også arrangere events indenfor en bred palette områder, lige fra kultur over sport til fritidsinteresser. Det primære krav til arrangøren er, at eventen skal understøtte Hedelands grundfortælling - og som sådan være med til brande Hedeland. Events kan bidrage til at udbrede kendskabet til Hedeland hos nye målgrupper og i nye markeder.

En af de mest markante events arrangeres af Opera Hedeland, som hver sommer opfører en opera på amfiscenen i Hedeland, der nyder stor popularitet og har opnået international anerkendelse. Der er et stort udviklingspotentiale i Hedelands amfiscene og det vil være oplagt, at man arbejder for at udvide brugen af amfiscenen.

I relation til Opera Hedeland er der potentiale for at tænke sammenhænge med et festivalkoncept, som kombinerer opera med eksempelvis gastronomi. Opera Hedeland er med sin udbredte anerkendelse et fyrtårn, som allerede i dag bidrager i forhold til at trække besøgende til Hedeland fra det internationale marked.

Motorklubbernes forskellige mesterskabsløb samt motionsløbet Hedeland Naturtrail og Hedelandsløbet er også eksempler på events, som tiltrækker en vis opmærksomhed, men hvor der også er potentiale i yderligere at udbrede kendskab til og udvikle konceptet for de forskellige motionsløb i området, samt tænke i andre former for idrætsevents.

Formål: Bruge Hedeland som ramme om nogle særlige oplevelser

MÅLGRUPPER

Hedeland skal i fremtiden målrette såvel udviklingsindsatsen som formidlingsindsatsen, så den tager afsæt i tre forskellige målgrupper - venner, par og børn. Henover tid kan der dog være behov for at justere målgrupperne, ligesom nye målgrupper kan komme til.

BØRN

Børnemålgruppen rummer dels børnefamilier - inklusive bedsteforældre og børnebørn - dels børn i skoler og på dagsinstitutioner og deres lærere og pædagoger.

Børnefamilierne motiveres af det aktivitetsbårne fællesskab som kan gå på tværs af generationer. Det er en gruppe med fokus på udfordring og læring, som søger det simple liv tæt på naturen som kontrast til hverdagslivet i storbyen. Målgruppen vil både søge Hedeland for oplevelser i naturen, men vil også interessere sig for stedets historie og aktiviteter. Målgruppen vil gerne betale for skræddersyede pakkeløsninger med eksempelvis, soveposer, snobrødsdej og ponyridning.

Institutions- og skolebørn motiveres af muligheden for at komme ud af de faste rammer og opleve, hvordan læring og fællesskab går hånd i hånd med ekskursioner og ophold i naturen. Gruppen tiltrækkes generelt set af mulighederne for selv at kombinere sine udeoplevelser. Fokus er på leg, læring, kompetence- og begrebsudvikling.

Børnefamilier: Aldersgruppe 25-75 år (2-10), fra byen.

Skole og institutionsbørn: Aldersgruppe 25-65 år (2-15), fra ejerkommunerne samt kommuner i regionen.

Børnemålgruppen er primært interesserede i oplevelseskoncepterne Istitid & råstof samt Krop & bevægelse.

EKSISTERENDE AKTIVITETER MED RELEVANS FOR MÅLGRUPPEN

Hedelands veteranbane, Naturlegeplads, Rideklubber, Spejdere, Kælkebakke, Minijernbane, Skov, Roskilde skiklub, Maglehøj mølle, Hedeland Vinlaug, Naturleg og powerfitness

NYE AKTIVITETER MED RELEVANS FOR MÅLGRUPPEN

Overnatning i simpelt shelter, lokalt producerede fødevarer - gerne cocreation, klatring, rollespil, børnekulturevents, projektbaserede opgaver mv.

TOUCH POINTS

Facebook, Instagram, Youtube, Information, Politiken

VENNER

Vennemålgruppen bruger Hedeland som ramme om etablerede lukkede fællesskaber, der er legende og grænsesøgende.

Målgruppen identificerer sig med en konkurrencepræget og fri livsstil med mange valgmuligheder. Målgruppen foretrækker at holde sig i sin egen gruppe, og vil ikke søge fællesskaber med andre. De dyrker fællesskabet i aktiviteterne og søger det vilde sus i maven. Gruppen går op i mad, vin eller øl og er ekstreme i deres tilgang. Det vilde skal være rigtigt vildt, maden skal være en oplevelse i sig selv, og rammen om fællesskabet skal have den bedste komfort i et overvældende landskab. Segmentet vil efterspørge overnatningsmulighed med høj komfort og højt til loftet. Fokus på fællesskab omkring ekstremterne - i det vilde og larmende og det nære familiære.

Aldersgruppe: 25-50 år, grupper, fra både byer og opland.

Vennemålgruppen er primært interesserede i oplevelseskonceptet Krop & bevægelse og Kultur & events.

EKSISTERENDE AKTIVITETER MED RELEVANS FOR MÅLGRUPPEN

Sportsfiskeri, Roskilde skiklub, Knallertbaner, Naturhytte, FDM, Sjællandsringen, Motocrossbane, Gokartbane, Powerfitness.

NYE AKTIVITETER MED RELEVANS FOR MÅLGRUPPEN

Shelters med komfort, Cablepark, MTB bane, Klatring.

TOUCHPOINTS

Facebook, Instagram, Børsen, Computerworld, M!, Eurowoman

PAR

Parret har overskud i hverdagen både mentalt og økonomisk. De kommer til Hedeland for at udforske eksperimenterende kulturelle, gastronomiske og sanselige oplevelser. Er optaget af den gode autentiske historie, som kan fortælles videre. Fokus er på naturoplevelser, kulturoplevelser, herunder historie, musik, teater og mad.

Målgruppen består af par som er samfundsbevidste og interesserer sig for verden, er åbne og fællesskabsorienterede. Det er mennesker med mentalt og økonomisk overskud i hverdagen, som pirres af den gode fortælling. Interesser er både kunst, kultur, samfund og sundhed.

Målgruppen vil både købe billetter til events og til skræddersyede oplevelsespakker, som giver dem oplevelser i høj kvalitet og med høj nydelsesværdi - både i naturen, i det intellektuelle og gastronomiske.

Aldersgruppe 30-70 år, par, primært fra byer både i DK, Norden og Tyskland.

Parmålgruppen er primært interesseret i oplevelseskonceptet Ro & fordybelse samt i særlige events og aktivitetstilbud indenfor Krop & bevægelse.

EKSISTERENDE AKTIVITETER MED RELEVANS FOR MÅLGRUPPEN

Amfiteater, Hedeland golfklub, Islandshestecenter, Rideklubber, Hedeland Vinlaug, Vilde blomster, Tunestilling, Opera Hedeland.

NYE AKTIVITETER MED RELEVANS FOR MÅLGRUPPEN

Shelter med højt komfortniveau, hotel, spa

TOUCH POINTS

Facebook, Politiken, Tænk, DR, TV2, Ud&Se, Helse

INSPIRATION

Inspiration til arbejdet med oplevelseskoncepter, der kobler målgrupper med konkrete investeringer, oplevelser og events med selling points og touchpoints kan findes i bilag 1.

BRANDPLAT- FORM

Hedelands grundfortælling skal fungere som guide for alle aktiviteter fra udvikling til drift, ligesom den er udgangspunktet for al ekstern kommunikation.

Med afsæt i udviklingsplanen udvikles en brandplatform, der består af en fortælling og et grafisk visuelt univers. Det er afgørende at udvikle en fortælling om Hedeland, der ikke bare fortæller hvad Hedeland er, men også hvad Hedeland kan gøre for dig, og hvad du kan gøre Hedeland til. Grundfortællingen er både et afsæt for udviklingen af brandplatformen og et udviklingsredskab, der anvendes til at invitere samarbejdspartnere og brugere indenfor som medskabere af fremtidens Hedeland.

NAVN

Hedeland er meget mere end en naturpark og derfor bør det nuværende navn justeres tilbage til det robuste og velfungerende HEDELAND.

Hedeland står som navn stærkest uden tilføjelsen "Naturpark", da der med Hedeland Naturpark skabes forventninger til en type oplevelse, hvor konkurrencen er stor og hvor Hedeland ikke har sine mest indlysende potentialer. Nærværende strategi lægger op til, at dyrke styrkepositionen i det rå og i kulturoplevelserne frem for det rolige i kombination med naturoplevelser.

Navnet Hedeland har gode forudsætninger for at stå stærkt visuelt, da det er kort og simpelt.

VISUEL IDENTITET

Den visuelle branding, der skabes omkring skal være robust og synlig, men herudover er det afgørende, at der er en bred ejerskabsfølelse for brandet blandt alle aktører.

Den visuelle identitet er forankret i grundfortællingen og er en markant medspiller i branding af Hedeland. Med afsæt i en sammenhængende letgenkendeligt system af logo, piktogrammer, fotos og grafik mv. udgør den visuelle identitet ryggraden for formidlingen i alt fra wayfinding, follies, bygninger til website, annoncer, muleposer og andet merchandise. Det anbefales, at den visuelle identitet videreudvikles med afsæt i en nuance fx den blå og at identiteten dimensioneres så tilpas enkel, at den uden videre kan implementeres af klubber, foreninger, kommercielle aktører og ejerkommunernes forvaltninger.

LOGO

Hedelands logo skal få navnet til at fremstå på den mest genkendelige måde, således at grundfortællingen understøttes i ét simpelt greb.

Logoet skal ses som en del af den samlede visuelle identitet og har derfor ikke til opgave at rumme hele Hedelands grundfortælling i ét mærke. Logoet skal i sin enkelhed skabe genkendelighed, det skal være robust og det skal være let at anvende i lille og stor skala. Logoet kan med fordel udformes, så det fx kan påføres som stencil, udskæringer, fræsninger el.lign på alle typer materialer.

WAYFINDING

Hedelands wayfinding skal altid formidle relevant information på rette tid og sted, så ingen farer vild eller går forgæves.

Wayfindingen er en rød tråd i besøgsforløbet og en hjørnesteen i den visuelle kommunikation. Som besøgende skal man opleve overgangen fra informationsøgning på website til skiltningen på stierne som sømløs. Wayfinding kan både informere, oplyse eller pege videre. Den effektive wayfinding tager afsæt i brugernes behov og det vil være nødvendigt at differentiere indsatsen efter de tre målgrupper. Eksempelvis har børnefamilien med helt små børn til fods et stort behov for at vide, hvordan og hvor hurtigt de finder deres destination, mens parret, der opfatter hvert et skidt som en oplevelsesmulighed i højere grad er parate til at give sig hen til følelsen af at være lidt på vildspor.

Follies og andre arkitektoniske elementer inddrages i wayfindingen.

SOCIALE MEDIER

Udviklingen af Hedeland sker med fokus på samskabelse og Hedeland udvikles som et sted, der er kendetegnet ved at man bruger naturen aktivt. Derfor er det oplagt, at der lægges vægt på sociale medier og bruger-til-bruger kommunikation både i lanceringskommunikation og løbende kommunikation omkring Hedeland. I udviklingen af konkrete faciliteter og aktiviteter som Horndrageren og begivenheder i åbningstrækket involveres borgere og foreninger bredt som medudviklere og sociale medier som Instagram og Facebook anvendes som platform til at udvikle ideer og udbrede oplevelser.

WEBSITE

Det foreslås, at der udvikles et mobilvenligt website, så der ikke skal udvikles en Hedeland-app. Websitet skal indeholde praktiske oplysninger som adgangsforhold, oversigt over aktiviteter, kalender, viden om naturen og områdets historie. Websitet kan også rumme lærings- og oplevelseskoncepter, der udvikles i regi af oplevelsescenteret eller naturskolen.

Websitet er en vigtig indgang til Hedeland og ofte det første touch-point for nye besøgende/interesserede. Der vil ofte blive henvist til website via presse, events, so-me etc., derfor er det vigtigt at websitet kommunikativt og visuelt ligger i forlængelse af grundfortællingen, den eksterne kommunikation og den visuelle identitet.

INFORMATIONSTAVLER

Follies, udstilling, fysiske oversigtskort og læringscenter har både et analogt og et digitalt lag, som oplyser om naturen, historie, geologi mm. Materialet ligger på website.

PRESSEKIT

Der udarbejdes et pressekit med billeder fra de forskellige aktiviteter og områder. Derudover skrives der baggrundshistorier om området, historien og konceptet. Alle aktører opfordres til at aflevere en profilbeskrivelse baseret på en fast skabelon, der kort fortæller om deres aktivitet, forening, klub m.m. Profilen opdateres løbende og indeholder desuden billeder og kontaktinformationer. Pressekitet tilgås fra Hedelands website.

DESIGNMANUAL

Der udarbejdes en designmanual, der sikrer overordnet linje i måden, der kommunikeres til brugere og besøgende, når de opholder sig i og bevæger sig gennem området. Designmanualen skal være præcis, let tilgængelig og brugervenlig og indeholde guidelines til brug for Hedelands visuelle identitet. Den bør indeholde brug af logo, grafik, typografi, piktogrammer, fotostil, eksempler på formidling og wayfinding. Manualen bør udarbejdes som et digitalt redskab, så den løbende kan opdateres og så indholdet inklusiv logo-filer og skabeloner mm. altid vil være tilgængeligt. Herfra kan også downloades Hedelands logo og evt. skabeloner til fx udarbejdelse af foldere eller kort.

KOORDINERING

Effektfuld eksekvering af Hedelands brand kræver en økonomisk prioritering af kommunikationsområdet. Det vil være oplagt at udpege en central brandkoordinator, som kan styre og guide i udviklingen og implementeringen af kommunikation, design, kampagner, co-branding og nye formidlingstiltag. Koordinatoren skal støtte Hedelands organisation inklusiv de tre ejerkommuner. Der kan enten være tale om en fast intern funktion eller opgaven kan placeres hos en ekstern leverandør.

FORRETNING

MÅLSÆTNINGER

Forretningsstrategien skal sikre at Hedeland bliver et attraktivt kultur- og naturområde for beboere i de tre kommuner og skal dels sikre balance mellem udgifter og indtægter, dels understøtte de overordnede målsætninger om at styrke bosætning og tiltrække besøgende. Derudover skal forretningsstrategien sikre, at udviklingen af Hedeland får en positiv betydning for erhvervsudviklingen i de tre kommuner.

Udviklingen af Hedeland skal bidrage til at styrke bosætningen og livskvaliteten for borgerne ved at -

STYRKE DEN FYSISKE OG MENTALE SUNDHED

Naturen heler og giver lindring fra både en stresset arbejdsuge eller svære psykiske problemer. Samtidig inviterer naturen til fællesskab og aktivitet. Naturen er tæt forbundet til folkesundheden ved både at danne ramme om og stimulere fysisk aktivitet, afslapning og samvær. Kommunerne har en unik mulighed for at bruge Hedeland til at styrke både den fysiske og mentale sundhed hos borgerne. Med inspiration fra blandt andet Amager Skovhjælpere kan kommunerne aktivt inddrage Hedeland i andre kommunale social- og sundhedsopgaver, hvor naturen er grundlag for social, fysisk og psykisk træning og udvikling.

STYRKE KOMMUNERNES BIODIVERSITET

Ved at arbejde målrettet med at understøtte den særlige natur, som kendetegner Hedeland, kan kommunerne øge biodiversiteten, styrke livskvalitet for borgerne og tiltrække nye beboere.

STYRKE LÆRINGEN FOR ALLE BORGERE

I det ny Hedeland bliver der satset på formidling, samarbejde og inddragelse. Det foreslås at Hedeland arbejder sammen med kommunernes institutioner om at skabe aktiv læring under åben himmel. Hedeland kan være fundament for nye undervisningsværktøjer og tilbud, der favner alle kommunernes borgere.

STYRKE ATTRAKTIVITETEN AF OMKRINGLIGGENDE BYUDVIKLINGSOMRÅDER

Udviklingen af Hedeland kommer til at fungere som en løftestang for de mindre byområder, der ligger tæt på området som Tune, Vindinge, Reerslev og Stærkende, samt de større byudviklingsområder som Trekroner og Nærheden, der ligger tæt på. Udviklingen af Hedeland kan booste lokalområdets herlighedsværdi og trække nye borgere til. Det giver gode muligheder for udvikling af byområderne.

STYRKE ERHVERVSUDVIKLINGEN

Gennem partnerskaber og sponsorater med lokale såvel som regionale virksomheder, kan de tre kommuner bruge Hedeland som fælles platform for dialog ift. erhvervsudvikling og nye samarbejdsformer.

ET BREDT SAMARBEJDE

Hedelands foreninger, klubber, kommunale institutioner og kommercielle aktører er nøglen til at kickstarte en bæredygtig forretningsudvikling. Disse aktører er ikke bare brugere, de er også udviklere, ligesom de er medafsendere af oplevelsen, idet de står for afvikling af en stor del af Hedelands aktiviteter.

FORENINGERNE

Foreningerne og klubberne bidrager med en social og kulturel kapital, som kan blive en af Hedelands unikke konkurrenceparametre. Forretningsstrategien handler på den ene side om en styrkelse af foreningernes og klubbernes rolle i udvikling og drift, herunder gennem model for samskabelse. På den anden side er det også intentionen, at et styrket samarbejde kan medføre, at de enkelte foreninger og klubber åbner sig endnu mere mod Hedeland, hvormed der kan skabes værdi ikke bare for medlemmerne, men også for områdets øvrige brugere og besøgende.

KOMMUNERNE

Forretningsstrategien skal sikre, at ejerkommunerne konsekvent betænker Hedeland som en oplagt geografisk lokalitet, når fremtidige kerneydelser skal udvikles og implementeres, ligesom det er oplagt at lade kommunale institutioner og skoler indgå i det operationelle samarbejde med foreninger og klubber.

KOMMERCIELLE AKTØRER OG FONDE

Sidst, men ikke mindst, beskriver forretningsstrategien væksttiltag i samarbejde med kommercielle aktører og fonde som redskab til at øge indtjeningen og finansiere udvalgte aktiviteter. Der lægges op til at etableringen af partnerskaber på tværs af alle aktører.

MARKED

I første omgang målrettes indsatsen mod de lokale - borgerne i tre ejerkommuner - så de opdager, besøger og anbefaler Hedeland. Sådan lægges grunden til en gradvis og bæredygtig udvidelse af markedet.

På kort sigt udgør det lokale marked det mest oplagte potentiale at opdyrke. Mange kender ikke Hedeland og endnu færre har været forbi. Med forbedret vejvisning og tilgængelighed vil man relativt nemt kunne tiltrække såvel kommunale institutioner og skoler som hverdagsbrugere og borgerne som weekendbrugere. Hertil kommer, at det i forhold til fokus på det lokale marked vil give god mening for ejerkommunerne at samtænke sundheds- og livsstilsindsatser med udvikling af Hedelands faciliteter.

På lidt længere sigt er det regionale og nære internationale marked i fokus i forhold til at tiltrække flere besøgende. Det regionale marked dækker store dele af Sjælland. Målgrupperne på dette marked forventes primært at benytte Hedeland til endagsoplevelser. Det nære internationale marked, der dækker Norge, Sverige og Tyskland, kan være et potentielt vækstmarked, hvor besøgende forventes at komme til Hedeland i forbindelse med ferieophold i Hovedstadsområdet, eksempelvis sommerhusferie. Det nære internationale marked er stærkt konkurrencepræget og kræver en stor indsats i forhold til strategiske alliancer.

En stærk forankring i det lokale marked er en forudsætning for succes i det nære internationale marked, da tendensen i disse år er, at turister foretrækker destinationer med en vis autenticitet, som blandt andet lokalbefolkningens engagement udgør en stærk indikator for.

ORGANISERING

Der er behov for, at I/S Hedeland sikrer et bredere ejerskab ved at indgå i forpligtende samarbejde med foreninger, institutioner og kommercielle aktører.

Det anbefales at I/S Hedeland etablerer og faciliterer en platform som kan sikre et bredt ejerskab og samarbejder mellem både foreninger, kommercielle aktører, institutioner med videre. I/S Hedelands rolle som facilitator samt herunder facilitering af partnerskaber er en forholdsvis omfattende indsats, hvis der skal eksekveres med succes. Herudover vil mange af de øvrige udviklingsindsatser i relation til både det fysiske og det formidlingsmæssige kræve et slagkraftigt sekretariat.

Det anbefales derfor, at I/S Hedeland sekretariat opgraderes, så det vil være rustet til at forestå såvel udvikling som drift indenfor områderne fysik, formidling og forretning. Herunder særligt i forhold til tilrettelæggelse og eksekvering af åbningstræk og facilitering af partnerskabsaftaler i forbindelse med et øget antal kommercielle aktører.

Inden for hvert af de tre områder, fysisk, formidling og forretning, skal der være såvel stærke koordinerende kompetencer som stærke faglige kompetencer repræsenteret. Kompetencerne kan eventuelt insources fra ejerkommuner og rådgivere.

Kompetencer der skal tilføres sekretariatet:

FYSIK

Driftsadministrator
Landskabsarkitekt
Tekniske rådgivere
Naturforvaltere

FORMIDLING

Brandkoordinator
Naturvejleder

FORRETNING

Aktivitetskoordinator
Fundraiser

INDSATSER

Forretningsstrategiens indsatser fokuserer på at få det bedste ud af Hedelands eksisterende og fremtidige aktiver på en måde, så man understøtter de overordnede målsætninger om bæredygtig økonomi og et attraktivt område, der styrker bosætning og tiltrækker besøgende.

1. SAMSKABELSE

Hedelands udviklingsindsatser kan med fordel forankres i de mange kræfter, som allerede i dag er til stede både i og uden for Hedeland. Udviklingen af Hedeland bør fremover ske med en høj grad af samskabelse på tværs af brugergrupper og ejerkommuner samtidig med, at foreningsfaciliteter i højere grad gøres tilgængelige for besøgende.

2. NATURBASERET DRIFT

En naturbaseret tilgang til drift skal minimere driftsomkostninger og øge herlighedsværdien. Den skal fremme landskabets variation, styrke oplevelsen af de dramatiske landskaber ved at friholde skrænter og lade andre områder springe i skov.

3. FRIVILLIG NATURPLEJE

Frivillige vil i fremtiden kunne indtage en nøglerolle i driften og bemandingen af Hedelands natur, eksempelvis gennem græsningslaug og uddannelse af frivillige til at støtte formidling, drift og pleje løftes i samarbejder.

4. UDVIKLING AF KOMMUNALE KERNEYDELSER

Det tværkommunale samarbejde omkring Hedeland skal styrkes, sådan at Hedeland bliver en ressource for de tre kommuner og en løftestang for kommunale interesser. Således tilføres også ressourcer til udviklingen af Hedeland gennem en sammentænkning med kommunale kerneydelser og -opgaver.

5. EKSTERN FINANSIERING

Hedeland skal udnytte sit unikke brandpotentiale, herunder de kulturelle og naturmæssige værdier til at skabe vækst, baseret dels på provenu fra foreningers og eksterne aktørers kommercielle aktiviteter, dels via medfinansiering af udgifter til anlæg og udvikling af naturværdier fra relevante fonde.

1. SAMSKABELSE

Hedelands udviklingsindsatser kan med fordel forankres i de mange kræfter, som allerede i dag er til stede både i og uden for Hedeland. Udviklingen af Hedeland bør i fremover ske med en høj grad af samskabelse på tværs af brugergrupper og ejerkommuner - og foreningsfaciliteter gøres i højere grad tilgængelige for besøgende.

Hedeland er et godt eksempel på foreningskulturens fortsatte værdi for lokalområdet og samfundet som helhed. Engagementet og viljen til at skabe noget sammen er usædvanlig stærk blandt alle aktører i Hedeland. Fælles for mange af de eksisterende brugergrupper er, at de savner et tættere samarbejde, en koordinering af indsatsen samt et forum og mødested, hvor de kan udveksle både erfaringer, information og ydelser.

Det bliver afgørende for Hedelands succes at bygge videre på alle de eksisterende energier. Ikke kun hos foreninger og klubber, men også hos de kommunale brugere, institutioner og skoler samt hos de tre ejerkommuner. Derfor bør det prioriteres, at alle aktører får mulighed for at få indflydelse på udvikling og drift af Hedeland gennem samskabelse. Til at kickstarte samskabelsen kunne man fra ejerkommunernes side etablere en pulje, som Hedelands foreninger og klubber kan søge udviklingsstøtte fra. Med en fælles finansieret pulje vil man gøre sig fri at støtteordninger, som er underlagt kommunegrænser.

Involveringen af foreninger og kommunale institutioner vil også være en god indgang til en bredere brugerinddragelse. Simpelthen fordi en god dialog med eksempelvis foreninger også er adgangen til en god dialog med alle de brugere, som foreningerne repræsenterer.

2. NATURBASERET DRIFT

En naturbaseret tilgang til drift skal minimere driftsomkostninger og øge herlighedsværdien. Den skal fremme landskabets variation, styrke oplevelsen af de dramatiske landskaber ved at friholde skrænter og lade andre områder springe i skov.

SELVFORVALTENDE NATUR

Selvforvaltende natur har til formål at sikre rammerne for, at naturen kan udvikle sig på egne præmisser, dvs. at de naturlige processer får lov til at udfolde sig uden videre menneskelig indblanding. Det anbefales, at Hedeland som en del af driften etablerer områder og har dyr, som kan understøtte den ønskede udvikling i naturen. Store græssere som eksempelvis kameler og heste, som vil kunne græsse i Hedeland og dermed indgå i økosystemet.

MANGFOLDIG NATUR

Ved at tilgodese såvel næringsfattig natur og naturskov sikres ikke blot en minimering af driftsomkostninger, der sikres også bedre betingelser for en øget biodiversitet samt mere mangfoldige naturoplevelser for de besøgende og daglige brugere. Det anbefales at Hedeland indgår partnerskaber med fx. landmænd, slagterier eller græsningslaug eller selv, som en del af driften, etablerer områder og har dyr, som kan understøtte den ønskede udvikling i naturen.

3. FRIVILLIG NATURPLEJE

Frivillige vil i fremtiden kunne indtage en nøglerolle i driften og bemandingen af Hedelands natur, eksempelvis gennem græsningslaug og uddannelse af frivillige til at støtte formidling, drift og pleje løftes i samarbejder.

Det er ambitionen, at Hedelands brand i fremtiden bliver så stærkt, at det vil tiltrække et stort antal frivillige naturforvaltere - både indenfor og udenfor foreningerne. Disse frivillige inviteres til at være med til at drifte og bemande Hedeland, der hvor det er muligt, og der hvor det giver mening for dem at være med. Selvom naturen i Hedeland stort set vil være selvforvaltende, så vil der altid være behov for, at der er nogen som tilser hegn eller holder et vågent øje med faciliteter med særlig intens brug.

NATURVEJLEDER / FRIVILLIGHEDSKOORDINATOR

For at skabe grobund for et stærkt frivillignetværk kan der ansættes en naturvejleder, som kan facilitere og bistå med organiseringen af det frivillige engagement. Ansættelsen af en naturvejleder kan ske med løntilskud fra Friluftsrådet.

TYPER AF FRIVILLIGHEDSINDSATSER

På baggrund af erfaringer med frivillig naturdrift i ind- og udland - blandt andet fra Nationalpark Mols Bjerge, Naturpark Åmosen og Tucson Desert Museum i Arizona - peges der på fire primære indsatser, som understøtter etableringen af et stærkt frivilligt netværk for naturpleje i Hedeland:

1. Naturlæring i praksis

I Hedeland kobles frivillig naturdrift med formidling af naturens processer. Det kan ske på mange forskellige måder - for eksempel kan skoleklasser og frivillige være med til at lave artstælling- og registrering i området, eller tilsyn af hegn kan kombineres med formidling af, hvordan dyrenes græsning hænger sammen med et særligt dyre- og planteliv i området.

2. Konkrete projekter

Gennem en stærk historiefortælling i pressen og på sociale medier kan Hedeland samle store grupper af frivillige fra lokalområderne til konkrete, tidsbegrænsede projekter. Det har man god erfaring med andre steder; det konkrete projekt er nemt at formidle og gør det lettere at samle mange mennesker om en fælles opgave.

3. Interesseprojekter

Hedeland rækker ud mod særlige interessefællesskaber, når der er brug for frivillige kræfter til at varetage bestemte opgaver - for eksempel kan ornitologforeninger være med til at rydde skrænter, så digesvaler kan udgrave huler i væggen. Græsningslaug kan få glæde af kød fra dyrene. Det kan også være foreningerne i Hedeland, der deltager i at drifte områder, de har interesse i, eller deltager som frivillige i forbindelse med arrangementer, der er med til at brande Hedeland.

4. Partnerskaber

Hedeland kan indgå partnerskaber med institutioner og foreninger og skaber spændende naturlæring med afsæt i praktiske driftsopgaver. Nogle partnere kan tilmed hjælpe med formidlingsopgaver - fx kan studerende fra universitetet være med til at formidle Hedelands natur til besøgende skoleklasser. Universiteterne kan samtidig hjælpe med at drifte de områder, hvor der er særlig interessant og sjælden flora og fauna.

Gennem en frivillighedsindsats, der arbejder på flere planer og rækker ud til forskellige grupper, kan Hedeland både skabe et solidt frivilligt netværk, forankre Hedeland i lokalområdet og formidle naturværdi og -processer til mange forskellige mennesker.

4. UDVIKLING AF KOMMUNALE KERNE- NEYDELSER

Det tværkommunale samarbejde omkring Hedeland skal styrkes, sådan at Hedeland bliver en ressource for de tre kommuner og en løftestang for kommunale interesser. Således tilføres også ressourcer til udviklingen af Hedeland gennem en sammentænkning med kommunale kerneydelser og -opgaver.

Placeringen af kommunale kerneydelser og opgaver i Hedeland kan ske ved, at man tænker på tværs af såvel ejerkommunale interesser som brugerinteresser. På den måde kan skabes multifunktionelle faciliteter, der både kan rumme kommunale ydelser og opgaver, men som også kan danne rammen om andre aktiviteter i Hedeland.

Der kan nedsættes en tværkommunal arbejdsgruppe, der i samarbejde med sekretariatet, har til opgave at sammentænke planlagte kommunale projekter og udviklingen af Hedeland, og finde fælles fodslag for etablering af nye faciliteter til for eksempel læring, leg og motion i Hedeland. Sådanne faciliteter kan rumme en fælles naturbørnehave, faciliteter til forløb for stressramte eller naturundervisning. Man kan også arbejde med at anvende Hedeland som platform for eksisterende kommunale begivenheder som skolernes motionsløb eller for nye fælles kommunale tilbud som fx picnic for ældre medborgere, aktiviteter for udsatte unge, aktiviteter for mødregrupper eller lignende. Herudover kan gruppen tilsvarende undersøge, hvordan man indenfor de eksisterende budgetter kan understøtte busforbindelse til og fra Hedeland samt anlægge cykelstier til og fra Hedeland fra de tre respektive ejerkommuners hovedbyer.

6. EKSTERN FINANSIERING

Hedeland skal udnytte sit unikke brandpotentiale, herunder de kulturelle og naturmæssige værdier til at skabe vækst, baseret dels på provenu fra foreningers og eksterne aktørers kommercielle aktiviteter, dels via medfinansiering af udgifter til anlæg og udvikling af naturværdier fra relevante fonde.

For at realisere udviklingsplanen er der brug for investeringer i både fysiske, forretnings- og formidlingsmæssige åbningstræk, dvs. en markant, men også midlertidig, øgning af anlægsudgifterne. Også med en fuldt indfaset plan vil der potentielt være øgede driftsudgifter, hvilket kræver en finansieringsplan, der sikrer indtjeningen på sigt og som samtidig tillader, at man organiserer driften på nye måder, så udgifterne ikke vokser tilsvarende med det driftede areal.

Den fremtidige merindtjening skal komme fra følgende fire kilder, der tilsammen anviser muligheder for at tilvejebringe den nødvendige anlægskapital, holde driftsudgifterne i ro på den lange bane samt hjælpe med at skabe et robust fundament for yderligere store og små udviklinger i Hedeland og hos foreningerne.

- Foreningsindtægter og brugerbetaling
- Indtægter fra udlejning og forpagtning
- Fondsmidler

FORENINGSINDTÆGTER OG BRUGERBETALING

I udviklingen af Hedeland vil foreningernes betingelser blive styrket. Foreningerne får bedre muligheder for at skabe aktiviteter og tilbud for besøgende, som de kan tilbyde besøgende mod betaling. Gennem betalinger for leje af udstyr, lån af faciliteter og deltagelse i aktiviteter, genererer foreningerne et provenu, som de kan investere i videre udvikling af deres aktiviteter, hvilket vil styrke den samlede Hedeland oplevelse.

Udbredelsen af betalingsapplikationer i Danmark betyder, at næsten alle danskere altid har lige penge med sig overalt, fordi de fleste har telefonen med sig. Som besøgende kan man betale sig fra fiskekort, cykelleje, ridekort, kikkertleje, skileje, shelterovernatning, liftkort mv.

Follies kan rumme grej, som man kan få adgang til via et system, hvor man via en sms kan få adgang til at åbne en lås og låne det udstyr, man har behov for mod en mindre betaling. Betalingsformen bygger på en forventning om og en tillid til, at brugerne betaler for det, de låner eller bruger, og disse aktiviteter vil derfor ikke kræve bemanning. Indtægterne fra betalingerne skal dække udgifter og finansiere nye idéer.

INDTÆGTER FRA UDLEJNING, FORPAGTNING OG

PARTNERSKABER MED KOMMERCIELLE AKTØRER

Hedeland rummer umiddelbart gode muligheder for at øge indtægterne ved at man udlejer lokaler, arealer og faciliteter eller på sigt gennem forpagtning af eksempelvis restaurationer. I/S Hedeland bør udelukkende prioritere lejere eller forpagtere, der tilbyder aktiviteter, som har et bredt sigte og understøtter Hedelands brand.

Det anbefales, at der i samarbejde med Hedelands brugergrupper udarbejdes et vækst-katalog med konkrete forretningsmuligheder, baseret på ønsker og krav til bæredygtige og implementeringsegne idéer, der kan udbydes til interesserede samarbejdspartnere, såvel eksisterende som potentielle fremtidige aktører. Hedelands målgrupper, marked og oplevelseskoncepter - som beskrevet andetsteds i nærværende udviklingsplan - fungerer som fælles pejlemærker for udviklingen af vækst-kataloget.

Et vækst-katalog kan tage afsæt i nogle af de nedenstående idéer, som har været bragt frem i forbindelse med foranalyse og parallel-opdrag (se bilag). Listen er ikke udtømmende, og idéerne er ikke ordnet eller rangeret efter specifikke parametre, men tilsammen tilbyder de sig som konkret afsæt for den videre udvikling og kvalificering af vækst-kataloget.

- Entreindtægter i forbindelse med større events.
- Udlejning af lokaler i naturcenter, shelters, arealer til events, herunder motorløb.
- Udlejning af pladser til kaffevogne, foodtrucks og isboder.
- Udlejning af arealer til markeder indenfor gastronomi.
- Forpagtning af restauration, kiosk, café og picnicurvesalg.
- Udlejning af både, cykler, kikkerter.
- Adgang til put'n'take sø, hestevognskørsel, kabelpark, klatring, rollespil.
- Produktion af lokale fødevarer.
- Hotel, Spa, Autocamperfaciliteter.

Partnerskaber

Generelt bør man ikke forvente væsentlige indtægter fra udlejning og forpagtning i de første par år, der vil have karakter af en opbygningsperiode, som ikke vil være på markedsvilkår. De nærmere retningslinier for forpagtning og udlejning indarbejdes i den overordnede udlejningsstrategi, og det vil være op til I/S Hedeland at udstede tilladelser til foreningerne eller godkende samarbejdsaftaler med kommercielle aktører.

Partnerskaber med kommercielle aktører kan på sigt generere god indtjening til Hedeland. Partnerskaber med kommercielle aktører bør dog tilrettelægges, så de skaber synergi for de eksisterende foreningsdrevne tilbud og ikke opleves som konkurrenceforvridende over for disse. Udover forretningsområder, som er helt nye for Hedeland, kan kommercielle partnerskaber eksempelvis med fordel fokusere på understøttende eller afledte services og aktiviteter (produktudvikling eller markedsudvikling), mens det bør op være op til foreningerne selv at udvide kapacitet og muligheder inden for allerede eksisterende tilbud (markedspenetrering).

Turisme

I takt med, at Hedeland formår at tiltrække nationale og internationale turister, må det også forventes, at omsætningen vil stige, da denne gruppe erfaringsmæssigt lægger flere penge end lokale i forbindelse med besøg på attraktioner. Hvis man vil gå efter det regionale og internationale marked, vil man blive mødt af en forventning fra potentielle besøgende om, at muligheder for bespisning skal være tilstede.

FONDSMIDLER

Der indgås dialog med et mindre antal store fonde med henblik på at afklare deres interesse i at medvirke til det samlede løft af Hedeland. Her kunne være tale om Realdania, Nordea Fonden, Aage V. Jensens Naturfonde og A.P. Møller Fonden. Der udarbejdes et fondsprospekt, der præsenterer den samlede udviklingsplan og dens søjler i form af den fysiske udvikling, oplevelsesinfrastrukturen (identitet, wayfinding o.a.), aktivitetsudviklingen (follies, puljer o.a.) samt særlige faciliteter og aktiviteter for børn (naturskole o.a.). Fondsprospektet udarbejdes med henblik på en dialog med fondene om et fondssamarbejde, hvor fondene bidrager sammen, men også sådan at de enkelte fonde kan se deres mærkesager udtrykt i en af søjlerne. Fondsprospektet beskriver også kommunernes egenfinansiering via Hedeland I/S og evt. kommunale kerneydelser, der tænkes ind i Hedelandudviklingen.

ETAPEPLAN

DANMARKS VILDESTE LÆRINGSRUM

Åbningstrækket tilrettelægges med fokus på læring, bevægelse og leg, fordi det skaber kvalitet for borgerne i de tre ejerkommuner og det lokale marked. Danmarks Vildeste Læringsrum forankres i området omkring Flintesø, som dramatiseres yderligere samt gøres mere tilgængeligt og overskueligt. Ved Flintesø etableres et besøgs- og læringscenter af høj klasse, som bliver Hedelands formidlingscentrum. Parallelt med fokus på læring, bevægelse og leg "høstes de mest lavthængende frugter" i den forstand, at de foreninger der er klar med bedre og udvidede aktiviteter får mulighed for at iværksætte disse, og der etableres den mest nødvendige infrastruktur i form af wayfinding.

Besøgs- og læringscenter Flintesø rummer udstilling, naturskole, café og fungerer herudover som base for vandreture i Hedeland. Besøgs- og læringscenteret udvikles som langt mere end blot et bygværk, for centret vil være forbundet til den omkringliggende natur og terræn. Der vil ske en landskabsarkitektonisk bearbejdning af områderne ved Lergraven, Flintebjerg og Flintesø med fokus på såvel dramatisering som tilgængelighed, så der skabes nye spændende oplevelser og fysisk sammenhæng mellem graven ved Reerslev, Flintesø, Flintebjerg samt en kobling til veteranbanen. Selve graven bearbejdes, så der opnås varierede rumligheder, formidling og oplevelse af det kontrastfyldte landskab.

UDSTILLING OG NATURSKOLE

Besøgs- og læringscentrets udstilling introducerer Hedelands rige naturhistorie fra Istiden til i dag. Indsamlede jordprøver, dyr, materialer, fotos og modeller sammensætter billedet af et område, som har ændret sig gennem tiden og med menneskets indblanding. Centrets læringsfacilitet for natur og geologi henvender sig primært til skoleklasser. Her er undervisning, men det er også her, at de frivilliges naturformidlingsindsats er forankret. Fra centret ved Flintesø kan klasserne vælge den rute gennem Hedeland, som bedst passer til curriculum. Læring kobles med tiltag i landskabet ved lergraven, i grusgraven og på Flintebjerg.

BEVÆGELSE OG LEG

Det centrale ankomstområde ved Flintesø styrkes markant ved at Flintebjerg tilføjes elementer af beton, jern og træ til forskellige aktiviteter som klatring i stenskred, trappeløb samt Danmarks

længste rutchebane, svævebane, træstammerul, MTB mv. Ved at bruge højdeforskellen og etablere en række støttepunkter som udsigtspunkt i lergraven, i kombination med en trappe eller rampe, vil der fra graven ved Reerslev endvidere kunne skabes en visuel forbindelse til de mest centrale rum i Hedeland.

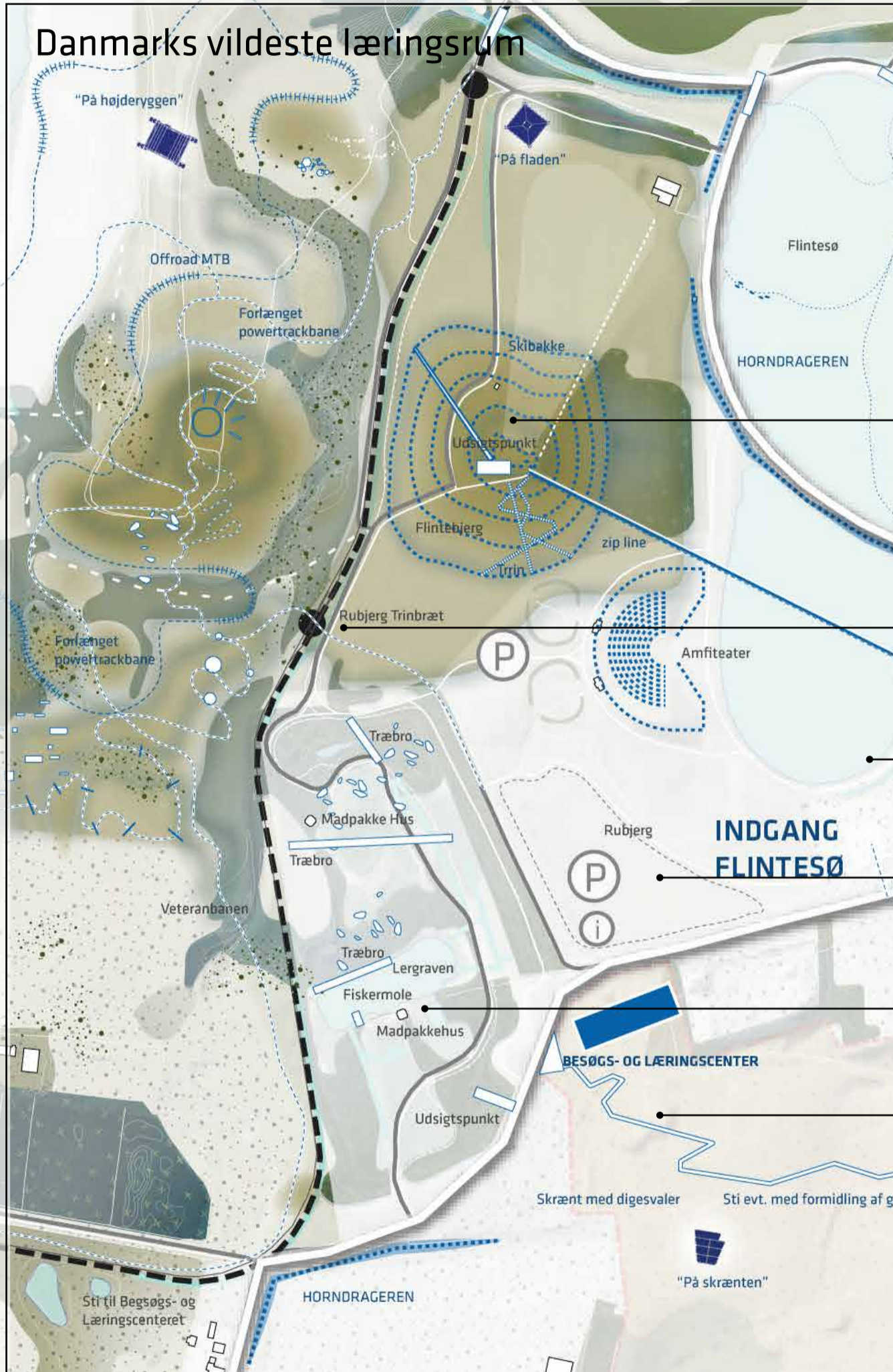
Turen til Danmarks vildeste læringsrum går gennem Besøgs- og læringscenter Flintesø, eksempelvis med veterantoget, som giver børnene mulighed for at starte dagen med frisk vind i håret, mens man spotter dyr, der græsser langs ruten. Ved Vindinge Langsø ligger naturlegepladsen, som med tilføjelsen af børnebjergget udvikles til at blive Danmarks vildeste naturlegeplads med fokus på læring gennem leg og bevægelse. De to er koblet sammen med eksisterende stier og veterantoget stopper begge steder. Veterantogsklubben opfordres til at udvide køreplanen med mandagskørsel, så det også kan betjene de mange institutioner, som må forventes at strømme til Hedeland. Rideklubben, MTB-klubben og skiklubben er opmærksomme på børnefamiliernes potentiale og forventes at bidrage med aktiviteter, såvel åbne aktiviteter som kommercielle tiltag, med fokus på læring, bevægelse og leg. Frivillignetværket arrangerer events som eksempelvis edderkoppesafari og stjernekickertfestival for børnefamilierne mod betaling.

Herudover er der i forbindelse med åbningstrækket store potentialer i at lade eksisterende foreninger og klubber tage større del af driften af de aktiviteter, de benytter i Hedeland, eksempelvis nye MTB tracks og eksisterende ridestier.

Horndrageren vil også være en del af åbningstrækket, ligesom en hundeskov og Hedelands første shelters vil være det, hvormed der samlet set sikres, at der skabes tilbud til samtlige målgrupper.

Danmarks vildeste læringsrum

Sti og udsigtspunkt på Flintebjerg

Koblingspunkt ved trinbræt

Evt. etablering af ny ankomstvej

Besøgs- og læringscenter Flintesø

Adgang, broer og platforme i Lergraven

Sti og formidling til Ishavets Bund

1:4000

ETAPEPLAN OG ÅBNINGSTRÆK

Med åbningstrækket Danmarks Vildeste Læringsrum skabes et besøgs- og læringscenter ved Flintesø, der på en gang sætter Hedeland på kortet lokalt og regionalt med formidling om og i landskabet som omdrejningspunkt. Over de kommende etaper udbygges Hedeland med nye områder, flere stier, elementer, aktiviteter og naturområder.

Åbningstræk: DANMARKS VILDESTE LÆRINGSRUM 2018-2021

Målet er at gøre Hedeland til Danmarks Vildeste Læringsrum. Det kræver at der er gode faciliteter til leg og læring, at Hedeland er let at komme til og let at bruge, hænger godt sammen og overrasker.

BESØGS- OG LÆRINGSCENTER FLINTESØ

Besøgs- og læringscenter Flintesø:

- Udstilling
- Naturskole
- Café
- Base for vandreture i Hedeland
- Forbundet til omgivelserne gennem landskabsarkitektonisk bearbejdning af områderne ved Lergraven, Flintebjerg og Flintesø

TILGÆNGELIGHED, STØTTEPUNKTER OG BYGVÆRKER

- Alle **trinbræt** på veteranbanen opgraderes. Der skabes infopunkter og eventuel ly/overdækning ved trinbrætterne.
- Etablering af wayfinding.
- **Horndrageren** afmærkes, enkelte støttepunkter etableres.
- Der etableres forskellige **oplevelsesloops** i tilknytning til Horndrageren.
- Oplevelsesruter suppleres med fysiske **støttepunkter**, fx legeplads, udsigtspunkt, undervisningsfaciliteter, mm.
- Overnatningsmuligheder tilbydes i form af **shelters**.
- Udbygning af det eksisterende og kendte støttepunkt, naturlegepladsen ved **indgang Langsø** til et **Børnebjerg** med flere udfordrende og lærende legeområder, simpelt ly, toilet mv. Styrke forbindelserne på tværs af Stækendevej, så der skabes gode forbindelser til lergraven og besøgs- og læringscenteret ved Flintesø.

NATUR

- **Langsigtede indsatser** vedr. drift, natur igangsættes for at understrege oplevelsen af Ødemarken, Hedebjergene og Sletten.
- De sidste grusgrave graves på Sletten og omdannes langsomt med **plads til udvikling af naturen**.
- Større græsningsområder udlægges med **selvforvaltende principper**.
- Kameler, vildheste, køer, får eller andre **græssere** sættes ud på områder i Ødemarken eller på Sletten.

FORMIDLING

- **Brandplatform:** Visuel identitet inklusiv logo, piktogrammer, grafiske elementer samt kommunikations- og markedsføringslementer og designmanual
- Digital: **Website og SOME kampagne**
- **Wayfinding:** Skiltning samt kortmateriale og informationstavler udarbejdes og sættes op.

ORGANISATION

- Analyse af fremadrettet organisering/ samarbejdsmodeller
- Evaluering og videre handleplaner

SIGNATUR EVENTS

Større events markerer Hedelands styrkede position.

Åbningstræk: DANMARKS VILDESTE LÆRINGSRUM består af:

- Besøgs- og læringscenter Flintesø
- Etableringen af Horndrageren
- Wayfinding, brand og digital formidling
- Etablering af shelters, broer og støttepunkter
- Trinbræt som vigtige koblingspunkter
- etablering af Børnebjerg og støttepunkt ved indgang Langsø

2022-2025

Målet er at Hedeland fortsat udvikler sig. At Hedeland som lokalt brand er forankret og en særlig destination regionalt.

TILGÆNGELIGHED, STØTTEPUNKTER OG BYGVÆRKER

- Follies udbygges som del af formidlingen og som støttepunkter særligt omkring Horndrageren og loops.
- De forskellige ruter etableres og udvikles med få støttepunkter
- Forlængelse af veteranbanen
- Nye shelters bliver etableret flere steder i Hedeland.
- Wayfinding: Skiltning samt kortmateriale og informationstavler
- Udbygning af faciliteter ved indgang Langsø

NATUR

I takt med at grusgravene færdigbehandles skabes ro til at vegetationen får fat og udvikler sig successivt. Med stier, aktivitetsområder gøres områderne tilgængelige.

SIGNATUREVENTS

Store nye signaturevents afholdes (MTB, ridning, motorsport, spejderlejr, orienteringsløb, forskellige udfordrende løb, koncerter, landart eller kunstevents mm)

2025-

Målet er fortsat udvikling i Hedeland med nye events og tiltag, der sætter Hedeland på kortet.

TILGÆNGELIGHED, STØTTEPUNKTER OG BYGVÆRKER

- Bygværker udvides.
- Nye shelters bliver etableret flere steder i Hedeland.

I takt med at flere områder er vokset til og Hedelands område er udvidet, etableres flere stier, aktivitetsområder, støttepunkter mv.

NATUR

Ødemarken, Hedebjergene og Sletten fornemmes tydeligere og tydeligere.

I takt med at grusgravene i Ødemarken færdigbehandles skabes ro til at vegetationen får fat og udvikler sig successivt. Områderne åbnes op med stier og aktivitetsområder.

TILBAGEVENDENDE EVENTS

Store nye signaturevents afholdes (MTB, ridning, motorsport, spejderlejr, orienteringsløb, forskellige udfordrende løb, koncerter, landart eller kunstevents mm)

BESØGS- OG LÆRINGSCENTER VED FLINTESØ

De svenske naturrum, der er velkomstcentre i nationalparkerne, er en inspiration for læringscenteret ved Flintesø. Simpelt, med god formidling og bygning, der passer til området. Udenfor ledes man til forskellige oplevelser. Særligt rampeforløbet til Reerslevgraven og elementer på skibakkens sydside kan blive regionale trækplastre.

BESØGS- OG LÆRINGSCENTERET VED FLINTESØ er placeret højt over Flintesø, hvor der er en formidabel udsigt over området. Herfra ses kirketårnet i Stærkende, gravhøjene på Sletten, amfiteateret, skibakken og Hedebjergene, søerne og grusgraven mod sydvest. Det hele kan ses inde fra husets store åbne rum, og man oplever alle delene i bilen på vejen til besøgs- og læringscenteret. Det er således et centralt sted at formidle Hedelands mange landskabelige lag, fordi de opleves særligt lige her. Besøgs- og læringscenteret er et naturligt sted at søge hen, hvis man skal ind i varmen, have det store overblik, guides, spise og samles, fordybe sig og lære om geologi, sten, natur, områdets udvikling mv.

Besøgs- og læringscenteret er et stort formidlingsrum. Den daglige ledelse holder til her, så der sikres bemanning. Bygningen rummer faciliteter som spisehus, udstilling, kontorer, mødelokaler, butik mv. og ligger optimalt i området ved Flintesø, lige ved Reerslev graven, tæt på lergraven, skibakken, Flintebjerg, operaen hvortil man ledes med enkel vejledning og attraktioner. Der kan skabes synergi mellem aktiviteterne, områdets stier og koblingen via trinbræt til Veteranbanen.

LANGT MERE END ET BYGVÆRK

Besøgs- og læringscenteret udvikles som langt mere end blot et bygværk, for centret vil være forbundet til den omkringliggende natur og terræn. Således guides man naturligt til at opleve nye steder, til særlige kig, oplevelser og udfordringer omkring det centrale område. Der kan ske en landskabsarkitektonisk bearbejdning af områderne ved Lergraven, Flintebjerg og Flintesø med fokus på såvel dramatisering som tilgængelighed, så der skabes nye oplevelser og fysisk sammenhæng mellem graven ved Reerslev, Flintesø, Flintebjerg samt en kobling til veteranbanen. Med få greb at gøre steder endnu mere anvendelige og samtidig beskytte naturen, så slidet er de steder, man specifikt ønsker det.

- Reerslevgraven. Selve graven bearbejdes, så der opnås varierede rumligheder, formidling og oplevelse af det kontrastfyldte landskab. Der skabe et rampe og trappeforløb med platforme undervejs. Jordlagene ses og der skabes et klart formidlingsgreb.
- Flintebjerg/Skibakken gøres tilgængelig fra sydsiden, med trappe og aktiviteter, der appellerer til at bjerget bliver brugt mere og mere hensigtsmæssigt end i dag, samtidig med

Flintebjerg med trappe og stier, der organiserer, hvordan man bevæger sig og minimerer sliddet på bjerget. Eksempler på aktiviteter der kan foregå på skrænter på sigt. Illustration: SLA Arkitekter.

at naturen beskyttes ved at udpege de steder, man aktivt kan bruge. Her mærkes de store rum, højden, vidden og dramaet. Her er masser af adrenalin og råhed, men også roen i kroppen, når blikket glider over de vidde landskaber og øjet ser langt. På toppen kan etableres svævebane.

- Lergraven er mere intime naturrige rum, med ro, vand, små steder at holde pause. Lergraven udvikles med støttepunkter, der guider til en særlig udsigt, der etableres trædæk, der gør at man kan komme helt tæt på vandet, se smådyr, insekter mv. Få elementer, der gør at man kan opleve vandet på en lærende måde, fx mini trækfærge, legepumpe til at trække grundvand op til leg, appellerer til rolige oplevelser.
- Flintesø er et stort, roligt og åbent søområde med et rigt fugleliv. Her kan etableres et enkelt sted til hvile, evt. udbygning ved Operascenen med facilitet i søen og bro i stedet for dæmning.
- For alle steder gælder, at man bygger videre på stedets iboende kvaliteter. Det handler om med få greb og enkelte elementer at understøtte oplevelsen af Hedelands identitet

og landskaber. Mens man venter på at huset er bygget skabes indgang til Reerslev graven, bevægelsesmuligheder på Flintebjerg udvides, enkelte elementer der støtter oplevelsen i lergrav og ved Flintesø etableres. Det er her man starter med at opgradere trinbræt, skabe indgange, wayfinding,

Med besøgscenter og markering i landskabet kan der skabes en stærk scenografisk styret oplevelse. Den besøgendes blik, interesse og slid kanaliseres de rigtige steder hen. Samtidig kan man opleve naturen helt på egen hånd. Fysik, formidling og forretning går hånd i hånd og der skabes en destination med høj arkitektonisk og landskabsarkitektonisk kvalitet som et markant åbningstræk for Hedeland.

Lergraven som lege, opholds og læringssted.

Tilgængelighed, formidling og udsigtsrampe i graven ved Reerslev, på Flintebjerg og i lergraven bør udføres med høj arkitektonisk og oplevelsesmæssig kvalitet.

BØRNEBJERG VED VINDINGE LANGSØ

Intet slår oplevelser i naturen! Men når man er barn har man små ben, og en kort bevægelsesradius. Så kan det være godt at lege, lære og eksperimentere indenfor et mindre område. Her er den eksisterende naturlegeplads en styrke og et tilløbsstykke i Hedeland. Naturlegepladsen ligger forholdsvis tæt på Lergraven og der bør guides mellem de to steder som en del af åbningstrækket.

BØRNEBJERGET

Naturlegepladsen kan udvikles til et Børnebjerg indenfor følgende rammer:

I Børnebjergget samles nogle af de oplevelser vi alle kan få i Hedeland. På børnebjergget kan man opleve områdets højdeforskelle på egen krop, svæve over dale, balancere, klatre. En legeplads, der på en helt ny måde giver oplevelser for børn, som man ikke kan få på en hvilken som helst anden legeplads. Man kan udforske, laver huller og huler - byggeleg, grave, transportere vand og sand, glide og rulle ned af bakken, klatre på sten og træstammer, pumpe vandet op. Det er ikke bare en legeplads i naturmaterialer under åben himmel. Det er et område, der er dedikeret til børn og nysgerrige sjæle, der ønsker at undersøge og afprøve, lege og lære i Hedeland.

I børnebjergget er det formidlet til børnene og deres voksne. En legeplads i Hedeland skal ikke bare være en naturlegeplads. Den skal være en destination. En maggi terning af hvad der kan opleves i Hedeland.

Børn elsker det aktive udeliv, men undersøgelser peger på, at børn og unge i dagligdagen er mindre fysisk aktive i naturen end voksne. Kun hver fjerde barn bruger naturen til idræt, mod godt hver tredje voksen. Det har både en betydning for børnenes sundhed og livskvalitet, og på sigt også for deres forståelse

af naturen som noget, der er værd at passe på. Med andre ord er der flere gode grunde til at gøre en tidlig indsats for at få børn til i højere grad at bruge naturen som rum for fysiske fritids- og læringsaktiviteter. Der er et potentiale for Hedeland i at arbejde med, hvordan man kan øge børns fysiske aktivitet i naturen på tværs af alle tre kommuner, fx ved at støtte op om en indsats i børnehaver, skoler og SFO'er. Hertil kommer, at børnefamilier hører til de købestærke forbrugere, og at der er mange børnefamilier i de tre ejerkommuner, som i kraft af deres forbindelser til andre børnefamilier gennem institutioner og skoler, vil kunne være med til at sætte Hedeland effektivt på kortet i det lokale marked.

INDGANG LANGSØ er en støttende facilitet, en naturbase, et åbent rum, overdækket af et stort tag med bokse til fx badefaciliteter, grejbank, tekøkken, toiletter mv. Faciliteten kan samtænkes med en skovbørnehave, mødested for dagplejere, børnehaver og SFO'er, der kommer til området med bus og tog. Faciliteterne kan bruges om aftenen af spejdere, friluftsforeninger mv., og i weekenderne åbnes der op for at naturbasen kan bruges som et simpelt mødested til formidling mv.

Placeringen ved Vindinge Langsø er optimal fordi indgangen kan tilføres nye faciliteter som toiletter, grejbank mv. der kan supplere den eksisterende naturlegeplads. Samtidig vil der i området kunne etableres relation til eksisterende driftsbygninger. Her er en stor parkeringsplads og legepladsen er et kendt mødested for mange allerede. Naturlegepladsen er driftung, men har et enormt potentiale og det er noget Hedeland allerede er kendt for. Området kan igangsættes med det samme.

ØKONOMI

Danmarks vildeste læringsrum

I de kommende år kan Hedeland udvikles som skitseret i åbningstræk og etapeplan. En række pionerprojekter og samarbejder, der ligger lige for, kickstarter åbningstrækket, som over de næste fire år gør Hedeland til Danmarks Vildeste Læringsrum. Åbningstrækket kræver udvidet finansiel ramme for at opnå den fulde skitserede realisering.

FINANSIERING

Eksisterende ramme:

Såfremt de tre ejerkommuner og I/S Hedeland vælger udelukkende at basere indsatsen indenfor den eksisterende økonomiske ramme, må det forventes, at man udelukkende vil kunne realisere enkelte forbedringer inden for tilgængelighed og wayfinding via simpel afmærkning.

Udvidet ramme:

Åbningstrækkets fulde realisering er afhængig af en udvidet ramme, som dels beror på, at der kan tilvejebringes en betragtelig mængde kommunale kerneydelser til en værdi svarende til cirka halvdelen af realiseringssummen, dels at der kan opnås tilsagn om ekstern finansiering fra fonde svarende til yderligere en halvdel af realiseringssummen.

OPLÆG TIL ARBEJDET MED ÅBNINGSTRÆKKET

Der skal sikres et højt ambitionsniveau og samtænkte ydelser, således at det fysiske, det formidlingsmæssige og det forretningsmæssige går hånd i hånd. Der bør arbejdes med at enkelte pionerprojekter igangsættes hurtigst muligt.

Finansiering af og etablering af evt. byggeri har længere tidshorison og vil ligge i slutningen af det 4-årige åbningstræk. Derfor foreslås at man umiddelbart igangsætter dele af åbningstrækket som fx wayfinding og en række støttepunkter som: trinbræt som koblingspunkter, shelters, broer og samtænkning af området omkring besøg- og læringscenter Flintesø, så der etableres et sammenhængende område fra start.

To pionerprojekter:

To pionerprojekter kan udvikles som en del af åbningstrækket og derigennem sætte retning for, hvordan det videre udtryk manifesteres. Pionerprojekter er umiddelbare tiltag, der er blivende og sætter en retning for design og wayfinding. Ved at arbejde med konkrete projekter og samtænke dem på tværs skabes et stærkt aftryk, der designmæssigt og arkitektonisk vil have en høj værdi og stor impact for området mange år fremover.

- wayfinding
- landskabelig tilgængelighed af området omkring besøgs- og læringscenteret

KOMPETENCER DER SKAL TILFØRES SEKRETARIATET

Det anbefales at I/S Hedeland sekretariat opgraderes, så det vil være rustet til at forestå såvel udvikling som drift indenfor områderne fysik, formidling og forretning. Herunder særligt i forhold til tilrettelæggelse og eksekvering af åbningstræk og facilitering af partnerskabsaftaler i forbindelse med et øget antal kommercielle aktører. Inden for hvert af de tre områder, skal der være såvel stærke koordinerende kompetencer som stærke faglige kompetencer repræsenteret. Kompetencerne kan eventuelt insources fra ejerkommuner og rådgivere. Læs mere under Organisering på s. 73.

OVERSLAG FOR ÅBNINGSTRÆKKET

Overslaget for åbningstrækket afspejler høj arkitektonisk kvalitet med enkelte komplicerede konstruktioner ift. stejle skråninger, varierende vandspejl eller blød bund. Overslaget er inklusiv honorar og eksklusiv moms. Overslag vedrørende åbningstræk, dækkende for en periode svarende til ca. 4 år i perioden 2018-2021 kan læses i bilag 2.

BILAG

Overslag udspecificeret på åbningstræk, dækkende for en periode svarende til ca. 4 år i perioden 2018-2021. kan findes i bilag 2.

